

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE 2018

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE 2018

SUMAR

ianuarie 2018

4 Ce îi datorăm
lui Woodrow Wilson
N. IORGA

5 Lecție americană
pentru prea mândra
Europă
Cele 14 Puncte
ȘT. CIOCHINARU

10 Atunci ne-au
chemat în ajutor
Armata română
în Basarabia, 1918
I. GIURCĂ

ISTORIE ȘI FILM

15 Cum a ajuns
Ștefan cel Mare
la Moscova
N. RUSU

AȘA VĂ PLACE ISTORIA?

19 O lume
din cărămizi... Lego
T. STĂNESCU-
STANCIU

24 Războiul stelelor
contra Războiului Rece
I. GATEA

29 Savantul
Rugului Aprins
M. VASILEANU

33 Patru ani
în cinci volume
În oglinda Securității
E. LATHAM Jr.

38 Vinovații
fără vină
Arestat la 17 ani
AL. ELIAS

EXCLUSIVITATE

42 Sfetnicul
transilvănean
al Mariei Theresia
E.H. SCHULLER

45 Dascăl
al neamului
George Bariț
D. ACU

49 Cum am scăpat
din iadul
de la Sevastopol
GH. ȘUȘANU

54 Vremea când
toți oamenii se împacă
Sărbătorile de iarnă la
Curțile domnilor români
CL. NEAGOE

magazin istoric

Anul LI – serie nouă – nr. 1 (610)

ianuarie 2018

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Intrigile ambasadorului francez la Poartă, Grantrye de Grandchamp, au dus în final la înlăturarea domnului Țării Românești, Petru cel Tânăr (1559 – 1568), dar nu s-au dovedit suficiente pentru a-i asigura și tronul acestui principat. Alexandru al II-lea a fost cel care a primit tronul din partea Porții. Îl vedem în această miniatură alături de fiul său Mihnea, într-un manuscris copiat și miniat din porunca sa. Și soarta acestuia este emblematică pentru istoria noastră: a fost luat de oștirile lui Ieremia Movilă, domnul Moldovei aflat în război cu Mihai Viteazul, și dus la Mănăstirea Sucevița

2 Trimis de sași la Viena să îi reprezinte atunci când se discutau impozitele datorate de Transilvania, baronul Samuel von Brukenthal avea să ajungă în fruntea Cancelariei Aulice Transilvănene. În 1774 era numit la conducerea Guberniului Transilvănean. A lăsat sibienilor un frumos palat, în centrul orașului, devenit Muzeul Brukenthal, din care vă prezentăm două interioare

3 Spre deosebire de pictura murală exterioară din Moldova, unde apar foarte rar, în cea din Țara Românească sibilele (personaje din mitologia greacă și romană, înzestrate cu puterea de a proroci) sunt des reprezentate, într-o vreme când, în pictura bisericească din Apus, tema fusese abandonată. Între sibilele ce apar la Mănăstirea Hurezi, figurează și acest chip, ce reprezintă nu o autohtonizare a unui model iconografic anterior, ci o transferare în lumea mitului a realităților ce îl înconjurau pe zugrav

4 Al șaselea faraon al celei de a XVIII-a dinastii egiptene, Tutmes al III-lea, și-a început domnia în umbra surorii vitrege, care-i era și soție și regentă, Hatšepsut. Rămas singur la conducere, după 22 de ani din cei 54 cât a domnit, avea să alipească statului egiptean numeroase provincii, ducând imperiul la maxima sa întindere teritorială cunoscută. Din vremea sa ne-a rămas și prima descriere completă a unei bătălii, cea pentru orașul Megiddo, din nordul Palestinei. Statuie aflată în Muzeul din Luxor

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotessei
Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon, Fax: 021.315.09.91, 021.312.68.77

WILSON

NICOLAE IORGA

A murit omul prin ale cărui idei întrate în cercul de viziune al diplomaților la capătul războiului, impuse prin valoarea intervenției americane și menținute cu o energie nezguduită trăim noi astăzi între hotarele statului național aproape deplin, întemeiat prin voința însăși a marii majorități de locuitori ai lui.

Și, dacă ideile lui ar fi fost sincer adoptate până la sfârșit, astăzi Societatea Națiunilor n-ar fi prea adeseori redusă a exprima deziiderate, ci în legătura ei, primită cu convingere adevărată, s-ar rezolvi toate problemele încă deschise și care vor rămânea probabil tot astfel până la noi vărsări de sânge.

Acel care a izbutit a stabili o așa de binecuvântată realitate și a începe îndeplinirea unui și mai îndrăzneț program a jucat un astfel de rol, unic în istoria omenirii, prin două împrejurări care nu pot fi îndestul de prețuite.

A vorbit în numele unei țări, mare cât o lume, care era în deplin acord, măcar în ce privește sfântul principiu al liberării popoarelor prin dreptul lor de autodeterminare, cu șeful său oficial. Și, mai ales, pentru că propunerile lui nu veneau din chibzuirea cât de deșteaptă a unei situații de fapt, ci din tezaurele neprețuite ale unei ideologii la care ajunsese prin gândirea unei vieți întregi.

N-a fost o lecție mai usturătoare decât aceea care s-a dat Europei, mândră de cugetarea ei milenară, de către acea societate americană pe care cei mai mulți o considerau ca închinată cuceririlor materiale.

Un binefăcător al omenirii s-a trecut din viață. Nu însă fără a lăsa formula, simplă și mare, prin care opera lui poate fi continuată.

Dacă Wilson ar mai fi rămas să conducă soarta marii republici de peste Ocean, dacă ar fi reușit să miște mai departe opera de împăciuire politică la care i se ducea gândul, el ar fi

trecut poate și la alt capitol din orânduirea lumii: la acela, așa de important și de greu, al noilor așezări economice.

Am ajuns acolo, în adevăr, încât războaiele nu mai sunt pornite din capricii sau pasiuni de suverani, atât de reduși în acțiunea lor, nici din neastâmpărul unei clase militare, nici din furia nescotită a unor mulțimi fanatizate, ci din necesitatea – tristă necesitate! – de a învinge, altfel decât prin calitatea și cantitatea producției, pe un adversar economic.

Trăim în faza asasinatelor în masă, cu milioanele, pentru a servi interesele producătorilor industriali, cari strâng o națiune întreagă în jurul avântului de cucerire, de înlăturare, de cotoșire.

A stâmpăra această furie de producție anarhică și prea adeseori inutilă, a cruța și mijloacele naturii și energiile umanității, a distribui roluri prin care popoarele să se completeze în loc să se împiedice, a supune munca rasei noastre unui program din care să poată folosi oricine, această reglementare ar fi, fără îndoială, după aceea a statelor naționale de drept național, cea mai mare pe care, astăzi, o poate dori conștiința lumii.

A stabili apoi, după mulțămirea cui se află în statul pe care l-a vrut și a știut de ce-l vrea, și aceea a muncitorului care lucrează la ce și-a ales și, știind că ajută la altceva decât câștigul capitalistului, adesea anonim, a pune problema socială, ca și cea politică, pe bazele conștiinței umane, aceasta ar încorona opera lui Wilson.

Cine o va face cândva, atâta timp după moartea inițiatorului, nu va uita însă tot ce se cuvine acestuia.

(*Pagini alese*,
antologie și studiu introductiv M. Berza,
vol. II, Editura pentru literatură, 1965)

O. SENCUC

L. ZAMANI

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

P. REZEANU

PORECLA ÎN RENUME

F. DOLGHIN

R.ŞT. VERGATTI

G. GÎRMACEA

EVENIMENT

R. TOMI

TRISTEȚILE MUZEI CLIO

A. KOVACS

V.G. OSĂCEANU

M. NANU-POROJAN

**HOOVER
INSTITUTION**

93 Șoferul Legației din Buenos Aires alege libertatea

RUBRICI

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

92 Telex

56; 94; 95
Blitz... Conkurs;
Rebus; Dialog

8 ianuarie 1918, președintele Wilson rostește discursul în Congres

comună a Congresului American, din 8 ianuarie 1918. Idealismul demonstrat de Wilson în timpul discursului din Congres – *dar oare cum am putea face lumea mai bună fără idealisti?* – i-a oferit acestuia o poziție de înfațetare morală printre Aliați și a determinat Puterile Centrale să capituleze. De altfel, trebuie spus că discursul a fost rostit cu aproape zece luni înainte ca Armistițiul cu Germania să încheie Marele Război, iar Declarația celor 14 Puncte a devenit baza termenilor capitulării Germaniei, așa cum s-a negociat la Conferința de Pace de la Paris, din 1919, și cum s-a legiferat prin Tratatul de la Versailles. Până la urmă, doar patru puncte au fost adoptate complet în reconstrucția post-belică a Europei, motiv pentru care Statele Unite au refuzat să ratifice Tratatul de la Versailles.

150 de oameni, consilieri de toate specialitățile, conduși de Edward Mandell House, consilierul personal al lui Wilson, constituiți într-un grup numit „The Inquiry” (Cercetarea), lucraseră îndelung asupra scenariilor privind sfârșitul războiului, încercând să anticipeze conferința finală de pace. Totul subsumat unor principii și valori sacrosancte

oamenilor și timpului lor, structurate în 14 Puncte de lucru. Omul care a vegheat stăruitor asupra redactării acestora nu deținea nicio calitate oficială, niciun post în Administrație. Era doar un „agent executiv” al președintelui, sfătuitorul său de taină privind politicile și diplomația europeană.

Edward M. House era un texan adevărat, din Houston, un businessman cu un aer de sihastru, menit parcă să curețe Vestul sălbatic de răufăcători. O superioritate absolută se degaja din privirea-i directă și ținuta întotdeauna impecabilă. A fost, pe rând, un ardent partizan al cauzei confederate, apoi *proud member* al fraternității Alpha Delta Phi de la Universitatea Cornell din Ithaca, New York, aprig și de succes om de afaceri, care nu a ezitat să vândă plantațiile de bumbac ale familiei pentru a re-investi în sectorul bancar și căile ferate.

După care a intrat în politică, devenind rapid un „făcător” de guvernatori pentru statul Texas, lui datorându-și alegerea James S. Hogg (1892), Charles A. Culberson

(1894), Joseph D. Sayers (1898) și S.W.T. Lanham (1902). House a activat ca sfetnic neoficial pentru fiecare dintre cei patru guvernatori. Primul dintre ei, James S. Hogg, pentru a-l putea prezenta într-un fel, l-a denumit, pentru totdeauna, „Colonel”. Încă de la început, House s-a arătat a fi un „cosmopolit progresist” care, admirator al reformelor liberale britanice, era foarte preocupat de dezvoltările politice din Europa.

În 1911, după ce părăsise scena texană și se mutase la New York, „Colonelul” devine prieten apropiat și sprijinitor al guvernatorului de New Jersey, Woodrow Wilson, pe care îl și ajută, anul următor, să obțină nominalizarea Partidului Democrat pentru cursa prezidențială. Odată cu alegerea lui Wilson ca președinte, în 1913, lui House i se propun funcții peste funcții. Le refuză pe toate și acceptă să fie doar sfătuitor pe probleme externe al președintelui. Nu va recunoaște niciodată în public rolul său, dar a fost omul cel mai important pentru Wilson: „el îi stabilea prioritățile, îi seta tonul, ghida finanțele sale, alegea vorbitorii, tacticile și strategiile, mânuia cele mai im-

Cu „Colonelul” House; între ei, a doua soție a lui Wilson, Edith

CELE 14 TREPTE ALE INTRĂRII PREȘEDINTELUI WILSON ÎN ISTORIE

ȘTEFAN CIOCHINARU

De la Baltica la Marea Neagră, în toată Europa Centrală și de Est, popoarele din această parte a lumii cinstesc memoria unui sever prezbitarian american, Thomas Woodrow Wilson, istoric, politolog,

dar mai ales președinte al Statelor Unite între 1913 și 1921, omul ale cărui principii, impuse la negocierile de pace de la Paris, în 1919, au făcut posibilă apariția statelor naționale pentru fostele popoare asuprite din imperiile otomanilor, habsburgilor și țarilor ruși.

Cu o figură aristocratică dominată de privirea-i pătrunzătoare, pedant până în vârful gulerelor sale scrobite, Wilson a fost personalitatea care a marcat în mod covârșitor încheierea Primului Război Mondial și rezultatele acestuia. Dar, cu toate că istoria a pus pentru totdeauna cercul său de lumină asupra acestui mare om de stat, el nu va putea fi niciodată pe deplin înțeles fără alter ego-ul său, aflat mereu în umbră, „Colonelul” House, un Eugeniu Carada al politicii americane de la începutul secolului trecut.

Pentru mulți dintre cercetătorii uitați în biblioteci, Primul Război Mondial nu însemna decât sfârșitul apoteotic al epocii iluministe, al unei veritabile revoluții în istoria umanității, care făcuse posibilă, pentru prima oară cu adevărat, emanciparea popoarelor îndelung asuprite de cei mai puternici și crearea statelor lor naționale. Părea a fi sfârșitul firesc al unui îndelungat proces istoric, părea a fi venit de la sine. Dar nu era așa.

Nimic din desfășurarea Marelui Război

nu lăsa să se întrezărească un asemenea deznodământ. Dimpotrivă, încă înainte de sfârșitul războiului, în culisele sale se croiau, din nou, planuri

pentru cei mari în defavoarea celor mici. Dar lumea aceea era, totuși, o lume a luminilor, în care valorile și principiile încă rostuiau vertical elitele timpului. Astfel încât Pacea trebuia să fie, neapărat, dreaptă.

Era și obsesia președintelui Wilson, care considera că este obligația Americii de a duce înapoi, în greu încercata Europă, flacăra nestinsă a Statuii Libertății. 14 Puncte sunt esențiale pentru o pace dreaptă și viabilă în Europa, a spus Wilson. Și a prezentat aceste 14 Puncte în sesiunea

Inaugurarea președinției Woodrow Wilson, în 1913

vor mai exista acorduri internaționale private de niciun fel, ci doar convenții de pace publice, încheiate deschis". Astfel, scopul clar al acestui punct este de a interzice tratatele secrete sau anumite secțiuni secrete ale unor tratate, iar, în viitor, fiecare tratat trebuind să facă parte din legile internaționale, pentru că, altfel, orice tratat secret tinde să submineze soliditatea întregii structuri a convențiilor internaționale, care este propusă să fie construită.

De la stânga la dreapta: premierul francez, Georges Clemenceau, președintele Woodrow Wilson și premierul britanic George Lloyd, la Conferința de Pace de la Paris

Punctul al doilea, referitor la navigația maritimă liberă, trebuie înțeles împreună cu punctul 14 (care propune constituirea unei Ligi a Națiunilor), navigația pe mări urmând să fie practică liber în timpul unei păci generale, sub controlul Ligii Națiunilor pentru impunerea convențiilor internaționale în timpul unui război general deschis, sau în timpul unui război limitat, care să nu implice nerespectarea convențiilor internaționale, Liga Națiunilor urmând să rămână neutră. Acest punct lovea interesele comerciale ale Imperiului Britanic, iar premierul Lloyd George l-a refuzat; restul Aliaților l-au acceptat cu mare dificultate.

Punctul al treilea se referea la îndepărtarea, pe cât posibil, a tuturor barierelor economice și restabilirea unor condiții egale pentru comerțul internațional între națiunile care erau de acord cu principiile păcii și se asociau pentru menținerea ei.

Dezarmarea era propusă la nivel mondial, ca o cerință

obligatorie pentru menținerea păcii, iar „toate armamentele naționale vor fi reduse până la ultimul punct compatibil cu securitatea țării”, se spunea la punctul patru.

Punctul al cincilea, referitor la chestiunile coloniale, a introdus temeri între Aliați, pentru că atât Franța, cât și Anglia erau deținătoare ale unor importante imperii coloniale, iar problemele coloniilor erau, astfel, redeschise, oferindu-se șansa națiunilor supuse să se ridice împotriva dominației străine. Probabil că nu a fost intenția lui Wilson să dea naștere la noi focare de conflict, el dorind mai degrabă ca acest punct să se aplice coloniilor create de război, cum era cazul coloniilor germane.

Prin punctul șase se urmărea ca Rusia, considerată încă o mare putere, să fie a-

trasă în rândul națiunilor doritoare de pace, să fie supusă și ea programului de pace propus de Wilson și să colaboreze cu națiunile libere pentru menținerea păcii și a stabilității politice internaționale.

„Belgia trebuie evacuată și restaurată fără nicio tentativă de limitare a suveranității de care ea se bucura împreună cu alte națiuni libere”, era ideea cuprinsă la punctul șapte, americanii fiind susținători puternici ai cauzei belgiene.

Surprinzător a fost faptul că reîntrirea Alsaciei și Lorenei în posesia Franței, prevăzută la punctul opt, a fost inclusă în categoria punctelor neobligatorii, deși hotărârea de redobândire a acestor teritorii fusese la baza politicii franceze timp de 50 de ani și provocase sacrificii fără precedent în război.

Reajustarea frontierelor Italiei în baza principiului autodeterminării naționalităților era prevăzută la punctul nouă

În mod similar, punctul zece prevedea reajustarea frontierelor Austro-Ungariei în baza principiului autodeterminării naționalităților, lucru care a permis apariția statelor Cehoslovacia, Austria, Ungaria, Unirea românilor și

Grupul numit „The Inquiry”

Edward Mandell House (în centru)
pe puntea vaporului în drum spre Europa

portante atuuri și avea cele mai mari responsabilități. În anii Primului Război Mondial, va petrece mult timp în Europa, discutând viitorul cu puterile aliate. Firește, la sfârșitul acestuia, va fi negociatorul șef al S.U.A. în timpul tratativelor pentru pace (1917 – 1919) și adjunctul lui Wilson la Conferința de Pace de la Paris. La 30 mai 1919, House participă la o întâlnire la Paris, unde se pun bazele Consiliului pentru relații externe (CFR) și activează pentru crearea Ligii Națiunilor și a Curții Internaționale de Justiție.

Rădăcinile scoțiene ale prez-biterianismului pot fi regăsite, fără îndoială, și în concepțiile politice ale lui Woodrow Wilson, care considera *diplomația morală* ca o șansă de a pune omenirea într-un echilibru trainic, în afara conflictelor și războaielor. Momentul său astral a fost la 8 ianuarie 1918, când Wilson rostește în fața Congresului S.U.A. discursul politic cel mai important. Atât de nou, atât de neașteptat, încât a ținut la confidențialitatea lui până și față de prietenul și confidentul „Colonel” House.

Momentul nici nu putea fi mai bine ales, tocmai în timpul negocierilor dintre reprezentanții Puterilor Centrale (Germania, Austro-Ungaria și Imperiul Otoman) și cei ai Rusiei Sovietelor, care vor duce la Tratatul de la Brest-Li-

tovsk, din 3 martie 1918, și pacea separată dintre acestea.

Iată cum prezintă House atmosfera din

Ediție specială: Germania cere pace
pe baza celor 14 Puncte

tim-pul discursului: „Tonul pare conciliant. Aliații, interpe-lați de imperiile centrale, trebuie să-și prezinte la rândul lor scopurile de război; la urma urmei și le-au tot arătat... Apoi atacul se îndreaptă către regimurile dușmane, înfierate pentru natura lor «militaristă». Wilson își reia argumentația, accentuând-o. Politica puterii, discursurile propagandistice ambigue, strategiile indirecte, «proiectele secrete», «lipsa de onestitate» sunt apanajul Ger-

maniei și al sateliților săi. Pe de altă parte, aduce un omagiu sincer poporului rus, al cărui suflet a rămas idealist, deși pare, de o vreme, copleșit și fără apărare. Viziunea internațională a Aliaților? Este în strânsă relație cu etica noii diplomații. Epoca cuceririlor a trecut. Lupta care se duce este pentru dreptate și pace: pentru o nouă ordine internațională și un climat internațional favorabil”.

Discursul lui Wilson prelua multe dintre principiile progresiste care fuseseră folosite pentru reformele interne din S.U.A. și pe care le transpuseseră în politica externă: libertatea comerțului, tratatele deschise, democrația și autodeterminarea. Discursul celor 14 puncte a fost singura declarație oficială prin care un participant la conflagrația mondială își recunoștea public obiectivele participării la război. Alți participanți la războiul mondial au oferit cel mult *indicații* cu privire la obiectivele lor în conflagrație, adevăratele motive, precum ocuparea de teritorii inamice, neputând fi declarate public. Potrivit unor experți, discursul a fost, de asemenea, un răspuns la „Decretul asupra păcii” al lui Lenin, din octombrie 1917, care propunea o retragere imediată a Rusiei din război, o pace democratică și dreaptă, care nu implica ane-xări teritoriale.

Dintre cele 14 puncte, opt erau considerate obligatorii, iar celelalte erau considerate specifice, fiindcă, după părerea președintelui american, nu erau absolut indispensabile.

Primul dintre cele 14 puncte prevedea că în viitor „nu

RĂSPUNZÂND CHEMĂRII SFATULUI ȚĂRII DE LA CHIȘINĂU

ION GIURCĂ

Manifestare a aderenților revoluției bolșevice la Bolgrad

Situația din Basarabia devenise complexă și complicată imediat după revoluția din Rusia, când la Odessa sau în alte zone ale spațiului rusesc au apărut primele partide politice, s-au constituit organizații ale ostașilor moldoveni, inclusiv ale celor aflați pe frontul românesc, care militau pentru autonomia teritoriului dintre Prut și Nistru. Încă din martie 1917, se promovase ideea constituirii Sfatului Țării, care să elaboreze legi în acord cu tradițiile și nevoile locuitorilor Basarabiei.

După scăderea intensității luptelor pe frontul oriental, militarii din armata rusă s-au dedat la acțiuni de jaf, dezertând în masă.

În asemenea condiții, în cadrul Congresului soldaților moldoveni, desfășurat între 20/28 octombrie – 2/10 noiembrie 1917, colonelul Nicolae Furtună a solicitat participanților, în ziua de 22 octombrie/4 noiembrie, constituirea unei armate moldovenești pentru securitatea teritoriului, ținând cont de: „prăzile și neorânduicile anarhice făcute în Basarabia de către

dezertori și soldați nedisciplinați“. Cerința era inclusă în Rezoluția Congresului, la 25 octombrie/7 noiembrie 1917.

Stare de insecuritate în Basarabia

Constituirea Sfatului Țării la 21 noiembrie/4 decembrie 1917 a fost un nou prilej pentru a reitera necesitatea unei armate a Basarabiei, iar prin proclamarea Republicii Democratice Moldovenești, la 2/15 decembrie, Sfatul Țării

avea în vedere, între altele, „să întocmească îndată polcuri naționale din ostași născuți pe pământul Basarabiei pentru apărarea bogăției țării de jaf în vremea demobilizării oastei și pentru izbăvirea țării de cea mai strașnică anarhie“.

Pentru aceasta, în cadrul guvernului R.D. Moldovenești a fost prevăzută și funcția de director general pentru treburile militare și de marină, în care a fost numit Teodosie Petru Cojocaru, care, fiind bolnav, nu și-a putut exercita funcția. În acele condiții, Sfatul Țării l-a împuternicit pe

aparitia Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor – viitoarea Iugoslavie.

România, Serbia și Muntenegru trebuia evacuate, glăsuia punctul 11, iar teritoriile ocupate retrocedate. Serbiei trebuia să i se acorde acces liber la mare. Relațiile dintre statele balcanice trebuia determinate prin înțelegeri bilaterale, acestor state urmând să li se ofere garanții internaționale pentru independența politică și integritatea lor teritorială.

La punctul 12 se prevedea că Imperiul Otoman își va afla sfârșitul în acest război, în baza principiului de autodeterminare care solicita ca „celorlate naționalități, care se aflau în acest moment sub dominația turcă, va trebui să le fie asigurate o securitate neîndoieală a vieții lor și posibilitatea neîngrădită de a se dezvolta autonom”. Acest punct stabilea și regimul de circulație liberă al Strămtorilor Bosfor și Dardanele, în condițiile garanțiilor internaționale. Se reitiera, de asemenea, promisiunea făcută kurzilor pentru formarea unui stat național, promisiune nerespectată de niciuna dintre marile puteri până în ziua de astăzi.

Problema statului polonez, discutată la penultimul punct, era destul de complexă, pentru că era destul de greu să i se acorde acces liber și direct la mare. Până la urmă, Poloniei i-a fost acordată regiunea Sileziei Superioare și ieșire la Marea Baltică prin zona orașului Poznań și s-a creat Coridorul polonez, care delimita Prusia Orientală de restul Germaniei.

Ultimul punct susținea crearea unei instituții internaționale de menținere a păcii, o organizație care să fie „atât a celor mari, cât și a celor mici”, ce vor face parte din această Ligă a Națiunilor. Această Ligă a Națiunilor era bazată pe principiul securității colective a tuturor statelor, care doreau respectarea convențiilor internaționale.

Șocul internațional al celor 14 Puncte a fost major. Discursul, rostit fără o consultare

pituleze, în speranța unei păci juste. Acțiunea a avut efectul scontat: printr-o notă din octombrie 1918 a prințului Maximilian von Baden, cancelarul Imperiului German cerea un armistițiu imediat și negocieri de pace pe baza celor 14 puncte.

Entuziasmul popoarelor asuprite din Europa a fost general, răspândindu-se contagios peste frontierele bătrânelor imperii. Pe de altă parte, opoziția francezilor și britanicilor, la început latentă, a devenit tot mai evidentă după încetarea ostilităților: britanicii erau împotriva liberei navigații maritime, iar francezii pretindeau masive despăgubiri de război. Wilson a fost obligat să facă numeroase compromisuri pentru a se asigura că punctul 14, cel care privea înființarea Ligii Națiunilor, avea să fie acceptat de toate părțile.

Până la urmă, Tratatul de la Versailles a mers mai departe decât propunerile wilsoniene. Wilson a fost recompensat cu Premiul Nobel pentru Pace, în 1919, pentru eforturile sale de instaurare a unei păci drepte și morale la sfârșitul Marelui Război. Ideile sale generoase au inspirat până astăzi mișcări de eliberare națională din toată lumea, dar, din păcate, numai patru dintre cele 14 puncte ale programului său au fost adoptate în întregime. Mai mult, din cauza luptelor politice interne, Senatul Statelor Unite a refuzat să ratifice Tratatul de la Versailles și a paralizat, încă de la început, Liga Națiunilor visată de Wilson.

(Continuare în p. 53)

Portretul oficial al președintelui Woodrow Wilson

prealabilă a aliaților europeni, a fost singura declarație publică cu privire la obiectivele războiului și a devenit baza capitulării germane la sfârșitul Primului Război Mondial, așa cum s-a negociat în timpul Conferinței de Pace de la Paris din 1919 și cum a fost stipulat în prevederile finale ale Tratatului de la Versailles – 28 iunie 1919. Discursul a fost larg popularizat pentru a încuraja lupta Aliaților, copii ale sale fiind aruncate în spațiile liniilor germane și încurajând Puterile Centrale să ca-

prezentantul Sfatului Țării despre situația critică din Basarabia, vă rugăm să trimiteți imediat în Basarabia trupele române pentru salvarea țării.”

După discuții aprinse în cadrul Guvernului, s-a aprobat solicitarea venită de la Chișinău. La 24 decembrie 1917/6 ianuarie 1918 generalul C. Iancovescu a pus următoarea rezoluție pentru șeful Statului Major General al Armatei: „Consiliul de Miniștri a aprobat cererea de față. Se va da ordin ca 1.000 ardeleni cu arme și mitraliere, ce ne vin din Kiev, să se oprească la gara cea mai apropiată de Chișinău, de unde se vor trimite pentru paza depozitelor de subzistență.”

De comun acord cu autoritățile ucrainene, detașamentul de ardeleni a fost trimis la Chișinău, dar transportul s-a executat fără luarea unor măsuri de siguranță informativă și militară, astfel că la ajungerea în stația de cale ferată, odată cu începerea debarcării, detașamentul de ardeleni a fost întâmpinat cu foc de arme și mitraliere executate de către structuri militare bolșevizate, rezultând mai mulți răniți, dintre care unii grav. Aceeași soartă a avut-o detașamentul format din ardeleni, ucraineni și grăniceri români, trimis de la Iași spre Chișinău, care a fost interceptat și atacat în Masivul Cornești, împiedicând ajungerea lor la destinație. Mai mult, la Chișinău bolșevicii au atacat sediul Comisiei interaliate, arestând militari și funcționari ai statelor Antantei aflați în misiune.

În Sfatul Țării reprezentanții partidelor socialiste, pro-ruși, au prezentat la 26 decembrie 1917/8 ianuarie 1918 o moțiune prin care reproșau lipsa colaborării cu republica ucraineană și socialiștii revoluționari din Basarabia și

Ion Pelivan

Ucraina pentru paza căilor ferate și a depozitelor de aprovizionare, pentru combaterea actelor de tâlhărie și a anarhiei. Referitor la o eventuală intrare a armatei române în Basarabia, se considera că „poate fi pasul cel întâiu pentru ocuparea ei și pentru smulgerea ei de fapt din sânul republicii ruse și desigur va prezenta un pericol pentru toate drepturile politice și sociale dobândite prin revoluție. Intrarea armatei române poate provoca războiul civil pe teritoriul Republicii Moldovenești”.

Cerința autorilor moțiunii era să se protesteze față de

intrarea trupelor române în Basarabia, să se solicite ajutor republicii ucrainene, fiind cât se poate de clar că o parte a membrilor Sfatului Țării dorea instaurarea unui regim bolșevic și intrarea teritoriului dintre Prut și Nistru în componența Republicii Ruse. De altfel, câteva zile mai târziu, la 3/16 ianuarie 1918, deputații socialiști de orientare pro-rusă s-au retras din Sfatul Țării și au emis o declarație în care se pronunțau pentru unirea cu revoluția bolșevică ruscă, apreciau că în Sfatul Țării erau prea mulți moldoveni și elemente burgheze, se pronunțau împotriva venirii armatei române în Basarabia.

Armata română va face uz de arme

Toate aceste acțiuni, ca și insistența conducerii de la Chișinău, transmisă și prin generalul Șcerbacev, comandantul trupelor ruse din Moldova, au determinat Guvernul român ca, după ce riscurile au fost îndelung analizate, să decidă la 4/17 ianuarie 1918 autorizarea intervenției armatei române la est de Prut. Justificarea deciziei a fost făcută publică mai târziu, la 12/

Voluntarii ardeleni au fost primiți cu foc...

Teodosie Petru Cojocaru (stânga) și Gherman Pântea

sublocotenentul Gherman Pântea să îndeplinească atribuțiile care reveneau titlului.

La 15/28 decembrie 1918 Gherman Pântea a emis „Ordinul nr. 1” către oștirea Republicii Moldovenești, în care era prezentată situația din spațiul dintre Prut și Nistru: „Trebuie să întrebuițăm forțe supraomenești în lupta cu dezastrul și dezordinea ce bântuiesc în Republica Ru-sească și amenință să ajungă cu valurile și în țara noastră Moldova. Cea mai mare dificultate întâmpinăm în faptul că noi toți am pierdut încrederea și nu mai credem nimănui. Între noi sunt semănate neîncrederea și îndoiala.”

Deși s-au întreprins acțiuni pentru constituirea unei forțe militare, în luna decembrie 1917 Sfatul Țării de la Chișinău nu dispunea de o structură polițienească și militară care să poată asigura ordinea între Prut și Nistru, să-i garanteze libertatea de acțiune pentru punerea în aplicare a programului expus și aprobat la 2/15 decembrie 1917.

Situația la est de Prut era cunoscută la Iași, unde guvernul și Marele Cartier General erau informate despre

problemele apărute ca urmare a schimbărilor politice survenite la Chișinău, fiind îngrijorate și preocupate de starea de insecuritate din acest spațiu, care se putea extinde, în diferite forme, și spre vest.

Prezența trupelor ruse între Prut și Nistru, aflate acolo cu mult timp înainte sau retrase de pe frontul român, cu orientări politice diferite, în cea mai mare parte scăpate de sub controlul foștilor comandanți, constituia un dublu pericol: posibilitatea de a impune prin forță un sistem politic contrar voinței majorității populației, ușor de manipulat în acele condiții, și distrugerea sau devalizarea depozitelor armatei române aflate în acel teritoriu.

Starea de insecuritate din Basarabia a determinat structurile centrale și unele locale din nou proclamate republică, în condițiile în care forțele și mijloacele la dispoziție nu erau în măsură să le asigure ordinea și siguranța, să ceară statului și armatei române să intervină la est de Prut, guvernul român și Marele Cartier General primind numeroase solicitări în acest sens. Obținând din partea Sfatului Țării libertate de acțiune pentru restabilirea ordinii, Vladimir

Christi și I. Pelivan au efectuat o vizită secretă la Iași, la 14 – 15 decembrie/27 – 28 decembrie 1917, prezentând guvernului român situația din Basarabia.

Unii doreau un regim bolșevic

În urma discuțiilor de la Iași, la 22 decembrie 1917/4 ianuarie 1918 Sfatul Țării a trimis generalului C. Iancovescu, ministrul de Război al României, o telegramă, semnată de P. Erhan, I. Pelivan și V. Christi, în care se arăta: „Conform hotărârii Consiliului Directorilor Generali ai Republicii Moldovenești, vă rugăm să binevoiți a dispune trimiterea la Chișinău a unui regiment ardelenesc cu posibilă urgență. Totodată, vă rugăm să ordonați ca acest regiment să stea la dispoziția directoratului Republicii Moldovenești.”

A doua solicitare a sosit la Iași din partea Comitetului Moldovenesc de la Kiev, care a transmis lui I.I.C. Brătianu o telegramă în care se arăta: „Fiind informați de către re-

Generalul Constantin Iancovescu, ministrul de Război al României

armatei române între Prut și Nistru, în aceeași zi generalul C. Prezan, șeful Marelui Cartier General, a emis și făcut public un manifest către locuitorii Basarabiei în care, între altele, se arăta: „În aceste clipe de grea cumpănă și nestatornicie, Sfatul Țării Moldovenești și-a adus aminte de noi și ne-a cerut, prin Comandamentul militar rus, să trecem Prutul:

1. Ca să aducem rânduială și liniște în satele și târgurile voastre, punând la adăpost viața și avutul întregului popor împotriva răufăcătorilor și

2. Ca să chezășluim transportul celor trebuincioase pentru traiul armatelor ruse și române, care fac paza la hotarele noastre, apărând prin aceasta și hotarele țării voastre...

Vă declar sus și tare că oastea română nu dorește altceva decât ca, prin rânduiala și liniștea ce aduce, să vă dea puțină să vă statorniciți și să desăvârșiți autonomia și slobozeniile voastre, precum veți hotărî voi singuri.”

În ziua de 13/26 ianuarie 1918, la ora 13.00, în stația de cale ferată Strășeni a avut loc o nouă întâlnire între generalul E. Broșteanu și o delegație a Sfatului Țării, în cadrul căreia partea română a respins insinuările legate de acțiunea armatei. Mai mult, în urma discuțiilor purtate, pentru a fi convingător, comandantul Diviziei 11 Infanterie a emis un manifest către locuitorii Basarabiei, în care era expusă situația și scopul acțiunii militare în curs de desfășurare: „Ne adresăm vouă, cetățeni pașnici ai Basarabiei, și vă rugăm să înțelegeți cu toții, așa cum este în adevăr rostul nostru. Ridicați-vă cu toții și alungați cetele netrebnice, care pradă și omoară. Ușurați-ne datoria

Generalul Ernest Broșteanu

noastră! Înlăturați lupta dintre ei și noi!

Suntem hotărâți să luptăm cu cea din urmă putere pentru a nimici aceste cete de progromșcici. De vom ajunge la luptă cu cetele pomenite, nu va fi cu puțință să scutim orașele și satele voastre de pierderi prin bombardarea ce vom fi nevoiți să o facem. Spre a nu se întâmpla aceasta, poftim poporul pașnic să silească pe progromșcici să părăsească țara cu un minut mai devreme.”

Bolșevicii și adepții rămănerii R.D. Moldovenești în sfera de influență a Rusiei sau Ucrainei au reacționat imediat față de prezența armatei ro-

mâne la Chișinău. Încă din ziua de 6/19 ianuarie 1918, Naștarun Caabac, șeful de stat major al armatei roșii din Chișinău, a exercitat o adevărată teroare asupra Consiliului Directorilor Generali, arestând și obligând pe P. Erhan și I. Inculeț să scrie și să transmită guvernului român de la Iași o telegramă în care să arate: „Protestăm contra introducerii armatelor române pe teritoriul Republicii Moldovenești. Cereți în mod categoric oprirea imediată a trimeriei armatelor și rechemarea neîntârziată a acelor armate, care sunt deja introduse. Introducerea armatelor române în Basarabia amenință cu grozăviile războiului civil, care deja a început. Armatele ruse trebuie lăsate să treacă libere, fără nicio împiedicare.”

Reacția cea mai fermă a venit de la Petrograd, unde, la 13/26 ianuarie 1918, luând la cunoștință de intrarea trupelor române în Basarabia, Sovietul Comisariatului Poporului al R.S.F.S. Ruse a hotărât: „Toate relațiile diplomatice cu România sunt întrerupte, Consulatul român și în general toți agenții guvernului român sunt trimiși înapoi, pe drumul cel mai scurt, spre frontieră. Fondul de aur român care se găsește la Moscova este declarat intangibil pentru oligarhia română. Guvernul sovietelor își asumă răspunderea de a conserva acest fond și de a-l remite în mâinile poporului român. Șcerbacev, revoltat contra revoluției și comandant suprem al Frontului român, e declarat dușman al poporului și în afara legii.” Hotărârea era argumentată prin aceea că „acoperită fără de legi, oligarhia română a deschis operațiile militare împotriva Republicii Ruse.”

Generalul rus Dmitri Șcerbacev

(Va urma)

25 ianuarie 1918, când a fost publicată în presa românească: „Comandantul rusesc ne-a cerut, în urma intervenției Sfatului Țării de la Chișinău, să asigurăm [...] ordinea în Basarabia. Era cu atât mai necesar să se răspundă chemării comandantului rus și a Republicii Moldovenești, cu cât bande răzvrătite din armata rusă opreau trenurile cu aprovizionări pentru armata română și cea rusească și dădeau foc sau prădau depozitele de hrană, înființate de noi în Basarabia, precum și pe cele ce trebuia, în urma înțelegerii cu guvernul și comandamentul rusesc, să le formăm în zona care ne-a fost desemnată acolo. În aceste condiții era absolută nevoie să ne asigurăm linia Chișinău – Ungheni, să restabilim ordinea în regiunea de unde trupele noastre se aprovizionează și în care populația înspăimântată de omorurile și jafurile bandelor ruse răzvrătite reclama ajutorul ostașilor români.”

Acestui scop i-a fost destinat Corpul 6 Armată, comandantului acestuia, generalul Ion Istrati, fiindu-i stabilită următoarea misiune: „... să respingă peste Nistru bandele ruse care ar putea încerca să treacă în Basarabia fără ordinul comandantului rus al

Generalul Ion Istrati

frontului și deci cu intenția de a jefui sau a ataca trupele noastre; să asigure ordinea și regulata circulație pe calea ferată; să se facă ordine în tot ținutul Basarabiei, punându-se viața și avutul locuitorilor la adăpostul jafurilor și crimelor.”

Pentru îndeplinirea misiunii încredințate generalului I. Istrati i-au fost subordonate Diviziile 11 și 13 Infanterie, 1 și 2 Cavalerie, destinate „să distrugă forțele de agitație existente în Basarabia; să treacă peste Nistru sub escortă, cu trenul sau pe jos, toți soldații ruși dezertori care rătăcesc prin sate și sunt organizați în bande în scopul de a jefui și răzvrăti pe locuitori.

Cei originari din Basarabia vor fi trimiși la vetrele lor.”

Dintre cele patru divizii care acționau în Basarabia, Divizia 11 Infanterie a primit ordin să concentreze majoritatea forțelor în zona Chișinău – Cărbuna, cu misiunea „de a asigura transportul trenurilor de aprovizionare pe linia Bender, Socola și formarea depozitelor necesare armatei române în lungul drumurilor de etape. Să asigure ordinea la Chișinău și Bender, pentru ca buna funcționare a căilor ferate să nu fie împiedicată de răufăcători; să pună populația, avutul ei și [al] ținutului în siguranță, la adăpost de jafuri și distrugeri”.

Conform ordinelor primite și planurilor de acțiune proprii, unitățile Diviziei 11 Infanterie au trecut Prutul la 6/19 ianuarie 1918, fiind deplasate prin marș pe jos și transport pe calea ferată, ajungând în seara zilei de 12/25 ianuarie în zonele stabilite la circa 20 – 25 km de Chișinău.

La Călărași a avut loc o întâlnire a generalului E. Broșteanu cu I. Inculeț, președintele Sfatului Țării, care era însoțit de un reprezentant al organizațiilor țărănești, orășenești, mateloților și soldaților moldoveni, „... cărora le-a explicat cu răbdare și i-a asigurat că armata română nu se va amesteca în treburile interne ale Republicii Moldovenești, atrăgându-le totodată atenția că nu se va opri decât la Chișinău pentru a-i izgoni pe bolșevicii de acolo, cărora să li se pună în vedere că, dacă vor organiza rezistență, armata română va face uz de toate armele din dotare.”

Reacția Petrogradului

Pentru a se evidenția caracterul strict militar al acțiunii

... când au ajuns în gara din Chișinău

„Adunătorul” pământurilor rusești, țarul Ivan al III-lea (miniatură din secolul al XVII-lea), care a domnit între 1462 și 1505 și a avut două soții, pe Maria Tverskaia, mama lui Ivan cel Tânăr, ginerele lui Ștefan cel Mare, și pe Sofia Paleolog, mamă a nouă copii, și actorul Evgheni Tiganov, în rolul țarului rus

cneaz de Vladimir, de Moscova, de Novgorod, de Pskov, de Tver, de Perm, de Ugra, al bulgarilor [neam turcic pripășit între Volga și Don, de unde o parte dintre ei, pentru a nu fi asimilați definitiv de slavi, între anii 634 – 678 migrează în sudul Dunării (actualul stat Bulgaria), iar primul lor principe, de origine slav, Boris, îi creștinează (852 – 889) în ritul bizantin ortodox – n.a.] și al altor ținuturi”.

Astfel, Rusia, ca stat unitar, apare abia la sfârșitul secolului al XV-lea, până atunci existând în această parte a Europei doar niște cnezate autonome, care se luptau crâncen între ele. Autorii filmului evită acest amănunt, prezentându-l pe cărmaciul cnezatului Moscovei ca pe unul care deja stăpânea și celelalte pământuri, din când în când hărțuindu-se cu câte un cneaz (sau cu mai mulți), care cuteza(u) să crâcnească sau să-i iasă de sub ascultare.

Mai sunt și alte reușite ale autorilor filmului, însă rostul acestor consemnări este altul. Istoricul rus Karamzin descrie cum a fost pețită fiica lui Ște-

fan cel Mare, ca viitoare soție pentru Ivan cel Tânăr, primul fiu al marelui cneaz moscovit Ivan al III-lea. El menționează că această intenție a fost supravegheată de bunica mirelui (și mama lui Ivan al III-lea), marea cneaghină Marta, care îl trimite în acest scop la Suceava pe cneazul Mihailo Pleșceev. Acesta sosește la Curtea domnitorului în septembrie 1482, iar evenimentul este pomenit și de cronicarii moldoveni, ei precizând că trimisul Moscovei ținuse, prin procură, locul mirelui la ceremonia logodnei oficiate de mitropolitul Teoctist. Întorcerea alaiului de nuntă la Moscova durea-

ză mai bine de o lună, iar la noul ei loc de rezidență Elena găsește o iarnă în toată legea. I se oferă găzduire la Mănăstirea „Voznesenie”, ctitorită de marea cneaghină Marta, unde face cunoștință și cu viitorul soț.

În studiul său *Elena Moldovei* Gheorghe Asachi menționează: „Cununia și nunta are [sic!] loc pe 6 ianuarie 1483, unde Elena este admirată de toți nu doar pentru frumusețea și blândețea ei, ci și pentru ușurința cu care vorbea limba rusă, cunoscând foarte bine și pe cea sârbă”. Acest lucru a declanșat gelozia și ura cătrănită a Sofiei Paleolog (*Magazin istoric*, nr. 5/2012), mama vitregă a mirelui și personajul principal al filmului.

Autorii serialului reflectă acest amănunt, însă distorsionând adevărul istoric. În primul rând, pentru a etala măreția și grandoarea națiunii ruse, aceștia evită a spune că în acea perioadă, la șapte ani de la strălucita victorie a lui Ștefan cel Mare de la Vaslui din 1475 asupra unei armate uriașe, de 120.000 de oșteni otomani, Țara Moldovei și domnitorul ei erau celebri în toată Europa, iar înrudirea cu Ștefan al III-lea era o onoare pentru orice rege, crai sau împărat. Cnezatul Moscovei însă era atunci unul ca atâtea altele din șirul cnezatelor rusești, lumea europeană știind că acestea erau supuse Hoardei de Aur, că Ivan al III-lea se hărțuia cu Regatul Poloniei pentru pământurile cnezatului de Kiev. Iar istoria relevă că, în acea perioadă, Rusia kieveană

Voievodul moldovean Ștefan cel Mare, socrul mic, în interpretarea unui cunoscut actor, Aleksandr Baluev, care l-a jucat și pe Petru cel Mare

Istorie
și film

Detaliu din giulgiul țesut la porunca Elenei Voloșanka, pentru a immortaliza încoronarea fiului ei, Dimitrie (în centru, părinții, Elena și Ivan al III-lea, avându-l la mijloc pe Dimitrie), și, în imaginea din dreapta, Elena Voloșanka, interpretată în film de Sofia Nikitciuk

ELENA VOLOȘANCA,
ÎN REGIA MOSCOVEI

NICOLAE RUSU

Patru seri la rând, începând cu 5 decembrie 2016, canalul rus de televiziune RTR, accesibil întregii populații a Republicii Moldova, care a încercat de curând să obțină licența de emisie și în România, a prezentat serialul Sofia, protagonista fiind soția lui Ivan al III-lea, cel care a cârmuit până în 1505 cnezatul Moscovei, el fiind și cuscru lui Ștefan cel Mare. Lucrând la două piese montate la Radioul Național – una despre Ștefan Vodă și alta despre fiica lui, Elena –, am studiat destul de minuțios acea perioadă și, firește, eram curios să-mi reîntâlnesc personajele în versiune televizată, dar concepută de niște creatori din Rusia. Pentru documentare analizasem nu doar surse românești, ci și lucrările unor iluștri istorici ruși, precum V.O. Kliucevski, N.M. Karamzin și alții. Nu cred că realizatorii filmului (regia – Aleksei Andrianov, scenariul – Ekaterina Jukova) să nu fi răsfoit lucrările acestor corifei ai istoriografiei ruse, dar felul în care au tratat propria lor istorie denotă o tendențiozitate șocantă, mai ales în raport cu personajele istorice de alte etnii.

Unele aspecte ale adevărului istoric sunt respectate, iar anumite momente au o realizare artistică de o profundă semnificație. Mă refer, în special, la scena din ajunul luptei decisive din 1480 cu tătarii Hoardei de Aur, moment în care Ivan al III-lea și cei doi frați ai săi, Andrei și Boris, se împacă între ei și merg împreună împotriva

celor cărora timp de trei secole cnezatele rusești le plăteau bir. Abia după victoria de pe râul Ugra, rușii încetează a mai fi supușii Hoardei de Aur, iar peste câțiva ani Ivan al III-lea reușește să-și supună mai multe cnezate rusești, adunându-le într-un singur stat, de unde a și rămas în istorie cu numele de „Adunătorul“.

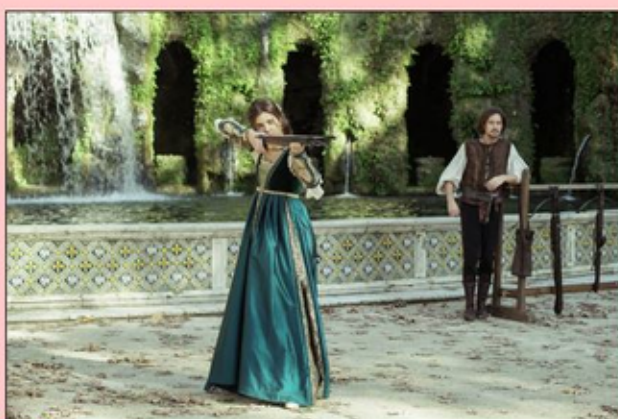
Înrudirea cu
Ștefan – o onoare

Începând cu ultimul deceniu al secolului al XV-lea, el deja semnează tratatele și actele oficiale cu titlul de „Țar al tuturor Rusiilor“, titlul provenind de la latinescul „caesar“. Este adevărat că, pentru a fi pe înțelesul tuturor, el mai preciza, adăugând „și mare

Vasile, adică nepotul Sofiei și al marelui cneaz. Acesta are 17 ani, cu doi ani mai mult decât Dimitrie, doar că evenimentul are loc în 1547, cu jumătate de secol mai târziu.

Este un procedeu obișnuit în cinema. Adolescențul încoronat traversează un fel de tunel în timp, fiind urmărit de privirile

tuturor personajelor din povestea despre Sofia Paleolog. Exegeții din domeniu menționează că Papa de la Roma i-o petise pe Sofia Paleolog lui Ivan al III-lea doar cu scopul de a răspândi în cnezatele rusești catolicismul. Dominată însă de sentimentul apartenenței la familia imperială bizantină, grecoaica își alege propria cale și strategie, inoculându-le soțului și curtenilor lui ideea că prin promovarea credinței ortodoxe Moscova are șansa să ajungă, după Constantinopol, următorul centru al creștinătății. Dacă primul centru era considerat Roma, capitala Imperiului Roman căzută în catolicism, iar al doilea era Constantinopolul, capitala Imperiului Bizantin, cotropită și desființată de Poarta otomană în 1453, a treia Romă urma să fie Moscova, și această idee

... și aceeași actriță, Maria Andreeva, interpreta Sofiei, în altă secvență a filmului

domină de-a lungul a cinci secole până în prezent mințile elitelor statului rus.

Autorii filmului trec cu vederea episodul că timp de un an tronul și coroana „tuturor Rusiilor” a aparținut lui Dimitrie, vlăstar valah și nepot al lui Ștefan cel Mare. Nu Ivan cel Groaznic a fost primul țar al Rusiei, încoronat cu celebra „căciulă” a lui Monomah, ci Dimitrie, fiul Elenei Voloșanca, chiar dacă, după ceremonia din 1498, el rămăsese oficial doar cu titlul de „mare cneaz”.

Cu un an înainte de a muri, Sofia reușește ca fiul ei, Vasile, să obțină titlul de moștenitor al tronului nu prin încoronare, ci numai prin testamentul semnat de tatăl său în 1502. Iar cu câțiva ani mai devreme, în aprilie 1499, intriganta Sofia făcuse tot posibilul ca Elena și fiul ei Dimitrie să

ajungă în dizgrația lui Ivan al III-lea. Ea izbutește să declanșeze furia oarbă a marelui cneaz împotriva unor boieri din suita Elenei, sugerându-i că aceștia, chipurile, îl promovează și-l susțin pe Dimitrie, vișă de valah, în ideea de a supune în viitor cnezatele rusești Țării Moldovei.

În consecință, cneazului Simeon

Reapolovski i se taie capul, cneazul Patrikeev și fiul său Vasile (cu rădăcini valahe) sunt călugăriți, iar ceilalți boieri din suita Voloșancăi sunt întemnițați. Elena și Dimitrie sunt închiși în beciurile Kremlinului. După ce Vasile se izbăvește, la începutul anului 1505, de pericolul cel mai mare pentru viitorul său, care era Elena Voloșanca, preferă să aibă o domnie relativ mai sigură și-l suportă pe Dimitrie doar până în 1509, când nepotul lui Ștefan cel Mare se stinge în închisoare, la vârsta de doar 26 de ani.

Realizatorii serialului *Sofia* denaturează astfel grosolan trecutul, fără a ține cont că Lev Tolstoi, contele literaturii ruse, scria în 1854 că „destinul acestui popor [român] e împletit din farmec și tristețe”. ■

Radio
România
București fm

[98,3 FM]

aparținea ducatului Lituaniei, supus craiului leșesc Cazimir.

Înainte de toate, ficțiunea

Autorii filmului fac abstracție de ceea ce a scris Karamzin, că Ștefan Vodă nu a fost niciodată la Curtea marelui cneaz moscovit. Pentru ei primează ficțiunea, în care Ștefan cel Mare sosește la Curtea marelui cneaz pentru a-și înfățișa fiica. Aici, Ivan al III-lea urmează să decidă cu cine să-l însoare pe fiul său: cu moldoveanca Elena (de fapt, rușii îi spuneau Elena Voloșanca) sau cu una dintre cele șase fiice ale craiului polon Cazimir, care îl solicitase pe Ivan cel Tânăr să-i fie ginere. Iar după succederea scenelor cu domnitorul Țării Moldovei, se creează impresia că acest personaj pare a fi mai degrabă un oarecare, venit la piață să vândă ceva. În plus, actorul care-l joacă pe Ștefan Vodă este cu mult mai în vârstă decât Ivan al III-lea, în realitate fiind aproape de-un leat.

V.O. Kliucevski o descrie pe Sofia Paleolog ca pe „o intrigantă cu minte ascuțită și o femeie neobișnuit de șireată, având o influență foarte mare asupra marelui cneaz [...], boierilor le era antipatică, fiind poreclită «femeia rea» și «vrăjitoarea»”. O cu totul altă atitudine aveau boierii de la Curtea marelui cneaz față de Elena Voloșanca și fiul ei Dimitrie. În film însă e totul pe dos, Elena fiind întruchiparea trufiei, a semeției și a desfrâului, pusă pe intrigă și pe sfidarea canoanelor ortodoxe, în final fiind învinuită (împreună cu un grup de curteni) de eretism și condamnată la moarte. Dar cea mai tendențioasă reflectare a subiectului, printr-o

grosolană denaturare a istoriei, se vede în felul în care sunt prezentate motivele morții lui Ivan cel Tânăr, acesta fiind, chipurile, otrăvit chiar de... propria soție.

În realitate, Gheorghe Asachi scrie în aceeași lucrare că soțul Elenei era un model de bravură și curaj, dar pe neașteptate, în iarna anului 1490, ologeste. Medicul personal al Sofiei Paleolog, adus de ea de la Veneția, promite ferm că-l va pune pe picioare. După un „tratament” cu fel de fel de mixturi și procedee sofisticate, soțul Elenei moare în floarea vârstei. Înfuriat și deznădăduit de marea pierdere, Ivan al III-lea poruncește să i se ia capul medicului. Deși cade în dizgrația soțului și Sofia, fiind bănuțată că și ea poartă vina morții lui Ivan cel Tânăr, grecoica jubilează, deoarece calea fiului ei Vasile spre tronul Rusiei moscovite era deschisă. Presupunând că în această moarte a lui Ivan cel Tânăr sunt implicați și cei doi frați ai săi, marele cneaz îi încarcerează.

Peste trei ani, în 1493, Andrei moare în închisoare, iar

la câțiva ani trece la cele veșnice și Boris. În 1497 lui Ivan al III-lea i se aduc dovezi despre niște intrigă ale Sofiei, iar el, pentru a-i demonstra cine decide la Curtea sa, poruncește ca nepotul său Dimitrie să fie încoronat ca moștenitor al tronului. Evenimentul are loc cu mult fast la 4 februarie 1498, când Dimitrie, la doar cei 15 ani ai săi, este încoronat cu „căciula” marelui cneaz de Kiev Vladimir Monomahul, simbol al unității tuturor cnezelor rusești, proces realizat de Ivan al III-lea „Adunătorul”.

Intrigi ce denaturează adevărul

În film toate aceste amănunte lipsesc, el încheindu-se cu o scenă în care grupul de boieri care pledau pentru iluminism, în frunte cu Elena Voloșanca, sunt aduși într-o piață din centrul Moscovei, unde urmează, ca „eretici”, să fie decapitați. În final, coroana lui Vladimir Monomahul i se pune pe cap lui... Ivan cel Groaznic, primul fiu al lui

Prințesa bizantină Sofia Paleolog, la picioarele confesorului ei, cardinalul Vissarion (secvență din film)...

Ole și Sofie, a doua soție, împreună cu copiii

Totul a început cu mult mai devreme. Și a fost povestea unui băiat ambițios, care a reușit să depășească aproape orice obstacol, punându-și atât forța brațelor, cât, mai ales, mintea la contribuție.

Ole s-a născut într-o familie foarte săracă dintr-un sătuc din Iutlanda, Fliskov. A fost al zecelea copil al cuplului Jens Niels și Kristine și a reprezentat și o binecuvântare, dar și o nouă gură de hrănit.

Regiunea centrală a Iutlandei nu se arătase niciodată prea prietenoasă cu locuitorii ei: cât vezi cu ochii numai pământuri nesfârșite, acoperite de tufişuri, turbării și dune de nisip. Timp de veacuri, danezii au încercat să îi cultive solul nisipos. Până, la urmă, la începutul veacului trecut au fost nevoiți să se lase păgubași, orientându-se spre creșterea cailor, oilor și vacilor.

Jens deținea o mică fermă, dar nu îi era de ajuns pentru a acoperi nevoile numeroasei sale familii. Pentru un bănuț în plus, lucra cu ziua pentru vecinii mai pricopsiți și nu de puține ori își lua și fiii să îl ajute. Chiar dacă era cel mai mic, și lui Ole i-au găsit o ocupație pe măsură: de la șase ani a fost trimis cu oile. Două zile pe săptămână, copilul trecea și pe la școala din sat, unde a deprins cât de cât să scrie și să citească. Odată cu împlinirea vârstei de 14 ani și celebrarea confirmării în credință, Ole a devenit ucenic în atelierul de tâmplărie al unui frate mai mare, Kristian Bonde. Acolo și-a petrecut următorii ani, muncind pe brânci, pentru a stăpâni tainele unei meserii care îl atrăgea ca un magnet. Lemnul parcă îi spunea povești, îi cânta, îl fascina...

La 24 august 1911, numele lui Ole Kirk Christiansen apărea pe o diplomă de meserii. De acum putea să părăsească pustietatea din Iutlanda natală și să își ia zborul către o lume nouă. Între 1911 și 1912 a luat calea Germaniei, unde a lucrat în diverse ateliere de tâmplărie. Pentru alți patru ani, între 1912 și 1916, îl găsim în Norvegia. Acolo, la sute bune de kilometri depărtare de casă, își găsește și aleasa inimii, pe Kristine Sørensen, fiica unui producător și comerciant de brânză norvegian. În 1916, cei doi se întorc în Danemarca, stabilindu-se în Billund, un orașel la vreo 30 km de Fliskov. Cu banii

strânși cu greutate în străinătate, au cumpărat unul dintre cele mai cunoscute ateliere de tâmplărie din zonă, pus pe picioare în 1895 de un anume Steffen Pedersen.

Viața în Billund în acele vremuri nu diferea prea mult de copilăria plină de vicisitudini a lui Ole. Localitatea număra doar câteva clădiri, ridicate de o parte și de alta a șoselei. În 1914, avea să apară și calea ferată, iar trei ani mai târziu, și primul generator electric. Chiar dacă, încetul cu încetul, orașelul părea să prindă viață, prin anii '20, un scriitor aflat în trecere l-a descris ca pe „o gară uitată de Dumnezeu, unde nimic nu poate vreodată prospera”.

Când s-a decis să cumpere fabricuța lui Pedersen, în primul rând, pe Ole l-a atras reputația. Totul era produs ca la carte: uși, ferestre, mobilă de bucătărie, dulapuri de haine, chiar și coșciuge. Sub noua conducere, meșterii au început să se implice și în proiecte de mare anvergură: o strană pentru o biserică din apropiere, hambare, săli pentru misiuni religioase, o casă parohială... Când autori-

Fabrica distrusă de incendiul din 1942

**Așa
vă place
istoria?**

POVESTEA JOCULUI LEGO

THEO STĂNESCU-STANCIU

28 ianuarie 1958, ora 13.58 – Godtfred Kirk Christiansen primea un brevet pe care îl așteptase ani la rând. Pasiunea părintelui lui obținea, în sfârșit, recunoaștere și, mai ales, protecție! Căci, pentru tâmplarul din Billund, Ole Kirk Christiansen, lucrurile erau foarte clare, oricui îi putea veni aceeași idee ingenioasă și să îi fure, la propriu, visul. Conștiincios, a depus o cerere pentru obținerea, în Danemarca, a unui patent pentru „un element de construcție pentru jucării”, însoțit de o amplă documentație, cuprinzând și schițe detaliate. Dar cum a ajuns o simplă jucărie să intre în istorie?!

● Iubirea vine de peste graniță, afacerea prosperă acasă ● Focul distruge, focul reconstruiește ● „Viața – un dar, dar și o încercare”
● Strane, biserici întregi, coșciuge, dar și dulapuri de haine sau de bucătărie
● Cu mese de călcat, scări, scaune, dar și rațe, mașinuțe și vapoare – împotriva recesiunii ● O mașină aproape cât o casă de scumpă ● Calitatea este calea spre reușită ● Varianta LEGO – premiată cu o sticlă de vin
● „Joacă bine” traversează Oceanul ● Cea mai utilizată jucărie din toate timpurile și papucii galben-roșii

Și, uimire!, a descoperit că făcuse o alegere extrem de înțeleaptă, căci jucăriile de lemn începeau să fie foarte populare. Cel mai bine vândut produs în acea perioadă a fost o... rață de lemn, al cărei cioc se deschidea și se închidea, de departe vedetă printre cele 42 de modele de căsuțe de păpuși, mașinuțe, vapoare, avioane sau pușculițe. Nefiind deloc prea scumpe și, în plus, pictate manual, atent finisate și ambalate cu gust, jucăriile lui Ole au atras o mulțime de cumpărători. Căci, din nou, cuvântul de ordine îl reprezenta calitatea. Se spune că odată, când Godtfred a venit fericit să-i spună că a găsit o cale de a salva din banii companiei, vopsind în doar două straturi o jucărie de lemn, Ole Kirk l-a repezit, trimițându-l să repare, de unul singur, greșeala...

Pentru a marca noul început, în 1934, Ole Kirk și-a redenumit afacerea *leg godt* (în traducere, „joacă bine“), abreviat, în cele din urmă, LEGO. Fusesse varianta ieșită câștigătoare a unui concurs lansat de patron printre angajați, al cărui premiu – o sticlă de vin din producția proprie a familiei – i-a revenit tot lui Ole, căci el a fost cel care a venit cu ingenioasa idee. De astă dată, nu mai era singur, îl avea alături pe cel de-al treilea născut, Godtfred.

Si au reușit, împreună, din nou, să depășească orice obstacol. Focul le-a pus, iarăși, la încercare afacerea: la 20 martie 1942, un alt incendiu aproape că a distrus fabrica. Ole Kirk rememorează episodul: „Era în jurul orei trei dimineața, când unul dintre ucenicii de la atelier, m-a trezit strigând: «Arde fabrica!». A fost un mesaj devastator. Prima dată am vrut să mă arunc în flăcări și să salvez ce se mai putea. Dar m-am oprit și m-am rugat lui Dumnezeu. I-am mulțumit pentru tot ceea ce îmi dăduse până atunci și, apoi, împăcat și cu mintea limpede, am încercat să sting incendiul“.

La lumina zilei, totul părea pierdut. Mai ales că asigurarea afacerii nu putea acoperi cheltuielile necesare ridicării unei noi construcții. În primele zile, Ole aproape că s-a dat bătut. Dar slujbele celor 15 angajați și, mai ales, viitorul familiei l-au obligat să meargă mai departe. A reușit să obțină un împrumut de la o

bancă locală, Vejle, și s-a pus pe treabă. Și, la sfârșitul anului, afacerea prospera deja, 40 de oameni regăsindu-se pe statele ei de plată.

Nici războiul, nici ocupația germană nu l-au putut opri. Mici sincopae au apărut doar odată cu terminarea celei de a doua conflagrații mondiale, când penuria de resurse și, în special, de lemn, au determinat firma să se reorienteze către alte materiale. Astfel, în 1947, LEGO a devenit prima companie daneză care a cumpărat cu un preț destul de piperat, aproape cât ai fi putut da pentru o casă bună, o mașină pentru injectarea de mase plastice utilizată în producția de jucării. În doar doi ani, firma celor doi Christiansen ajunsese să producă peste 200 de modele de jucării de lemn și de plastic. Au apărut acum și așa-numitele cărămizi de îmbinare, strămoșii pieselor LEGO de astăzi, inspirate de modelele lansate de o fabrică de jucării britanică, Kiddicraft (creată în 1932). Ole și Godtfred au lucrat împreună la noul prototip, lansându-se cu adevărat pe piața plasticului în 1949. Li s-au alăturat și ceilalți membri ai clanului – Karl a devenit director al producției de plastic, Gerhard, director al operațiunilor cu lemnul, iar Johannes, responsabil cu transporturile. Era pentru prima dată când Ole primea susținerea întregii familii. Cu ani în urmă, când le ceruse fraților

Godtfred Kirk Christiansen explicând unor copii ultimele creații ale firmei

O vedetă: rața de lemn

înghămat cu inima ușoară, căci „lucrau pentru o cauză nobilă“!

Și, în primii ani, chiar și Dumnezeu parcă le zâmbea celor doi Christiansen. În 1917 a venit pe lume primul lor născut, Johannes, urmat, în 1919, de Karl Georg și, un an mai târziu, de Godtfred.

Zilele de primăvară și vară îl prindeau pe Ole mereu pe afară, meșterind și răspunzând la orice solicitare pentru vreo reparație. Lungile ierni și le petrecea în atelier; din mâinile sale ieșeau elemente delicate de mobilier sau uși și ferestre zdravene. Dibăcia și onestitatea i-au adus repede faimă. Și l-au făcut să depășească, cât de cât, greii ani prin care trecea întreaga economie daneză.

Din păcate însă, noul deceniu nu le-a adus deloc fericirea și prosperitatea atât de mult visate. În 1924, într-o fatidică după-amiază de duminică, soții se odihneau după o săptămână dificilă. Profitând de somnul părinților, cei doi băieți mai mici, Karl Georg și Godtfred, au reușit să pășească pe tărâmul interzis al atelierului. Atâtea unelte, mirosul de lemn... Fascinați, au încercat să-și imite tatăl. Parcă așa

freca Ole bucățile de lemn, parcă așa le dădea luciu! A fost de ajuns o scânteie și totul a luat foc. Atât atelierul, cât și casa Christiansenilor au ars până la temelie.

Dar pe Ole nimic nu părea să îl doboare...

A luat o bucată de hârtie și a început să schițeze planurile pentru o nouă locuință. Trebuia, de astă dată, să gândească la scară mai mare! Și-a restrâns familia într-o singură încăpere, iar pe restul le-a închiriat. Aveau acută nevoie de bani.

„Sunt convins că tocmai credința părintelui meu în Dumnezeu – mărturisirea, peste ani, într-un interviu Godtfred –, care se vedea în tot ceea ce făcea, l-a ajutat să depășească greutățile... Tocmai credința l-a făcut un bărbat activ, neobosit. I-a dat curajul și tenacitatea să își ia mereu noi și noi responsabilități și, mai ales, tăria, încăpățânarea să vadă o afacere de succes acolo unde nimeni nu credea să fie una!“ Așa a apărut și sloganul după care și-a ghidat întreaga existență: „Viața e un dar, dar este și mai mult decât atât. Viața este o încercare“.

Linia de producție a pieselor de plastic

Anii '30 au însemnat, și pentru danezi, marea recesiune. Afacerea lui Ole mergea din rău în mai rău. Loviturile nu se mai terminau... La câțiva ani de la nașterea celui de-al patrulea fiu, Gerhardt (în 1926), istovită de atâtea sarcini și probleme, fire bolnăvicioasă, Kristine s-a stins în 1932. Ole Kirk nu a putut rezista prea mult de unul singur, iar în 1934 s-a recăsătorit, cu Sofie Jørgensen, cea care îl ajutase până atunci în gospodărie, cu care a mai avut o fiică, Ulla (născută în 1935).

Dar schimbări nu s-au petrecut numai în viața sa personală. Ole Kirk Christiansen a început să opereze modificări și în atelier. Cum marile comenzi erau din ce în ce mai puține, s-a reorientat spre produse mai mici, mai căutate: scări, mese de călcat, scaune, dar și suporturi pentru brazi de Crăciun și jucării.

Un vapor construit din piese Lego

INIȚIATIVA DE APĂRARE STRATEGICĂ SCURTĂ ISTORIE

Președintele Ronald Reagan anunță Inițiativa de Apărare Strategică

IOAN GATEA

În anul 1983, președintele Ronald Reagan șoca lumea când anunța că Statele Unite dezvoltă un sistem ultra-modern de apărare împotriva rachetelor balistice intercontinentale. Sute de miliarde de dolari erau investiți în realizarea acestuia. În ce măsură a contribuit Inițiativa de Apărare Strategică (SDI) la colapsul Uniunii Sovietice?

Pe la începutul anilor 1960, strategii militari ajunseseră la concluzia că este mai costisitor să te aperi decât să ataci. Potrivit unor estimări preliminare, pentru fiecare dolar cheltuit de sovietici în scop ofensiv, sistemul american de apărare trebuia să cheltuiască 20 de dolari. În plus, sistemele defensive terestre deveneau din ce în ce mai neputincioase în fața progreselor

tehnologice, care le reduceau timpii de reacție și rata de reușită.

Doar câteva secunde

Progresele înregistrate de tehnologiile spațiale, miniaturizarea electronică și dezvoltarea sistemelor laser au deschis

și surorilor să-l gireze pentru obținerea unui împrumut de circa 3.000 de coroane, toți îi întorseseră spatele, spunându-i să-și găsească ceva mai bun de... meșterit!

In 1951, un atac cerebral l-a îndepărtat pentru prima dată pe Ole de fabrică, lăsându-i tot mai mult mână liberă directorului general, Godtfred – aproape imaginea în oglindă a tatălui. Minte ascuțită, cu reale abilități de om de afaceri, dar fără prea multă școală, Godtfred Christiansen nu a știut niciodată vreă limbă străină, iar cititul reprezenta un adevărat chin (subordonaților li se cerea să prezinte rapoarte verbale, pentru a nu-i da bătaie de cap șefului!). În 1958, Ole Kirk s-a stins din viață, lăsându-le fiilor o afacere solidă, pe care aceștia au știut să o ducă mai departe.

De-a lungul anilor, s-au testat diverse proiecte și numeroase sisteme de îmbinare. În 1955, firma a lansat linia ce va revoluționa piața jucăriilor de pe glob – sistemul LEGO, cuprinzând 28 de modele și opt vehicule. Trei ani mai târziu, în 1958, invenția a fost brevetată, oferind o stabilitate crescută și aproape o infinitate de modele de construit. Cumpărătorii începeau să fie fascinați, iar piețele de desfacere nu mai aveau granițe.

În 1962, piesele LEGO traversează Oceanul și ajung în Statele Unite. Era o perioadă complicată pentru societatea nord-americană, în care se punea din ce în ce mai mult accentul pe educație. Proiectele LEGO au știut să se muleze la perfecție, lansând sloganul conform căruia sistemul lor va „dezvolta imaginația,

Taj Mahal realizat din piese Lego

îndemânarea și abilitatea copilului de a gândi și a crea singur“.

Noi lumi luau naștere – pentru preșcolari, pentru fete, pentru adulți, pentru internați, pentru fanii călătoriilor în spațiu... Piesele de LEGO au început să fie cunoscute și întrebuințate aproape de oricine. Astfel s-a ajuns ca, în analizele unor experți din Marea Britanie, cărămizile gândite cu mai bine de șapte decenii în urmă de încăpățânatul danez din Fliskov să devină cea mai folosită jucărie din toate timpurile, surclasând Scrabble, Frisbee și Monopoly. Mai mult chiar, în 2015, marca LEGO a înlocuit Ferrari ca fiind cea mai puternică din lume. În 2016, conform agenției de presă Reuters, compania daneză a anunțat creșterea veniturilor cu 6%, înregistrând cel mai ridicat nivel al veniturilor din întreaga istorie de 85 de ani de existență. Și asta cu numai 18.500 de angajați în fabricile din Danemarca, Cehia, Ungaria și Mexic, care au produs, doar în 2016, 75 de miliarde de bucăți de jucării viu colorate.

Inventivitatea și competitivitatea – cheia succesului LEGO – par a nu mai avea limite. În 2015, compania daneză a dat undă verde recent înființatei agenții de publicitate franceze Brand Station (apărută pe piață în 2013) să creeze... cadoul perfect de Crăciun. Cu toate că sloganul francezilor era „Să fim realiști!“, sau poate chiar tocmai de aceea, au lansat papucii de casă oficiali LEGO. Cu o formă pătrată, putând fi cu ușurință încălțați pe întuneric, căci forma este identică pentru stângul și dreptul, ei păstrează culorile vii ale brandului și, în plus, sunt foarte moi, oferind nu numai confort, ci și protecție... împotriva pieselor uitate pe jos după o partidă de LEGO! ■

O lume plină de farmec din mii de piese colorate

patru mile deasupra solului: o distanță pe care o rachetă balistică o parcurgea în doar două secunde.

Următoarea opțiune a fost interceptarea unei rachete inamice în afara atmosferei, care reprezenta durată cea mai lungă a zborului său. Nu era o sarcină ușoară. Un sistem de senzori și arme sofisticate, plasate în spațiul cosmic, ar fi avut – cel puțin pe hârtie – câteva minute pentru a intercepta și distruge racheta care s-ar apropia de teritoriul S.U.A.

Dar planul lui Reagan a fost atacat încă din momentul în care a fost anunțat – mai ales că era clar că programul l-ar fi costat pe contribuabilul american sume imense. Sprijinitorii săi au replicat că, în cazul unui dezastru nuclear, nu ar mai fi rămas niciun contribuabil american. Practic, niciun cost nu părea să fie prea mare.

Lăsând deoparte îngrijorările financiare, mai exista și chestiunea fezabilității. Unii experți susțineau că plasarea unei game atât de complexe de senzori în afara atmosferei era imposibilă, având în vedere tehnologia disponibilă la acea dată. De fapt, porecla „Star Wars” (Războiul stelelor) nu a fost dată SDI ca un compliment: un critic a propus acest nume ca o modalitate de a ridiculiza programul drept o fantezie.

SDI era un proiect deosebit de ambițios. Una dintre primele idei era să se folosească lasere cu raze X pentru a distruge rachetele inamicului. Laserul este o armă ideală pentru a fi folosită în spațiu, deoarece se propagă cu viteza luminii, iar atmosfera nu-i deviază raza. Totuși, pentru a realiza un laser suficient de

puternic pentru a doborî o ogivă nucleară era nevoie de o sursă puternică de energie.

Savanți precum Edward Teller cunoscut ca „părintele” bombei cu hidrogen – sugerau detonarea unei bombe atomice în spațiu și concentrarea vastei cantități de fotoni creați de explozie în zeci și chiar sute de lasere puternice, active în câteva fracțiuni de secundă înainte de a se vaporiza, suficienți pentru a distruge orice rachete din jurul lor. Proiectarea unei asemenea arme și în special testarea acesteia s-au dovedit a fi prea dificile.

Un „Nebun” prea riscant

O altă idee era cea a „tunului feroviar”, un concept binecunoscut de pasionații de *science-fiction*. „Tunul feroviar” trăgea un obuz cu o viteză extrem de mare, de câteva zeci de kilometri pe secundă. La o astfel de viteză, un obuz are o energie cinetică atât de mare, că nu mai este nevoie să i se adauge o încărcătură explozivă. O piesă de metal cântărind 1 kg zbura cu o viteză de aproape 10 km/s pentru a lovi o țintă cu o forță echivalentă cu 10 kg de TNT. Astfel de obuze puteau fi depozitate în condiții de deplină siguranță.

Doar că accelerarea unui obuz la o astfel de viteză era imposibilă folosindu-se explozivi chimici normali. O soluție ar fi fost să se creeze un puternic câmp magnetic, care să propulseze proiectilul cu o viteză foarte mare. Curentul electric necesar pentru crearea unor astfel de câmpuri puternice putea ajunge până la o jumătate de milion de amperi, ceea ce ar fi provocat topirea ramelor pe care ar fi fost ghidat proiectilul.

Rachetele Sprint (stânga) și HiBex

perspectiva unui atac „de sus în jos“. Plasarea pe orbite terestre a echipamentelor de detecție și de anihilare a unor atacuri ale inamicului pornite de la sol era o idee tentantă, dar extrem de costisitoare.

Inițiativa de Apărare Strategică n-a fost ideea originală a lui Reagan, dar cu certitudine a fost copilul său. Ea a rezultat din situația gravă de securitate pe care o moștenise președintele american. Unul dintre consilierii săi o descria astfel: singura opțiune în cazul unui atac nuclear declanșat de sovietici era ca președintele american să lanseze un contraatac nuclear Destrugere Reciprocă Asigurată, desemnată prin acronimul MAD (Mutual Assured Destruction; în engleză *mad* înseamnă *nebun*). Așa s-a născut opțiunea realizării unui sistem de apărare împotriva rachetelor. Unii cinici spuneau că doar cineva de la Hollywood putea face o astfel de propunere.

Scurta durată de viață a unei rachete balistice intercontinentale după lansare include trei etape tipice: lansarea, zborul în spațiu și reintrarea în atmosferă. Etapa lansării este singura în care racheta este activ ghidată; după aceea ea călătorește pe o traiectorie a unui arc balistic până își atinge ținta.

Fără îndoială că din punct de vedere tehnic, este cel mai ușor să distrugi o rachetă balistică în cursul lansării. La decolare racheta zboară relativ încet, iar motorul său degajă căldură care o face ușor detectabilă. Un avion cu armamentul potrivit ar putea lesne să doboare racheta. Problema este, desigur, cum să plasezi un avion la o distanță convenabilă de locul lansării, exact atunci când trebuie. În cazul Uniunii Sovietice, aceasta nu era o opțiune viabilă. Sovieticii, la fel ca și americanii, dispuneau de submarine capabile să lanseze rachete balistice nucleare, fiind capabile de o surpriză totală.

O altă opțiune era distrugerea rachetei în timpul reintrării în atmosferă. Această opțiune avea avantajul cunoașterii exacte a unui număr de destinații posibile, întrucât se putea estima ce orașe vizau sovieticii.

Cu toate acestea, interceptarea unei rachete balistice la reintrare constituia o problemă tehnică dificilă. Încărcătura nucleară a rachetei se îndreaptă spre sol cu o viteză de câteva ori mai mare decât cea a sunetului și intervalul pentru interceptarea ei era doar de circa 30 de secunde. Pe de altă parte, racheta trebuia să fie interceptată la o altitudine suficient de mare, astfel încât explozia produsă în urma interceptării să nu afecteze localitatea. Mai mult, sistemul de apărare trebuia să fie 100% fiabil, întrucât nu exista o a doua șansă pentru interceptare.

Mult prea dificil

De fapt, în anii 1960 Statele Unite dispuneau doar de două astfel de rachete antibalistice cu rază scurtă de acțiune: Sprint și HiBex. Ambele erau uimitor de avansate pentru acea vreme. În cazul unui atac nuclear, Sprint trebuia să fie lansată prima. O explozie controlată arunca în aer capacul silozului rachetei, iar o a doua explozie controla un piston care declanșa lansarea rachetei cu o asemenea forță, încât Sprint depășea viteza sunetului chiar înainte de părăsirea rampei de lansare. Motoare puternice amplificau viteza rachetei la 5 Mach în mai puțin de cinci secunde, iar la contactul cu ținta Sprint detona o bombă cu neutroni, care era un fel de armă termonucleară cu randament scăzut.

Dacă Sprint eșua, atunci HiBex (prescurtarea de la „High G-Boost Experiment“) părăsea lansatorul său în mai puțin de un sfert de secundă și intercepta ogiva nucleară la doar

Ronald Reagan și Mihail Gorbaciov la Geneva, 19 – 20 noiembrie 1985

Avion Boeing 747 cu o instalație laser

concesie făcută de sovietici în 25 de ani! Gorbaciov era chiar dispus să se distrugă toate rachetele balistice ale ambelor superputeri, dacă Reagan ar fi înghețat SDI.

Reagan a refuzat și s-a oferit să îi dea o copie a acestui sistem de apărare lui Gorbaciov când va fi complet. Gorbaciov s-a gândit că ideea era prea absurdă și a respins-o.

În 1991 Uniunea Sovietică s-a prăbușit. Unii oficiali și comentatori americani, precum Robert Gates, directorul CIA, considerau că SDI a fost cel care a provocat prăbușirea economiei sovietice. Această teorie este cunoscută drept „Ipoteza Reginei Roșii”. Este preluată din *Alice în țara minunilor*, cartea lui Lewis Carroll, și se referă la scena în care Alice și Regina Roșie alcargă ținându-se de mână, dar nu se mișcă deloc. Apoi regina îi spune lui Alice că în țara sa trebuie să alergi cât de repede poți doar pentru a rămâne în același loc.

Precum Regina Roșie și Alice, Uniunea Sovietică investea sume mari de bani și resurse doar pentru a ține pasul cu avansul militar și tehnologic al S.U.A. Aceste investiții ar fi fost atât de solicitante, încât au dus la colapsul U.R.S.S.

Astăzi se afirmă că mulți oameni de știință sovietici, asemenea unor omologi din Occident, au considerat SDI imposibil de realizat și U.R.S.S. nu ar fi investit în contracararea programului.

De fapt, dificultățile economiei sovietice deveniseră vizibile încă din anii 1970. Industria sovietică rămăsese, din punct de vedere tehnologic, mult în urma celei din lumea occidentală, iar computerele nu fuseseră introduse

pe scară largă. Apoi, războiul din Afganistan costase o avere. Economia sovietică se baza în principal pe exporturile de petrol, iar prețul acestuia scăzuse foarte mult în anii 1980. Cu alte cuvinte, mașina industrială sovietică gâfâia tot mai greu.

Dar SDI ar fi putut avea un impact mult mai subtil asupra U.R.S.S. Gorbaciov și colegii săi liberali din conducerea sovietică erau conștienți de situația financiară dezastruoasă în care se afla țara. Ei au încercat să determine elementele conservatoare din armată să abandoneze costisitoarea și risipitoare cursă a înarmărilor. Logica lor era: de ce am avea nevoie de 20.000 de rachete balistice intercontinentale dacă 2.000 ar fi fost mai mult decât suficiente?

Inițiativa lui Reagan le-a permis conservatorilor care se opuneau politicii lui Gorbaciov să blocheze orice tăieri în bugetul apărării, în special după ce Reagan calificase Uniunea Sovietică drept „Imperiul Răului”.

Gorbaciov și aliații săi nu au mai avut posibilitatea să dirijeze sume suplimentare de bani dinspre bugetul apărării spre dezvoltarea industrială a Uniunii Sovietice.

S-au continuat cercetările pentru SDI pe diferite teme, mai ales în domeniul laserelor, și după prăbușirea U.R.S.S.

Îndeosebi astronomii au profitat mult de ele. Primele telescoape de pe Pământ aveau o limitare inevitabilă: lumina provenită de la stele era sistematic deviată de mișcările aerului din atmosferă, ceea ce făcea imaginile neclare. Aceeași problemă afecta și performanțele armelor cu laser, astfel că s-au făcut mari eforturi pentru minimizarea efectelor turbulenței aerului. Aceste cercetări s-au concretizat într-o nouă tehnologie, numită „optică adaptivă”, care este folosită în prezent de multe telescoape.

Au continuat și cercetările privind obținerea unor arme care să folosească lasere. După cum și cele privind realizarea unui sistem de interceptare și distrugere în zbor a rachetelor balistice intercontinentale, mai ales că în ultimul timp a sporit îngrijorător numărul statelor și entităților care pot poseda și lansa astfel de arme. ■

Stanislav Petrov

Rachetă intercontinentală defilează prin Piața Roșie

Ca să înțelegem mai bine dificultățile tehnice, să nu uităm că asemenea proiecte erau propuse într-o epocă de început a calculatoarelor. Și, desigur, nici sovieticii nu stăteau degeaba. Oamenii lor de știință ar fi putut găsi modalități pentru a anihila sistemul defensiv american. De fapt, tot ceea ce trebuia să facă sovieticii era să dubleze, tripleze sau chiar să multiplice de patru ori numărul de rachete balistice pe care le dețineau. În cele din urmă, sistemul de apărare ajungea la limita capacității sale. Nu e de mirare deci că mulți critici susțineau că SDI a fost o totală risipă de bani.

Atunci când politicienii Europei Occidentale au auzit pentru prima dată de Inițiativa de Apărare Strategică, au respins-o ca fiind o „găselniță” electorală. După ce s-au convins că Reagan vorbea serios, Franța, Germania Occidentală și Marea Britanie au pus o presiune considerabilă pe președintele S.U.A. să anuleze ori cel puțin să modereze inițiativa sa.

Aparent, acest lucru părea nefiresc. La urma urmei, SDI presupunea prevenirea unui dezastru nuclear global. De ce să i te opui?

Răspunsul era legat de Distrugerea Reciproc Asigurată. Strategia MAD a creat un fel de echilibru între Statele Unite și Uniunea Sovietică. Înțelegerea mutuală era că în nicio împrejurare vreuna dintre părți nu putea visa să obțină victoria și niciuna dintre superputeri nu ar fi dorit să declanșeze un război.

Ambele superputeri realizau fără întrerupere o activitate de supraveghere prin satelit. Acești sateliți permiteau ca fiecare să poată vedea că adversarul s-ar pregăti să atace, astfel ca un război să nu se declanșeze accidental. Statele Unite și Uniunea Sovietică semnaseră un acord în anul 1973 de interdicere a realizării

unui sistem de apărare împotriva rachetelor balistice intercontinentale. Europeanii occidentali erau relativ mulțumiți de acest echilibru. Deodată, președintele Ronald Reagan a decis să realizeze un sistem de apărare în spațiu, care ar fi destabilizat prețiosul echilibru. Cine știe ce putea să se întâmple! Sovieticii s-ar putea alarma și decide să lovească Statele Unite, cu un moment înainte ca „Războiul Stelelor” să devină operațional!

Dar Reagan invoca un argument puternic împotriva MAD. Strategia presupunea că ambele părți se comportă rațional. Dar ce s-ar fi întâmplat dacă, la fel ca într-un film cu James Bond, teroriștii ori o terță parte, precum Iranul sau Coreea de Nord, ar fi decis să lanseze un atac nuclear și să facă să pară că una dintre superputeri ar fi fost în spatele acestuia? Apoi, desigur, exista întotdeauna posibilitatea unei defecțiuni tehnice, o alarmă falsă care ar fi putut împinge omenirea în pragul dispariției.

Și au existat câteva alarme false în cursul Războiului Rece. De curând, mass-media a anunțat moartea locotenent-colonelului Stanislav Petrov, ofițerul de serviciu al centrului sovietic de monitorizare de la Oko. La 26 septembrie 1983, un satelit sovietic a semnalat eronat un atac american cu rachete balistice. Profesionalismul și sângele rece de care a dat dovadă Petrov au prevenit declanșarea unei alerte în sistemul sovietic de apărare, care putea duce la declanșarea unui război nuclear. MAD era prea riscant.

„Ipoteza Reginei Roșii”

Președintele Reagan a depus mari eforturi pentru a-i convinge pe aliații occidentali să-i accepte planul. El dispunea de un argument important: realizarea unui sistem atât de ambițios cerea implicarea industriei militare vest-europene. Astfel că, în ciuda tuturor criticilor și obiecțiilor, programul de realizare a SDI a fost lansat în 1984. Se estimează că totalul costurilor era de mai multe sute de miliarde de dolari.

Liderul Uniunii Sovietice, Mihail Gorbaciov, a încercat să-l convingă pe Reagan să renunțe la SDI. Atunci când cei doi s-au întâlnit în Islanda, în 1986, Gorbaciov a fost de acord cu reduceri semnificative ale arsenalului nuclear al superputerilor. Era cea mai mare

colaborează, între altele, la ziarul *Credința*, condus de Sandu Tudor (*Magazin istoric*, nr. 12/2017) și la *Floarea de Foc* revista de cultură îngrijită de același viitor fondator al Rugului Aprins, care peste ani avea să devină părintele Daniil, cu care devine prieten pe viață. De altfel, Alexandru Mironescu a fost unul dintre cei mai apropiați prieteni ai părintelui Daniil Sandu Tudor.

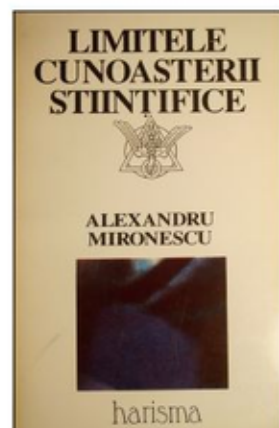
Chiar dacă dedicația sa către viața spirituală este din ce în ce mai fermă pe măsură ce descoperă creștinismul ortodox, Alexandru Mironescu are o viață de familie normală. Va îmbina până la moarte pasiunea pentru științe cu cultura de largă respirație și cu spiritualitatea autentică. Va avea doi copii: Ileana, pianistă, și Șerban, absolvent de studii clasice. Prieten cu marii intelectuali ai interbelicului românesc, Al. Mironescu împărtășește o viziune politică mai apropiată de stânga moderată, polemizând în presă cu orice fel de excese, dar fără să participe direct la viața politică.

În anul 1938, împreună cu o serie de intelectuali precum Anton Dumitriu, Ionel Teodoreanu, Ion Vinea, Sandu Tudor, Vladimir Streinu a fondat un grup intitulat „Licornul”. Aceștia își propuseseră, firesc precum făcuse anterior și grupul „Criterion” să promoveze activități culturale cu largi deschideri spre religie, filosofie, știință, artă, literatură. Din păcate, precipitarea evenimentelor politice a stopat acest proiect.

O altă grupare, din care a făcut parte Alexandru Mironescu, intitulată „Știință și

Cunoaștere”, fondată împreună cu Grigore C. Moisil, Anton Dumitriu, Ion Biberi etc., a reușit să-și urmărească mai consecvent proiectele: un ciclu de conferințe la Fundația „Carol” și editarea *Caietelor de Filosofie*. Într-unul dintre aceste *Caiete*... (nr. 6/1942), profesorul Alexandru Mironescu publică un eseu de filosofie a științei, *Microcosmosul și indeterminismul*, în care se pot întrezări căutările sale ce se vor finaliza într-un nou doctorat, în filosofie, susținut în aceeași perioadă la Universitatea din București, a cărui temă centrală este rezumată de titlul *Limitele cunoașterii științifice* (Editura „Regele Mihai”, 1945 și Editura Harisma, 1994) – pas decisiv prin care se apropie de credință.

În anul 1943, Alexandru Mironescu este printre intelectualii invitați de Mitropolitul Bucovinei, Î.P.S. Tit Simedrea, pentru o săptămână de meditație și conferințe pe tema misticii creștine. Este, într-un fel, o anticipare a Mișcării Rugul Aprins (*Magazin istoric*, nr. 8/2017), care avea să pornească în anul 1945 la Mănăstirea Antim (București). Așa cum mărturisește în volumul *Calea inimii. Eseuri*

Împreună cu soția și cei doi copii, Ileana și Șerban

în duhul Rugului Aprins (Editura Anastasia, 1998), întâlnirea cu părintele Ioan Kulighin a însemnat și pentru sine, și pentru confracți un prilej de rãcordare decisivă la calea isihastă. Ulterior, conform mărturiilor aflate în arhiva noastră, și Alexandru Mironescu, și Paul Sterian sunt profund marcați de momentul tunderii în monahism a lui Sandu Tudor (3 septembrie 1948).

PROFESORUL ALEXANDRU MIRONESCU, SAVANTUL RUGULUI APRINS

MARIUS VASILEANU

Alături de Sandu Tudor și de părintele Benedict Ghiuș, profesorul Alexandru Mironescu a format nucleul de la care a pornit gruparea și, ulterior, fenomenul Rugul Aprins.

Profesorul Alexandru Mironescu s-a născut la 10 iulie 1903, la Tecuci, fiind unul dintre cei patru fii ai colonelului Victor Mironescu. Mama sa, Elena Mironescu, născută Budișteanu, făcea parte din familia generalului Constantin Budișteanu (1838 – 1911), participant la Războiul de Independență, care a fost grav rănit la asediul Plevnei și a devenit mai târziu ministru de Război și președinte al Senatului. De asemenea, în familia lui Alexandru Mironescu sunt și câțiva monahi: unchiul tatălui său este Arhimandritul Veniamin Cătulescu (1816 – 1890) de la Mănăstirea Cernica, ucenic al Sfântului Calinic, fost profesor de istorie biblică la Colegiul Național „Sfântul Sava” din București. Conform propriilor scrieri, Alexandru Mironescu va descoperi că tot la Mănăstirea Cernica s-au mai nevoit tatăl lui Veniamin Cătulescu, Matei Cătulescu, pictor bisericesc, autorul portretului în ulei al Sfântului Calinic, dar și un alt preot din aceeași familie Cătulescu, devenit monah cu numele de Silvestru.

Atras deopotrivă de disciplinele exacte și de cele umane, Al. Mironescu studiază fizica și chimia la Universitatea din București, iar după licență (1926) va pleca la Paris, unde obține titlul de doctor în științe la Universitatea Sorbona (1929). La Paris va frecventa cercurile intelectuale cele mai rafinate. Revenit acasă devine asistent universitar la Catedra de chimie organică a Facultății de Științe (Universitatea București). În 1931 se însoară cu Maria Constantin, la rândul ei absolventă de chimie.

Descoperă creștinismul ortodox

În paralel cu cercetarea în domeniul chimiei, bine apreciată, inclusiv la nivel internațional, prin lucrări – în domeniul hidrocarburilor – patentate în Anglia, Germania etc., profesorul Alexandru Mironescu este atras de literatură și de spiritualitatea universală. Publică un prim roman în anul 1935, intitulat *Oamenii nimănui*, recomandat în calde cuvinte de Panait Istrati. Este un publicist prolific,

mira că a fost posibilă o politică, o filosofie, o economie, o literatură marxistă, în care unii au crezut că în ceva definitiv, stâlcind și silnicind oameni și popoare.

Fenomene de adevărată hipnoză: stalinismul, hitlerismul, mussolinismul, marxismul; în filosofie bergsonismul a dominat 50 de ani, dar acum mai poți să te plimbi în vârful prăjinii cu Bergson? Pentru Miciurin, Lisenko s-au dat bătălii ridicole, s-au scris cărți de-a dreptul imbecile. N-a fost o epocă în care freudismul era

cheia de boltă a omului? Dadaismul, futurismul ș.a.m.d., unde, spectaculoase erori, erezii, negații, silnicii, toate putem spune că au avut un rost pentru o iconomie a întorsurii la adevăr, a recunoașterii unor permanențe esențiale“.

În ciuda nenorocirilor prin care trecuse, Alexandru Mironescu rămăsese o conștiință vie: „[15 iulie 1967] Acum de dimineață la E. L. [Europa Liberă – n.a] am auzit că în cursul nopții a murit T. Arghezi. Spun creștinește: Dumnezeu să-l ierte! Am ascultat cu emoție totuși, cu o emoție străbătută de o undă de tristețe, vestea morții lui Arghezi. Ce-ar fi fost dacă ar fi stat drept, în picioare drept! Marginea mormântului e o linie de bilanț, o linie care merge în infinit... Spune, omule, dacă face, dacă e vreun preț omenesc care să te îndreptățească să arunci perlele din tine porcilor!...”

Alexandru Mironescu a fost un savant și filosof creștin: „[17 iulie 1967] Cu cât ne urcăm pe Everesturile cunoașterii, cu atât accedem la o ignoranță autentică, adică la un contact mai deplin, mai total cu Absolutul, cu Totul, cu Realitatea. E în Mărturisirea mea o filosofie? E, fără nicio îndoială, dar e mai mult decât atât. Ca filosof, vreau să spun ca unul care am făcut

Părintele Ilie Cleopa

Facultatea de Filosofie, am făcut doctoratul, am citit tratate de filosofie etc., aș fi putut întocmi o carte, după tipul acelor care tratează sistematic problemele capitale ale disciplinei filosofiei. Aceasta însă e, după felul meu de a vedea, o activitate strict intelectuală. Viața, experiența însă m-au despărțit de familia intelectualilor. Ei sunt niște avocați. Și se încumetă să vorbească despre orice și chiar să susțină orice.

Am vorbit numai despre ceea ce am cunoscut ca om al acestei vremi, înarmat cu

toate posibilitățile pe care le are un asemenea om. Sunt implicate aici niște intuiții, o informație esențială de un orizont complet și o metodă riguroasă, întru totul comparabilă cu cea practică în disciplinele exacte. Așa că spusele mele sunt niște documente, un document, nu de «impresii», nu de păreri, nu de «ipoteze», ci unul autentic și esențial. Pentru mine e ca o stâncă pe care stau, să zic mai bine: un stâlp ca al lui Simion Stâlpnicul, bunăoară. Pentru alții poate fi sigur un itinerar, un ansamblu prețios de indicații, de sugestii, de confruntări, de orientare, un material din care să se hrănească o altă experiență personală, o altă aventură spirituală, aceeași orientare spirituală care se va dovedi comună unei familii de oameni, care nu va fi o improvizație și nici ceva care stă în aer“.

Marii duhovnici cu care era în dialog, părinții Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu, Cleopa Ilie ș.a., au mărturisit despre Alexandru Mironescu ca despre un savant care era în același timp un om înduhovnicit, chiar dacă trăia în lume. Acesta este motivul pentru care a te plasa în siajul timpului său, fie măcar și prin lecturi, înseamnă a te plasa într-un altfel de timp, Timpul Rugului Aprins. ■

Va veni o vreme (sovieticii au introdus în economia lor profitul) când marxismul va fi o poveste complet perimată, când lumea se va mira că a fost posibilă o politică, o filosofie, o economie, o literatură marxistă, în care unii au crezut că în ceva definitiv, stâlcind și silnicind oameni și popoare.

Alexandru Mironescu

Ileana Mironescu, în costum popular

Din păcate, memorabilele conferințe și dialoguri întru Hristos de la Mănăstirea Antim sunt stopate, prin ingerința brutală a autorității politice în 1948. Profesorul Mironescu are de suferit și mai rău, este îndepărtat din cercetare și din învățământul universitar, nu încetează însă să scrie: proză, poezie (poeme filocalice), eseuri științifice și meditații creștine. Casa profesorului devine gazda unor întâlniri de suflet unde se reunesc foști membri ai Rugului Aprins, clerici, oameni de cultură, studenți. Este locul unde vor ține predici: părinții Cleopa Ilie și Daniil Sandu Tudor, poposiți cu treburi prin București, dar și Benedict Ghiuș, Sofian Boghiu etc. Iată motivul pentru care aceste adunări sunt evaluate cu ostilitate de regimul comunist, iar în noaptea de 13/14 iunie 1958 profesorul Alexandru Mironescu este arestat de acasă împreună cu fiul său, Șerban. Din același apartament este ridicat tot atunci și părintele Daniil Sandu Tudor.

Pentru Alexandru Mironescu începe un adevărat calvar. Va fi eliberat abia în noiembrie 1963, iar fiul său, Șerban Mironescu, în 1964. Până ce a plecat din această lume, în anul 1973, profesorul Al. Mironescu va continua să scrie în continuare memorabile pagini ale căror mărturii ar putea sta astăzi în orice manual de religie ori de istorie a românilor. Cărțile lui Alexandru Mironescu – romane, eseuri filozofice, meditații creștine, poeme filocalice –

au fost editate după 1989 prin grija fiicei sale, doamna Ileana Mironescu Sandu.

O conștiință vie, un savant și filosof creștin

Spicuim mai jos doar câteva meditații, publicate într-un jurnal, rămas inedit până de curând, al cărui prim volum a apărut recent (vezi *Admirabila Tăcere. Jurnal (1967 – 1968)*, Editura Eikon, 2015).

Alexandru Mironescu n-avea nicio îndoială: comunismul va cădea, nota acesta în 1967, după ce fusese călcat în picioare de Securitate în repetate rânduri prin percheziții acasă, după ce făcuse cinci ani de pușcărie): „[14 iulie 1967] Putem acum să ne dăm bine seama că va veni o vreme (sovieticii au introdus în economia lor profitul) când marxismul va fi o poveste complet perimată, când lumea se va

*Alexandru Mironescu (stânga)
și Sandu Tudor pe Calea Victoriei*

Foaia din pașaportul profesorului cu fotografia și semnătura lui și o fotografie a soției

**Afișul unei evocări
pentru eroul necunoscut,
organizată la Teatrul Național,
la 21 noiembrie 1921,
cu un text al reginei Maria**

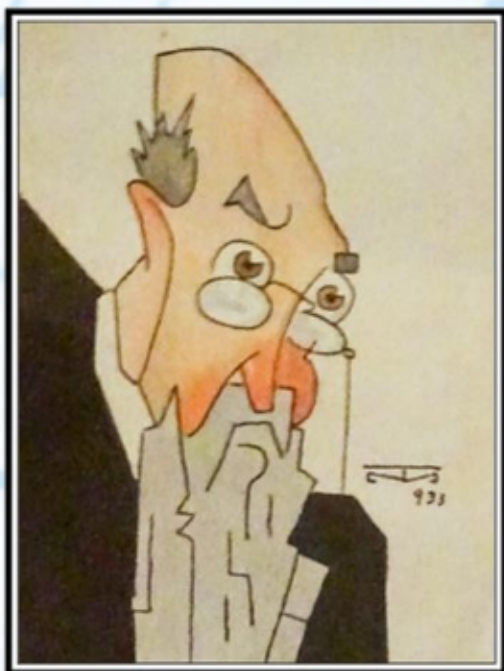

**Fotografia Lilianei Iorga,
din pașaportul mamei**

ALBUM ISTORIC

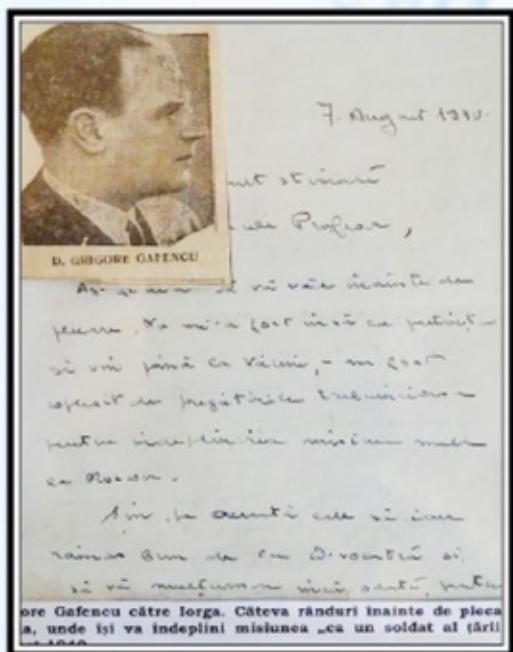
Ilustrăm planșele acestui număr cu imagini din expoziția deschisă la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” cu ocazia aniversării a 80 de ani de existență. Imaginile provin din arhiva domnului Andrei Pippidi, membru corespondent al Academiei Române, nepotul marelui istoric.

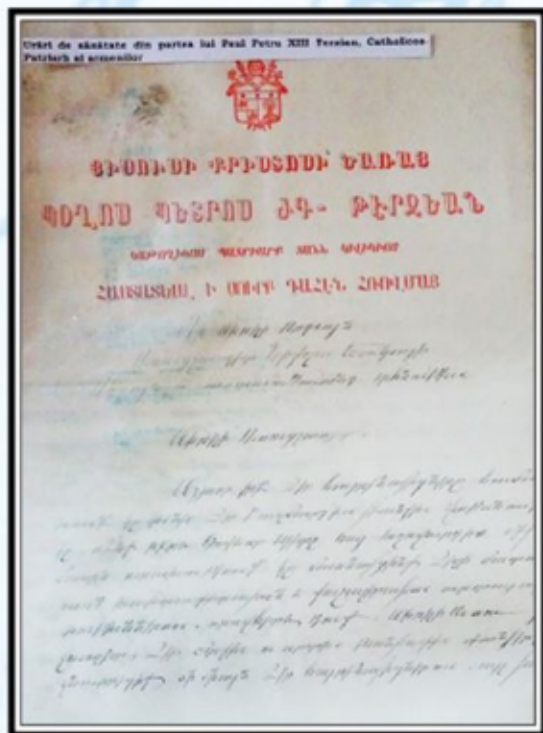
Patronul spiritual al institutului, văzut de un caricaturist...

... și casa în care a locuit în 1907

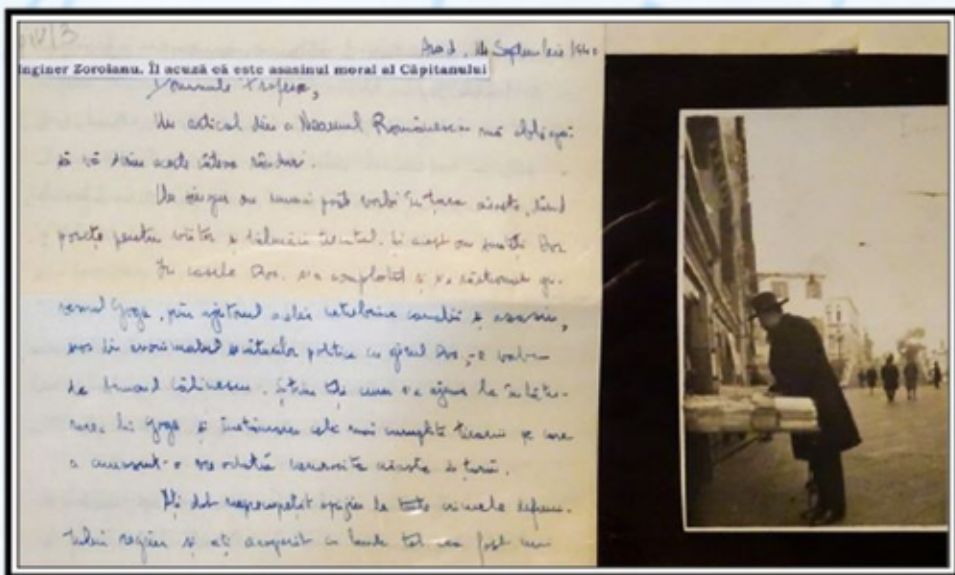

**La 7 august 1940,
Grigore Gafencu îi trimite
câteva rânduri lui Nicolae Iorga,
înainte de a pleca la post
la Moscova**

**Urări de sănătate din partea
lui Paul Petru al XIII-lea Terțian,
catholicos al armenilor**

**Scrisoarea unui inginer Zoroianu, din Arad,
trimisă la 14 septembrie 1940, prin care îl acuza
că era asasinul moral al lui Corneliu Zelea Codreanu,
și o poză a cărturarului mereu în căutarea unei rarități bibliofile
la buchiniștii venețieni**

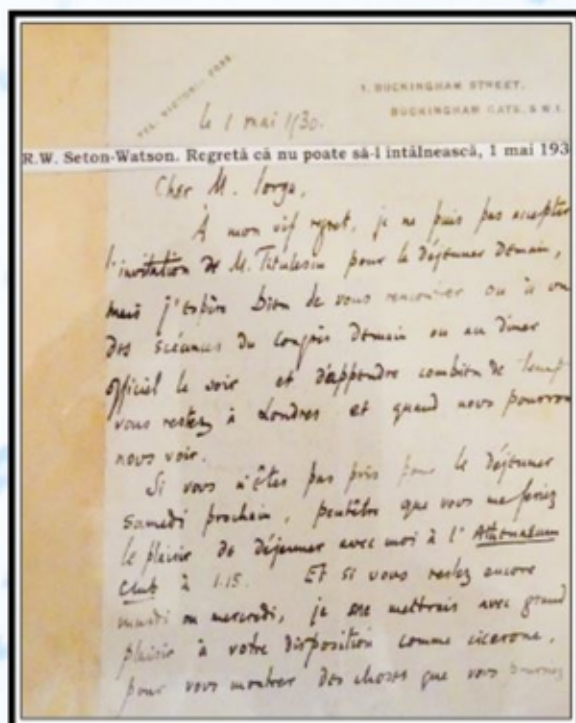

**Programul cursurilor de vară
organizate la Vălenii de Munte
în 1928**

**O altă caricatură de epocă
a profesorului**

**O scrisoare din 1 mai 1930,
prin care profesorul britanic
R. W. Seton-Watson
își exprimă regretul că nu îl poate întâlni
pe Nicolae Iorga**

Nicolae și Elena Ceaușescu își împărțeau responsabilitățile pe domenii (Fototeca online a comunismului românesc)

Clauzei, au devenit atât de supărătoare pentru regim, încât Ceaușescu a renunțat voluntar la acord în 1988.

În cei patru ani ca diplomat la București, am lucrat sub conducerea a doi ambasadori. Primul a fost David Funderburk (n. 1944), universitar, ambasador numit politic, având legături strânse cu cercurile republicane conservatoare din Carolina de Nord, mai ales cu senatorul Jesse Helms. Acreditat ambasador la București de președintele Reagan, Funderburk, la vârsta de 37 de ani, a fost unul dintre cei mai tineri ambasadori din istoria diplomatică modernă a Americii. A fost și unul dintre cei mai calificați. El a studiat istoria Europei din primii ani la universitate. Avansând în studii post-universitare, interesul i s-a concentrat cu tot mai multă aplicație asupra istoriei diplomatice a României. A început să învețe românește în Statele Unite, continuând ca cercetător Fulbright în România (anii 1971 – 1972). Și-a luat doctoratul în 1974, la Universitatea din Carolina de Sud, cu disertația *Politica britanică*

față de România: 1938 – 1940. Atât el, cât și soția, Betty, care l-a însoțit în România în 1971, vorbeau fluent românește. El a funcționat ca ambasador din 13 octombrie 1981 până la 13 mai 1985.

Al doilea ambasador, Roger

Kirk, a venit cu un bagaj absolut diferit. Era diplomat de carieră. Servea în administrații republicane și democrate, iar în măsura în care avea înclinații partizane, nu le exprima. Moștenise de altfel o tradiție de serviciu național. Tatăl lui a fost amiralul Alan Goodrich Kirk (1888 – 1963), ofițer de carieră în marina militară (absolvisese Academia Navală din Annapolis, în 1909). A fost atașat naval la Londra între 1939 și 1941, când a devenit directorul Oficiului de Informații Militare Navale. În Al Doilea Război Mondial, a luat parte la planificarea debar-

cării amfibii din Sicilia, Italia, și a faimoasei D-Day, debarcarea din Normandia, în 1944. După război s-a retras din armată și a început cariera diplomatică: ambasador în Belgia (1946 – 1949), în Uniunea Sovietică (1949 – 1951) și Taiwan (1962 –

1963). După ce și-a încheiat serviciul militar ca ofițer de aviație în Forțele Aeriene, Roger Kirk s-a angajat și el în Serviciul Străin, devenind diplomat de carieră. A fost ambasador în Somalia (1973 – 1975) și adjunctul reprezentantului S.U.A. în IAEA (Agenția Internațională pentru Energie Atomică; 1978 – 1983). Roger Kirk și-a prezentat scrisorile de acreditare în România la 29 noiembrie 1985; și-a încheiat misiunea la 5 iulie 1989.

Cred că este util să spun câteva cuvinte și despre postul meu în cadrul ambasadei. Contrar afirmațiilor din dosarul meu și convingerii ferme (ori pretinse?) a ofițerilor de Securitate care au contribuit la el, nu am fost și nu sunt angajat CIA (Central Intelligence Agency). În cei patru ani când am lucrat la Ambasada noastră de la București, am fost atașat cultural și, ca atare, angajat al USIA (United States Information Agency: Agenția de Informație a Statelor Unite). Singurele excepții s-au petrecut în pe-

Statele Unite erau dispuse să răsplătească poziția României în interiorul blocului comunist cu vizite la nivel înalt (Fototeca online a comunismului românesc)

DOSARUL DE LA SECURITATE AL UNUI ATAȘAT CULTURAL AMERICAN

ERNEST H. LATHAM Jr.

Pentru a plasa dosarul meu în contextul momentului, sunt probabil folositoare câteva cuvinte despre Ambasada Statelor Unite din București la mijlocul anilor 1980. S.U.A., membru de vârf al Alianței Nord-Atlantice, NATO, și Republica Socialistă România, membră, oricât era fără

voie și necooperantă, a Tratatului de la Varșovia, se aflau

în alianțe militare adverse. Președintele american cât timp am servit la Ambasada de la București a fost Ronald Reagan, republican conservator, oarecum populist, cu puțină simpatie față de comuniști și comunism. Președintele României și secretarul general al Partidului Comunist Român era Nicolae Ceaușescu. Ideologia lui era mai greu de precizat: se definea, în general, ca un amestec de naționalism românesc și comunism de tip stalinist. Unii analiști i-au zis național-comunism.

Administrația era ocupată în mare măsură de membrii familiei lui extinse și persoane din regiunea natală, Oltenia. Un loc de frunte în conducere îl avea soția lui, Elena, care, printre alte onoruri, făcea parte din Comitetul Central. Este neclar ce raporturi erau stabilite între ei. Pare că responsabilitățile erau atribuite pe domenii: el se ocupa mai ales de apărarea națională, relații internaționale și majoritatea aspectelor economice. Ea în principiu guverna, după cum se vedea, chestiunile de personal, mai ales cadrele de partid, dosarele profesionale, învățământul și cultura în sens larg. Învățământul și cultura erau portofolii care priveau direct

munca mea de atașat cultural.

Relația bilaterală era mai complicată decât o sugerează o simplă dihotomie. În măsura în care naționalismul românesc tindea spre independență față de cadența militară prosovietică a Pactului de la Varșovia și de planificarea economică stabilită prin C.A.E.R., Statele Unite aplaudau România cu entuziasm. Mai mult, eram dispuși să răsplătim această poziție cu vizite de înalt nivel, comunicate de presă flatante și beneficii comerciale de substanță prin Clauza Națiunii celei mai Favorizate, un acord semnat în 1975, care permitea produselor românești să pătrundă pe piața S.U.A. la nivelul acordat

partenerilor noștri comerciali favorizați. În timp, atractivitatea Clauzei a scăzut considerabil, pe măsură ce Congresul american a început să condiționeze înnoirea acesteia, cerând respectarea drepturilor omului de către partea română. Audierile din Congres se refereau la emigrația din România, mai ales a etnicilor germani care cereau să plece în Germania Federală și a evreilor care doreau să plece în Israel, Europa de Vest și America de Nord. Nu mai puțin se puneau problema libertății religioase, a importului de Biblie și a practicării protestantismului fără presiunile exercitate de autoritățile române. Cu timpul, aceste audieri în Congres, la înnoirea

Ambasadorul David Funderburk
(în prim-plan) și autorul

Funcțiile instituției au fost reintegrate în Departamentul de Stat, cu excepția postului de radio „Vocea Americii”, pentru care s-a format un organism tutelar separat, Broadcasting Board of Governors (BBG).

La nivelul ambasadei, diplomația publică – sau, cu o denumire mai joasă, propaganda – este supervizată de reprezentantul diplomatic pentru afaceri publice (PAO – public affairs officer), având

ca asistenți în linie directă atașatul cultural (CAO – cultural affairs officer) și atașatul de presă (IO – information officer). Atașatul de presă se ocupă de mass-media rapide, adică transmisiunile de radio și televiziune, ziare și publicații de știri, în general săptămânale. El are sarcina de a informa ambasada și Washingtonul despre conținutul acestor medii și tendințele opiniei publice. Mandatul atașatului cultural este mai complicat. El se ocupă de mass-media lente, adică periodice lunare, publicații de specialitate și cărți. Coordonează schimburile culturale și academice în străinătate, „casele americane”, bibliotecile și sălile de lectură americane și toate relațiile oficiale ale artiștilor, autorilor, universitarilor și diverselor tipuri de intelectuali.

A funcționa în lumea comunistă, în general – și în România, în mod particular –, era o provocare pentru atașatul cultural. În țările comuniste se practica o supraveghere constantă și, cel puțin la nivel oficial, un spirit ostil și res-

Ambasadorul Roger Kirk

trictiv. De aici, un joc cu autoritățile, de-a șoarecele și pisica. Căutai încontinuu prilejul de a avea o comunicare cu oamenii locului; autoritățile te restricționau permanent și găseau moduri de a limita această comunicare. Relațiile culturale cu toate țările comuniste erau conduse prin acorduri înnoite periodic; autoritățile locale insistau, inevitabil, ca toate schimburile să fie coordonate și administrate de la guvern la guvern. Cel mai amplu schimb de acest fel era Programul Fulbright, care în alte țări se efectua prin comisii bilaterale, servite în mod obișnuit de universitari.

Notă a informatorului „Leon” despre Ernest Latham

A subliniat de mai multe ori că americanii și, în general, cei din Vest nu cunosc rolul adevărat al României în decursul veacurilor în această parte a Europei și că noi, românii, nu ne facem suficientă publicitate în Occident, spre deosebire de unguri. A acceptat cu plăcere sugestia mea ca la Congresul de Studii Americane din Budapesta (martie 1986) dânsul să trimită invitații și prof. DINU GIURESCU și SEVER TRIFU (Cluj), care să contracareze posibilele intervenții maghiare în defavoarea noastră [...]

*(Dosarul de Securitate al unui diplomat american:
Ernest H. Latham jr., 1979 – 1987,
ediție alcătuită de Vadim Guzun,
Editura Militară, 2017)*

Cum în țările socialiste nu erau acceptate comisii bilaterale, sarcina de a selecționa beneficiarii Programului Fulbright care să meargă în Statele Unite revenea atașatului cultural, care se găsea în situația de a alege și a intervieva candidații de pe listele impuse de Ministerul Învățământului. Tot atașatul cultural selecta candidații americani care urma să predea

rioada cât era ambasador Funderburk, care mi-a atribuit în mai multe rânduri responsabilitatea de locțiitor al adjunctului de ambasador.

Ca atașat cultural, directivele mele de lucru și contextul în care să se desfășoare veneau de la Departamentul de Stat și de la ambasador, iar în privința resurselor și traiectoriei carierei mele, eram subordonat USIA. În străinătate instituția purta numele de United States Information Service (USIS): Serviciul de Informație al Statelor Unite, fiindcă în multe limbi termenul de „agenție” poate avea conotații peiorative. USIA a

fost întemeiată de președintele Eisenhower în 1953, „pentru a înțelege, a informa și a influența publicul străin, în sensul promovării interesului național și lărgirii dialogului dintre americani și instituțiile S.U.A. și contrapartea lor din străinătate”.

Instituția reflecta conștiința crescândă a faptului că rivalitatea diplomatică, politică și militară cu Uniunea Sovietică era în același timp și o provocare intelectuală, ideologică, direcție pentru care Departamentul de Stat și diplomația convențională nu dețineau instru-

mente necesare. Guvernul american trebuia să găsească un mod de a ocoli guvernele străine, comunicând direct cu publicul altor țări, mai ales cu elitele, cu liderii intelectuali. S-a găsit calea, prin constituirea unei instituții semi-independente, USIA, cu un corp specializat de diplomați și propriul buget, care în anii de vârf ai Războiului Rece a depășit două miliarde de dolari pe an. Instituția avea și un motto, neinspirat, așa zice: „Telling America's story to the world” (Să spunem lumii povestea Americii). După încheierea Războiului Rece, în 1999, USIA s-a dizolvat.

Notă informativă furnizată de sursa „Dan”.

La 22 septembrie, ora 19.30, a fost oferit un dineu de către MERRY BLOCKER (atașat cultural adjunct S.U.A.) în onoarea lui ERNEST LATHAM (atașat cultural) și JAMES MORGAN III (atașat cultural adjunct) și a soției acestuia [...]

E.B. SAMUEL m-a prezentat, în cele din urmă, lui E. LATHAM (noul atașat cultural), cu care m-am întreținut câteva momente, la sfârșit, de față fiind și EDUARD McBRIDE și soția acestuia. Discuția mi-a dovedit un nivel intelectual remarcabil din partea interlocutorului meu. Am discutat inițial despre sintezele de cultură și literatură oferite de *Secolul XX* cititorului român. Au fost atinse chestiuni de istorie literară legate de penetrația în circuit mondial a marilor scriitori englezi și americani și s-a scos în evidență importanța criticii literare și a difuzării opiniilor literare pentru impunerea marilor nume, de la WHITMAN la FAULKNER. Discuția cu E. LATHAM a fost stimulantă, iar interlocutorul meu mi-a declarat, în încheiere, că speră să putem discuta deseori asemenea subiecte și alte.

Notă a informatoarei „Rodica” privind replica publicată în Magazin istoric (nr. 2/1984) la un articol semnat de Richard Putman în National Geographic Magazine.

Azi dimineață, McBRIDE m-a chemat să-mi semnaleze un articol apărut în ultimul număr al revistei *Magazin istoric*, ca răspuns la un articol amplu apărut în *National Geographic Magazine*, febr. 1984 [în realitate, februarie 1983], de RICHARD PUTNAM, în care sunt reproduse niște hărți din diferite etape ale formării statului maghiar și cu scurte comentarii. Din prima hartă reiese că ungurii s-au stabilit pe un teritoriu nelocuit. Principalele române nu apar menționate pe niciuna din aceste hărți, ele fiind considerate ca făcând parte din Imperiul Otoman [...]

[adnotări pe document] Am instruit informatoarea să urmărească îndeaproape atitudinea și activitatea lui DAN HĂULICĂ și CRISTIAN POPIȘTEANU [...]

Articolul despre Ungaria a stârnit un mare interes în Ambasadă. EDWARDS a făcut multe copii la xerox, pe care le va trimite și la alte ambasade, cum face de obicei. Și McBRIDE va căuta diseară să-l abordeze pe POPIȘTEANU în legătură cu articolul.

(*Dosarul de Securitate al unui diplomat american: Ernest H. Latham jr., 1979 – 1987*, ediție alcătuită de Vadim Guzun, Editura Militară, 2017)

La Templul Coral, la 9 octombrie 2017, cu ocazia zilei Holocaustului în România, a fost organizată o sesiune consacrată acțiunilor antiantonesciene ale elevilor de la Liceele „Cultura”. Între comunicările prezentate s-a numărat și cea susținută de domnul Alexandru Elias. Domnia sa a avut amabilitatea să ne încredințeze textul spre publicare.

Autorul prezentându-și expunerea la Templul Coral și în fotografia realizată după arestare

ARESTAT LA 17 ANI

ALEXANDRU ELIAS

Am aproape 93 de ani și s-au scurs 75 de ani de la procesul nostru. O viață de om. Aveam atunci 17 ani, vârstă pe care am împlinit-o în beciurile Siguranței, clădire care există și acum pe Calea Victoriei, actuala Prefectură a Poliției Capitalei. Vârsta de 17 ani de atunci nu se poate compara cu aceeași vârstă de astăzi. Eram mai puțin prinși în probleme de viață, nu aveam planuri optimiste, nu ne bucuram de distracții și de alte preocupări ale tinerilor de azi. Eram tineri afectați de legile rasiale, de persecuțiile antisemite, de nedreptăți și de moarte.

În martie 1942, circula pe „ulița evreiască” zvonul că elevi de la liceele evreiești din București, mai ales de la Liceul „Cultura”, au fost arestați de Siguranță. Eram elev în clasa a VII-a de liceu și într-o după amiază, venind acasă de la cursuri, am găsit doi bărbați care răscoleau apartamentul

nostru. Mi-au pus întrebări pe un ton răstit, violent, iar părinții erau speriați și timorați. Eu nu înțelegeam prea bine despre ce era vorba. Cei doi agenți m-au înșfăcat și m-au dus la Siguranță. Am fost arestat, închis într-o celulă din subsolul acestei instituții, fără explicații.

Au urmat nopțile de anchetă, numai nopțile, bătăile crunte, teroarea verbală. Nu pot să îl uit pe agentul Balici, cu băta în mână, care repeta obsesiv amenințarea: „vorbește, că puți a mort”.

Eu nu eram comunist, nu aveam nicio legătură cu bancnotele ștampilate cu lozinci

limba engleză în liceu, să facă cercetare ori să susțină cursuri universitare în țara gazdă. Odată candidații sosiți, atașatul cultural trebuia să vegheze la buna lor stare în general și să rezolve feluritele probleme ale lor și familiilor lor. Aveam în acest sens sprijinul a doi asistenți ai atașatului cultural: un asistent, Jim Morgan, avea unica datorie de a administra schimburile universitare, celălalt asistent era Kiki Munshi, care avea mai ales funcția de directoare a Bibliotecii Americane, bibliotecă foarte activă, de mari dimensiuni.

Demersul cultural în România anilor 1980 era într-adevăr complicat – și de aceea interesant – din cauza a trei elemente legate între ele. Unul era declinul rapid al nivelului de trai, provocat de pornirea obsesivă a lui Ceaușescu să achite datoria națională, amplificând exporturile și căutând să instaureze o economie autarhică. Aceste eforturi au dus, cum spuneam, la raționalizarea alimentelor, cozi interminabile în piețe, străzi neluminate, locuințe înghețate. Măsuri care au distrus orice urmă de atașament pe care l-ar mai fi avut, eventual, unii cetățeni față de conducerea țării ori de idealismul socialist. Cum spunea un tip glumeț la un moment dat: „Situația e atât de disperată, încât până și prostul satu-

Ernest Latham și Kiki Munshi, fotografie realizată de filajul Securității (fotografiile din pp. 33, 36, 37, la fel ca și cele cu care am ilustrat primul episod, ne-au fost puse la dispoziție de domnul Vadim Guzun)

lui vede că sistemul nu funcționează!”

În consecință, ipocrizia era endemică în România, oamenii vedeau perfect nebulniile țării lor, dar continuau să profeseze aderența la guvernul în care nu aveau încredere și la un sistem social falimentar. Această stare de lucruri mi-a fost clarificată exploziv într-o conversație cu un înalt membru de partid. Încercam să demonstrez o idee. Pornind de la ceea ce credeam că este ideologia interlocutorului meu, mi-am formulat remarcile în linia teoriei marxiste, referindu-mă poate la lupta de clasă ori la valoarea forței de muncă. Interlocutorul mi-a tăiat vorba pe loc: „Nu face asta! Să nu faci asta niciodată în România! Nu uita că găsești mai mulți marxști la Sorbona decât au fost vreodată în țara asta!”

Iar ipocrizia se asocia cu geamăna ei, corupția. O altă conversație pe la începutul perioadei mele românești mi-a adus în atenție și corupția. Fiind atașat cultural într-o țară

comunistă, mi-am modelat eforturile luând și exemplul colegilor de la ambasada noastră din Moscova, astfel că am încercat să depistez literatura *underground*. Cunoșteam un poet român și m-am gândit că am în el un bun punct de pornire, așa că am încercat să dirijez conversația în direcția respectivă. El a știut imediat ce voiam să spun și mi-a replicat: „Ah, întreb

de *samizdat*. În România nu avem asta.” Apoi a râs, strâmb, adăugând: „Disidența noastră e mai ales corupția!” Am descoperit curând câtă dreptate avea. Credeam că știu câte ceva despre corupție, ba chiar mă consideram un fel de expert în domeniu. M-am născut în Arhidiocesa din Boston în anii de vârf ai primarului James Michael Curley „Purple Shamrock” (porecla dată irlandezilor americani), vestit pentru corupție; am lucrat în departamentul poliției din Chicago pe vremea primarului Daley, nu mai puțin vestit pentru corupție; primul meu post diplomatic a fost la Beirut, pe vremea scandalului Intra Bank (cea mai mare bancă libaneză, s-a prăbușit în anul 1966, producând un șoc în economia libaneză). Experiențe care mă făceau să cred că sunt cunoscător în domeniu, dar nimic nu m-a pregătit pentru ce am descoperit în România.

(Va urma)

De la stânga: Corneliu Elias, Iancu Moscovici și Leon Zalman

morii și făcute intervenții. Fără rezultat.

După proces, am fost aduși din nou la închisoarea Malmaison, cu excepția celor trei condamnați la moarte, care au fost duși la închisoarea Jilava. Noi am rămas la Malmaison până după executarea celor trei tineri. Documentele arată că la execuție au avut o atitudine demnă. A participat pentru a le acorda mângâiere religioasă rabinul Halevy. Numai Zalman și Moscovici au acceptat-o. Cornel Elias, nu! Toți au fost curajoși în fața morții.

A urmat transferul nostru, al celor din H.H., la diverse închisori: Jilava, Văcărești, unde am rămas aproape toată perioada de detenție, ca urmare a intervențiilor organizației sioniste, a relațiilor personale și în parte a intereselor de altă natură, dar și a simpatiei unor oameni și cercuri mai mult sau mai puțin influente.

Comandantul

Prima amintire, cea mai dură, o am de la Malmaison. În prima noapte am fost in-

troduși într-o încăpăre lungă, cu două priciuri (paturi lungi de lemn, unul la parter, altul la etaj – cel mai bun), unde trăiau cca 60 – 70 de hoți, spărgători, tot felul de figuri dubioase, instalați pe priciul de la parter sau la etaj, cei mai favorizați, cu lumină mai multă. Cine nu avea loc pe priciuri stătea direct pe pardoseala de ciment. În colț, un hârdău pentru nevoile organice, pe care îl vărsau cu rândul a doua zi. O atmosferă îngrozitoare, deprimantă, pentru niște tineri obișnuiți cu o viață decentă și cu dragostea părinților. În capătul acestei încăperi, o singură fereastră cu gratii.

Îmi amintesc de prima duminică petrecută acolo ghemuit lângă fereastră. Ascultam un cântec sfâșietor, *Duminică tristă*, ale cărui cuvinte ajungeau la noi probabil de la alți deținuți din închisoare. Se spunea că acest cântec i-a dus pe mulți pușcăriași la sinucidere. Nu cred că pot descrie starea mea sufletească de disperare de atunci. Norocul nostru a fost comandantul închisorii, păcat că nu-mi amintesc numele lui, ofițer de re-

zervă, profesor sau avocat (nu știu), care ne proteja deschis, fără rețineri.

La revenirea la Malmaison, după proces și după citirea sentinței, am intrat în celulă și am cerut cu fermitate să ni se facă loc pe priciul de sus. Nu am întâmpinat nicio rezistență. Există o regulă necrisă în închisoare, ca deținuții cu cele mai mari condamnări să aibă locurile cele mai bune. Iar noi aveam 20 și 25 ani de muncă silnică. Aveam și infractorii regulile lor morale, discutabile pentru noi cei de azi, dar valabile pentru ei în acele vremuri. În luna de zile petrecută acolo până la proces, am învățat și noi ceva și am acționat ca atare, cu tupeu și îndrăzneală.

De la Malmaison am fost duși la Jilava, în celule practică sub pământ. Acolo unde am fost duși, cu luni de zile în urmă fuseseră asasinați de legionari un număr mare de diverși oameni politici și opozanți. Erau condiții mizere, dar am stat numai două trei săptămâni. După Jilava am fost transferați la Văcărești, închiși separat de deținuții comuniști, dar în aceeași curte

împotriva războiului, a na-
ziștilor și a regimului Anto-
nescu. La fel, alții ca mine.
Ulterior am aflat cum s-a ajuns
la implicarea organizației
noastre sioniste, Hașomer
Hațair (H.H.).

O fată de 12 ani primește 10 ani de închisoare

Cei trei care au împărțit
bancnotele șampilate cu lo-
zinci au fost Elias Cornel,
Zalman Leo și Mos-
covici, probabil mem-
bri ai tineretului co-
munist (U.T.C.). Elias
Cornel, cu care nu
eram rudă, îmi era
coleg de clasă la
Liceul „Cultura B” (în
urma legilor rasiale,
elevii evrei nu mai pu-
teau urma cursurile
școlilor de stat; pen-
tru a le asigura totuși
celor dați afară din
școlile de stat posi-
bilitatea de a urma

cursurile unei școli, pe lângă
Liceul „Cultura” deja exis-
tent, al comunității evreiești,
s-a creat al doilea, „Cultura
B”). Zalman Leo era singurul
dintre cei trei care ni se alătu-
rase de două-trei săptămâni în
H.H., organizație sionistă de
stânga, fără niciun fel de
legătură cu U.T.C. sau P.C.R.
Pe Moscoviți nu-l cunoșteam.

Elias Cornel era un elev
deosebit de inteligent, cu bo-
gate cunoștințe economice,
politice, sociale. Deși avea tot
17 ani, avea posibilități con-
siderabile, peste vârsta noas-
tră. Eram în anul 1942, iar noi,
tinerii evrei, eram afectați de
agresiunea antisemită, după
evenimentele de la Iași și
București, după crimele co-
mise, după trenurile morții și
atâtea altele.

Eu am fost eliminat din
Liceul „Gheorghe Lazăr” în
baza legilor rasiale. Străbu-
nicul meu era Benedetto
Franchetti, profesor la același
liceu și la „Sfântul Sava” și la
„Matei Basarab”. Este înscris
pe placa de marmură exis-
tentă probabil și azi la Liceul
„Gheorghe Lazăr”, a fost
decorat cu ordinul Coroana
României în grad de cava-
ler, cu ordinul Bene Merenti,
împământănit (a primit cetă-
țenia) prin Decret individual

Prefectura Poliției Capitalei

al regelui Carol I, în anul
1886, iar eu, strănepotul lui,
eram alungat din acest liceu
pentru că eram evreu.

De câteva luni eram mem-
bru al organizației sioniste
H.H. Era atunci speranța
noastră pentru a rezolva pro-
blemele persecuției și antise-
mitismului. În această at-
mosferă unii dintre noi am
discutat despre organizarea
gărzilor de autoapărare. Eram
naivi, fără experiență, doar cu
idealuri. De fapt, nu am făcut
nimic concret, dar era firesc să
ne gândim, câțiva dintre noi,
la autoapărare. Aveam 17 ani,
unii 12 sau 14 – 15 ani, eram
revoltați, cei mai maturi sim-
țeam nevoia de a protesta, de
a acționa. Trăiam un senti-
ment de demnitate rănită, de
revoltă împotriva nedrep-

tății, de grijă față de peri-
colele probabile.

Cei care au plasat banc-
notele șampilate cu lozinci
erau mai puternici moral, cu
mai multă forță de a acționa.
Nu știu însă cât de conștienți
de riscul acțiunii lor, dar și-au
asumat acest risc. Prin aceasta,
ei au fost, în opinia mea, niște
eroi. Atitudinea noastră este
de înțeles, explicabilă.

Noi, cei din H.H., unii mai
mult, alții mai puțin implicați,
am ales atunci drumul spre
revenirea în Palesti-
na, patria ancestrală.
Israel nu exista încă.
Era forma noastră de
luptă.

A urmat procesul
care a avut loc la Tri-
bunalul Militar din
str. Negru Vodă, într-o
clădire (rechiziționată
sau naționalizată, nu
știu) care fusese pro-
prietatea comunității
sefarde. Un proces
ținut noaptea (ca și
ancheta), care s-a ter-
minat la ora 5 dimineața.

Bianca Celni (Kiti), o fetiță de
12 ani, arestată ca și noi,
adormise. Sentința pentru
niște minori, dintre care mulți
nici nu părăsiseră copilăria,
a fost dură, inexplicabilă mor-
ral și chiar juridic: trei con-
damnări la moarte (de fapt
șase, pentru că trei dintre cei
condamnați nu fuseseră încă
prinși), restul, condamnări la
20 și 25 de ani de muncă sil-
nică. „Periculoasa” Kiti a luat
10 ani. Toți au primit sentința
cu demnitate, fără manifes-
tări de teamă sau deznădejde,
cu mai multă sobrietate decât
ne credeam în stare. În zilele
următoare au acționat în spri-
jinul nostru părinții și orga-
nizația sionistă (inițial reti-
centă), profesorii liceelor
evreiești. Au fost depuse me-

Exclusivitate

SAMUEL VON BRUKENTHAL ÎN TRE VIENA ȘI SIBIU

ERWIN HORST SCHULLER
(Salzburg)

Stabiliți cu 860 de ani în urmă în Transilvania, sașii ardeleni au lăsat aici urme trainice. Moștenirea lor se materializează în cele aproape 200 de localități răspândite între Sebeș și Rupea, în Țara Bârsei din jurul Brașovului, cât și în Nordul Transilvaniei, în zona Bistriței. Satele și orașele întemeiate de sași, fortificațiile și bisericile-cetăți au un stil propriu, marcat de influența Europei apusene, și sunt astăzi obiective turistice mult căutate. Sașii au dezvoltat în noua lor patrie o cultură proprie, consolidată printr-un sistem remarcabil de învățământ, sub îndrumarea Bisericii evanghelice, și un deosebit simț comunitar. Nu-i de mirare că această minoritate a dat și mari personalități.

Cine a trecut măcar o dată prin Sibiu, Hermannstadt în limba germană, a remarcat cu siguranță Muzeul Brukenthal (*Magazin istoric*, nr. 7/2015), cel mai vechi și renumit muzeu din țară. Cum a reușit un sas ardelean să ajungă guvernator al Transilvaniei și să deschidă acum 200 de ani unul dintre primele muzee din Europa?

Maria Theresia și Brukenthal

Totul a început cu Maria Theresia. Aceasta a preluat în 1740 regenta marelui Imperiu Habsburgic, care se întindea din Țările de Jos

până în Italia și din Alsacia până în Transilvania. Ea a început o serie de reforme, care au inclus și Transilvania. Când sașii au realizat că este vorba și despre impozite, l-au trimis pe Samuel von Brukenthal (*Magazin istoric*, nr. 4/2005) ca reprezentant al Națiunii Săsești la dezbaterile de la Viena.

Proprietarul
și palatul din Sibiu,
așa cum arăta la 1900

de plimbare. Acolo i-am cunoscut pe Alexandru Drăghici, pe Goldenberg Vaida – care comisesse un atentat împotriva lui Vaida-Voevod – și pe alții. În această închisoare, regimul era mai lax, primeam regulat pachete cu alimente de la părinți, iar dacă nu erau încălcări flagrante ale regulamentelor, nu existau măsuri de forță. Duminica se striga „hoții la rugăciune” (există biserica închisorii), dar noi eram lăsați în pace.

Acolo, la Văcărești, am cunoscut figuri interesante, chiar amuzante, ca faimosul, pe atunci, spărgător de case de bani Șaraga (din cuplul vestit de hoți Șaraga, Broitman, ambii evrei). Șaraga se plimba elegant și „fermecător” prin închisoare, cânta șansonete cu o voce plăcută, avea ceva studii și le spunea comuniștilor că și el luptă împotriva capitalismului, cu metodele lui proprii. După război s-a făcut „om de treabă”, sub alt nume, a plecat în Israel cu soția și cei doi copii.

La Văcărești, am lucrat inițial la tipografia închisorii, unde am avut un accident la mână dreaptă cu afectarea a patru degete și amputarea primei falange la degetul mijlociu. Am fost trimis la Spitalul Brâncovenesc pentru operație, cu lanțuri la picioare, cu pază înarmată, cu tramvaiul. Eram însă mândru de lanțurile mele, dar și de simpatia unor tineri medici care m-au operat.

Apoi am fost mutat la atelierul mecanic. Acolo am fost ucenicul unui muncitor comunist inteligent, cu cunoș-

tințe multiple, cu o gândire matură și critică față de multe aspecte. Era un bărbat aspectuos, spiritual, care în 1929 (dacă nu mă înșel) făcuse greva foamei 42 de zile. Se numea Alexandru Sencovici și îi datorez multe în trecerea mea de la adolescență la maturitate. Există în viață zile și chiar clipe care transformă un adolescent într-un bărbat matur.

Clădirea Malmaison, pe când era încă doar cazarmă militară

Grațiați, dar nu eliberați

La sfârșitul lui aprilie 1944, în alte condiții politice și militare, toți condamnații din procesul H.H. au fost grațiați. Celni Bianca fusese grațiață mai devreme, după un an de detenție. Ambele grațieri poartă semnătura M.S. regelui Mihai, căruia noi i-am rămas recunoscători. Am fost trimiși de organele Siguranței în lagărul de la Tg. Jiu. Acolo l-am cunoscut, mai bine zis, l-am văzut pe Gheorghiu-Dej, care locuia în capătul încăperii noastre.

Peste câteva luni, în august 1944, în urma măsurilor luate de regele Mihai, România și-a schimbat orientarea politică. S-a dat decretul prin care eram și noi eliberați, semnat de ministrul de Justiție Lucrețiu Pătrășcanu. Nu am așteptat

formele legale, de acolo, care ar fi durat ore și chiar zile. Alături de ceilalți deținuți, am forțat porțile lagărului și am plecat la gară; de unde, fără bilete, am mers cu trenul spre București. Nimeni nu ne-a oprit, jandarmii din tren se mulțumeau cu răspunsul: „Am fost eliberat de la Tg. Jiu”. Atât. În aer plutea un aer de libertate. Mi-am îmbrățișat părinții care plângeau de fericire. Aveam aproape 20 de ani.

Părinții noștri au suferit mult, au încercat alături de organizația sionistă și alți lideri ai evreimii române, cu sprijinul multor neevrei și personalități ale vieții publice, să ne elibereze, dar nu au putut face mai mult.

Nu se poate reda tragedia din acești aproape trei ani din viața noastră de tineri evrei oprimați, temerile pentru ceea ce se putea întâmpla, mai ales dacă nu ar fi existat atitudinea regelui din august 1944. Lupta pentru libertate și dreptate socială, împotriva urii și crimei rasiale, etnice și religioase, este un act de demnitate umană și merită respectul tuturor. În cazul nostru, cei morți ca și cei rămași vii și-au păstrat conștiința evreității lor.

În cimitirul sefard, lângă zidul cimitirului, există un mormânt părăsit, năpădit de buruieni. Este mormântul lui Elias Cornel. Vă propun ca atunci când ne aflăm în acest cimitir, să punem pe acest mormânt nu o floare, ci, conform unui vechi obicei evreiesc, o pietricică. Pentru a nu uita sacrificiul și lupta unor foarte tineri evrei. ■

În ultimii ani ai șederii sale la Viena Brukenenthal a vizitat deseori, împreună cu soția, parcul de la Schönbrunn, reședința de vară a împărătesei, pentru a studia elementele romantice și a le prelua la scară mai mică la Avrig: ruina romană, sihăstria, cascada și Glorietta, care, din păcate, au dispărut toate fără urmă.

Guvernatorii Transilvaniei care i-au precedat lui Brukenenthal au eșuat la aplicarea sistemului de impozite elaborat de el. În 1774 Brukenenthal a fost numit la conducerea Guvernului Transilvănean. El a reușit să asigure fluxul de impozite din Transilvania spre Viena. În 1777 a urmat numirea oficială de către Maria Theresia ca guvernator al Transilvaniei.

Arealul Cancelariei Aulice Transilvănene din Viena este și astăzi un centru politic-cultural. Clădirea în care a trăit Brukenenthal timp de zece ani a fost dăruită odată cu înălțarea incintei de apărare și construirea străzii de centură Ringstrasse. Pe o parte din teren se află astăzi Wiener Burgtheater (Teatrul orășenesc). În timpul său Cancelaria se afla în centrul unui ansamblu de palate baroce. El și-a ales anumite elemente și le-a folosit la palatul din centrul Sibiului într-o nouă combinație la geometria fațadelor, alcătuirea portalelor, trasarea lesenelor (element arhitectonic cu aspect de pilastră plat, fără buză și capitel, utilizat pentru ritmarea decorativă a fațadelor, și pentru Atlanții de la portalul intermediar.

Clădirea principală a actualului muzeu ce-i poartă numele, din Sibiu, și aripile laterale ale palatului au fost gândite cu o anumită destinație. O scară din piatră conduce din coridorul de intrare direct spre sala festivă de la etajul I. Despre proiectantul clădirii sunt numai presupuneri. Brukenenthal a supravegheat personal lucrările de construcție. Conform biografului său G.A. Schuller, „ideea construcției, utilizarea spațiului, alcătuirea, chiar și stilul și ornamentica arhitectonică se datorează lui Brukenenthal“. Ornamentele constructive ale fațadei principale prezintă soluții originale. Rezultatul mijlociu se evidențiază prin

Portalul principal al palatului din Sibiu

bogăția ornamentației. Cornișele ferestrelor au aici o ușoară unduire, la restul fațadelor sunt clasic liniare.

În decorația clădirii predomină ghirlande, console cu rozete și pilastri cu capitelluri cu volute fine. Piatra de talie a fațadei la parter și la colțuri realizează o ramă compactă. Ornamentele expresive ale ancadramentelor ferestrelor arată interesul lui Brukenenthal pentru arta plastică, muzică și științe. Portalul principal închis cu un arc în mâner de coș, cu coloane laterale, cu grinzii

profilate și vase ornamentale, și-a luat modele din Viena. Deasupra cheii arcului este plasat blazonul lui Brukenenthal. În curtea festivă domină portalul cu Atlanți.

Creatorul ambelor portaluri a fost sculptorul vienez Simon Hofmeyer, preferat de Brukenenthal. Un alt artist care a marcat interiorul a fost ebenistul Johann Bauernfeind cu ale sale lambriuri, mobile cu intarsii, ornamente din ștuc și pardoselile din parchet. Brukenenthal a destinat, chiar de la proiectare, anumite încăperi de la etajul al doilea pentru galeria de pictură. Johann Martin Stock și Franz Neuhauser, doi artiști formați la Academia din Viena, l-au sprijinit la expunerea operelor de artă pe pereți, după noua metodă utilizată în capitala Austriei.

Corpul de legătură, care desparte curtea festivă de partea gospodărească, servea ca bibliotecă cu o sală de lectură și dispunea de un atelier pentru pictură. Brukenenthal considera aceste amenajări ca o punte între Europa Centrală și spațiul carpatic.

La 13 mai 1888 s-a dezvelit la Viena monumentul împărătesei Maria Theresia, în centrul vastului parc dintre Muzeul de Istoria Artei și cel de Științe Naturale. Pe soclu sunt înfățișate 24 de personalități din timpul domniei sale. Pe latura dinspre Muzeul de Istoria Artei apare și Brukenenthal, al doilea din stânga, în planul secund. Astfel, Brukenenthal a fost răsplătit, prin reprezentarea pe un monument marcant, de orașul în care a activat politic mulți ani și de unde a adus arta și cultura în Transilvania.

**Traducere și adaptare
Cristian SENCOVICI**

Maria Theresia l-a primit pe Brukenenthal, l-a numit în serviciul imperiului și l-a așezat alături de contele Gabriel Bethlen, care avea sarcina să elaboreze un nou sistem de impozite pentru Transilvania. În 1759 Brukenenthal a ajuns din nou la Viena, la cererea noului comandant militar în Transilvania, generalul Nikolaus Adolf von Buccow. Acesta trebuia să organizeze o graniță militară de apărare împotriva Imperiului Otoman.

Cancelaria Aulică Transilvăneană a fost înființată în 1696 de împăratul Leopold I ca element de legătură între Dieta Imperiului și Dieta Transilvaniei. În 1763 Maria Theresia l-a numit pe Brukenenthal sfetnicul său personal în problemele ardeleni.

Brukenenthal s-a mutat la Viena împreună cu soția. Doi ani mai târziu, cancelarul aulic, contele Bethlen, s-a retras la pensie. Maria Theresia l-a numit pe Brukenenthal conducătorul Cancelariei Aulice. Astfel Brukenenthal a intrat pe un domeniu de activitate elitist, în care și-a putut urmări și înclinațiile sale artistice.

A participat și la viața de societate a orașului. Colectționarea picturilor, pentru a le expune în palatul propriu, era o preocupare bine văzută în cercurile înalte. Brukenenthal a devenit și el un amator de artă și muzică și un colecționar de succes de tablouri. El a amenajat cea mai mare încăpere din Cancelaria Aulică drept galerie de pictură. Almanahul vienez *Kurzböck* din 1774 nota colecția sa ca fiind una dintre cele mai renumite colecții particulare ale Vienei. El a obținut cea mai mare parte a tablourilor prin cumpărare sau la licitații. Cel puțin două tablouri i-au fost dăruite de Maria Theresia: *Bărbat cu pipă la fereastră* și portretul ei. Cel mai valoros

Blazonul baronului Samuel von Brukenenthal, pe portalul principal al palatului

tablou al colecției e considerat *Bărbatul cu tichie albastră*, de Jan van Eyck.

În perioada studiilor sale Brukenenthal colecționa deja monede antice. Gravurile ofereau posibilitatea de a achiziționa opere de mari maeștri la prețuri convenabile. În această perioadă în Viena înflorea comerțul cu cărți și astfel Brukenenthal a pus bazele unei biblioteci valoroase la Sibiu.

Marchfeld era una din țintele sale preferate în împrejurimile Vienei. Fostul castel de vânătoare al prințului Eugen de Savoia, cu grădini și parcuri întinse, l-a inspirat pe Brukenenthal pentru studiul metodelor agrotehnice. Axul de perspectivă barocă ce traversează ansamblul grădinilor se regăsește, mai târziu, și în grădina lui Brukenenthal din Avrigh.

Palatul și parcul de la Avrigh

În 1754 Brukenenthal a obținut un teren folosit pentru agricultură în Avrigh, la est de Sibiu. În completarea clădirilor utilitare el a construit și o locuință. Generalului Buccow i-a plăcut proiectul și a luat parte la transformarea ansamblului într-un mic palat, cu o grădină pentru serbări (*Magazin istoric*, nr. 8/2007). Clădirea principală cuprinde sala festivă, săli laterale, camere de oaspeți și dependințe. Parcul spațios din Avrigh se desfășoară la nord de clădirea principală, pe o terasă mai joasă. Axul de perspectivă conduce de la intrarea principală în palat peste curtea festivă și o scară în aer liber prin grădina barocă, spre bazonul ornamental cvadrilobat și mai departe peste un pod de piatră în grădina englezească.

Palatul din Avrigh

Mitropolitul Andrei Șaguna
(1809 - 1873)
a fost vreme de șase ani
președinte al ASTREI

față, eu, îți spun drept, nu voi putea avea aceeași încredere în ceilalți”.

În cea de a treia zi a primei Adunări Generale din istoria ASTREI, Bariț conturează un bogat program de activitate, prin „propusețiuni”, susținând că Asociațiunea trebuie să se ocupe de realizarea unor cărți didactice pentru școlile „poporale”, de elaborarea unor cărți despre istoria Transilvaniei pentru popor, de cercetări în domeniul agriculturii, horticulturnii, pomiculturii, apiculturii, zootehniei, sericiculturii, precum și de întocmirea unor studii etnografice, de folclor literar și artă populară, igienă și medicină și altele. Se profilează un vast program de acțiune și progres, conform cu cel lansat pe când era redactorul foilor brașovene.

Prin urmare, după 16 luni, 10 mai 1860 - 13 septembrie 1861, după cum scrie George Bariț, „avem o societate în care scolasticismul teologilor și politica n-au ce căuta. În Asociațiune trebuie să se dea viață literaturii și științelor. Trebuie căutate mijloace oneste de a lumina, cultiva,

înavuți și ferici pe popor, pentru a fi țara fericită”.

Prețuit de Șaguna

O atenție deosebită arată prim-secretarul problemelor de organizare ale Asociațiunii și, îndeosebi, celor legate de pregătirea adunărilor generale, care aveau loc în fiecare an în altă localitate. Cea de a doua Adunare Generală a ASTREI, ținută în 1862, la Brașov, confirmă strădaniile lui Bariț, fiind una dintre cele mai reușite.

Astfel, grație eforturilor lui, cu ocazia adunării de la Brașov se inaugurează prima expoziție de industrie casnică românească, având ca scop, așa cum arăta Șaguna, să scoată în evidență „înnaintarea și deșteptarea românilor, precum și progresul și gustul estetic pentru tot ce este frumos și folositor”. Această expoziție, așa modestă cum a fost spune Bariț -, a surprins și pe români, care până atunci nu credeau că au așa o gamă largă de activități.

Tot la acea adunare, pe baza propunerilor lui Bariț, s-a hotărât înființarea secțiunilor științifice ale ASTREI: filologică, istorică și fizico-naturală, care, după părerea propunătorului, trebuia să dea Asociațiunii, pe lângă caracterul ei de popularizator, și pe acela de coordonator al activității științifice, menit să înlocuiască lipsa unei academii și universități românești.

Din cauza neînțelegerii rolului acestor secții de către contemporani, cât și a lipsei de fonduri financiare, înființarea lor efectivă a avut loc numai după 15 ani, în 1877, la adunarea de la Blaj. Președinte al secției istorice era ales Bariț, al celei filologice Timotei Cipariu, iar a celei fizico-naturale Paul Vasici.

Tot la adunarea de la Brașov, George Bariț propune înființarea unei catedre de estetică pentru cultivarea artelor plastice. În scopul susținerii acestei interesante propuneri, el prezintă conferința *Despre artele frumoase cu aplicarea lor la cerințele poporului român*, elogiind poezia și cântecul popular și scoțând în evidență faptul că geniul creator al românilor nu era cu nimic mai prejos decât cel al neamurilor ce conviețuiau cu ei.

Cu un optimism robust, cu o putere de muncă rar întâlnită și mereu atent la problemele nației sale, Bariț a fost cărmuitorul înțelept al Asocia-

Palatul din Sibiu al ASTREI

GEORGE BARÎȚ ȘI ASOCIAȚIUNEA ASTRA

Prof. univ. dr. DUMITRU ACU,
Președintele Asociațiunii ASTRA

Prin activitatea de publicist, George Barîț (24 mai 1812, Jucul de Sus, județul Cluj – 2 mai 1893, Sibiu; Magazin istoric, nr. 7/1990) este nestorul (bătrân înțelept, înzestrat cu prudență și experiență) presei românești din Ardeal și, fără să greșim, din întregul spațiu românesc. După Nicolae Iorga, pana lui George Barîț a fost cea mai productivă din cultura românească.

Prezența lui la Asociațiunea ASTRA (Magazin istoric, nr. 12/2011) și la Academia Română încă de la întemeierea celor două instituții a fost una de excepție, cărora prin contribuția la organizarea și funcționarea lor le-a sporit prestigiul științific și cultural. Istoricul Ioan Lupaș îl numește „eroul jertfilor, al condeului, al muncii fără preget și al perseverenței ei”, „dascălul tuturor, marele dascăl al neamului și al vremii sale” (1920).

Întemeierea Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român ASTRA – în 1861, la Sibiu, a fost un act de mare înțelepciune națională, care avea să schimbe rânduielile, să transforme viața social-cultural-economică a românilor transilvăneni și să-i pregătească pentru unirea într-un stat național.

George Barîț a fost unul dintre autorii celor trei proiecte de statute, alături de Ioan Cavaler de Pușcariu și Timotei Cipariu, sintetizate într-un al patrulea de Andrei Șaguna.

„Dacă nu vei fi Domnia Ta de față...”

Timp de peste trei decenii, 27 de ani ca prim-secretar al Asociațiunii, sub președinții Andrei Șaguna (1861 – 1867), Vasile Ladislau Pop (1867 – 1875), Iacob Bologna (1875 – 1877) și Timotei Cipariu (1877 – 1887), și aproape șase ani ca președinte (1888 – 1893), Barîț a fost cel mai în-suflețit susținător al acestei societăți culturale românești. De numele lui se leagă elabo-

rarea programului, fixarea și orientarea politicii Asociațiunii, ca și principalele ei activități și realizări de la 1861 până în 1893.

Faptul că el era o piesă de bază în angrenajul înființării Asociațiunii reiese cu claritate și din scrisoarea lui Șaguna, din 30 octombrie 1861. În acea epistolă, după ce își exprimă mâhnirea că Barîț nu va veni la adunarea de constituire a Asociațiunii, scrie: „persoana Domniei Tale face înaintea mea cât o sută altele, și dacă nu vei fi Domnia Ta de

risim și noi păcatul. Prea suntem egoiști oricând e vorba de educațiunea și învățătura mai multă pentru fiicele noastre". Mare i-a fost bucuria, la 15 septembrie 1886, an în care ASTRA aniversa 25 de ani de existență, când și-a deschis porțile Școala de Fete cu Internat, având 43 de eleve înscrise la cursuri. Se realiza astfel unul dintre visurile Asociațiunii, acela de instruire și educare a femeilor române (*Magazin istoric*, nr. 9/2017).

George Bariț a susținut necesitatea unei educații curat românești nu numai prin școală și biserică, ci mai ales în sânul familiei. El îndemna pe tineri ca înainte de a învăța o limbă străină să cunoască bine limba mamei. Pe dascăli și preoți îi sfătuia să stăruiască pentru îmbunătățirea creșterii morale a tinerilor noștri, ca aceștia să nu ajungă moleșiți și subjugați de patimi, ci să iasă din ei buni conducători și apărători ai poporului.

De asemenea, Bariț îndemna permanent pe omul din popor, pe neguțătorul, meseriașul și intelectualul român la împlinirea cât mai zeloză și mai conștientă a datoritelor față de familie, biserică, neam și patrie. Așa a ajuns el din profesorul tânăr de la Blaj și Brașov un dascăl al tuturor românilor.

Președintele cu experiență

În anul 1888, la 15 august, după moartea lui Cipariu, la Adunarea Generală de la Abrud, prin aclamații și generală însuflețire, George Bariț a fost ales președinte al ASTREI. În această calitate a

Școala de Fete cu Internat, din Sibiu, deschisă în septembrie 1886

condus adunările generale de la Făgăraș (1889), Reghin (1890), Hațeg (1891) și, cu un an înainte de a trece în neîntință, de la Sibiu (1892).

Folosindu-și experiența bogată și marea putere de înțelegere, el a dat un nou impuls activităților ASTREI. A sporit numărul burselor acordate meseriașilor, elevilor și studenților români, a consolidat prin fonduri speciale institutul școlii de fete, a preconizat crearea unui fond pentru sprijinirea școlilor comerciale și reale, a dat un nou impuls activității secțiilor Asociațiunii.

Ultima adunare generală la care a participat, ținută la 30 de ani de la înființarea Asociațiunii, i-a oferit prilejul ca, în calitate de cunoscător al întregii activități a ASTREI, să arunce o privire de ansamblu, subliniindu-i încă o dată țelurile și realizările. „De nu ar fi făcut nimic românii în 1860 spre dezvoltarea și consolidarea vieții lor naționale – afirma Bariț în 1891 –, posteritatea tot le-ar fi datore cu recunoștință, pentru înființarea Asociațiunii. Cine neagă aceasta este datoriu ca om iubitoriu de adevăr să citească toate actele acelui institut apărute în cei 30 de ani ai existenței sale și să tragă consecințele: împrumutarea de

idei între compatrioții care vorbesc aceeași limbă maternă, dezvoltarea sentimentelor humanitare, deșteptarea tot mai solidară a conștiinței naționale, înăvuierea, netezirea și purificarea limbei materne, unificarea ei, precum nu mai fusese niciodată, pentru ca să o sci cu atât mai mult stima și iubi, câștigarea convicțiunii că în această limbă poți

cultiva prea bine științele și artele, cum și a legifera și administra o țară, un stat, în fine intrarea națiunii noastre cu limba sa în concertul popoarelor neolatine al celor mai civilizate din Europa.“

Datorită impresionantelor sale activități, la aniversarea vârstei de 80 de ani (24 mai 1892), Asociațiunea ASTRA și Academia Română l-au sărbătorit la Sibiu pe George Bariț. Contemporanii au apreciat că sărbătoarea omagială a fost un moment de seamă în istoria culturală a neamului românesc, căci la ea au participat români de pe tot arealul unde se vorbea dulcele grai românesc.

La ședința Academiei Române din 24 martie 1893, gânditorul ardelean a fost ales președinte al înaltului for științific cultural.

Iosif Vulcan, la 30 aprilie 1893, scrie în revista *Familia*: „Un ardelean președintele Academiei Române din București. Iată marele eveniment a cărui glorie se revarsă asupra tuturor românilor de dincoace. Un eveniment și mai însemnat prin considerațiunea că el ne indică identitatea culturală a neamului românesc“.

Memoria lui, la 205 ani de la naștere, să fie binecuvântată de tot neamul românesc. ■

Primul număr al publicației Transilvania, din 1 ianuarie 1868

țiunii în primele ei decenii de existență, încrezător în rosturile ce le avea de îndeplinit ASTRA. De aceea, Șaguna îl considera apărătorul de nădejde al tinerei instituții.

Planurile mari au nevoie de mijloace mari

Articolul 33 al Statutelor prevedea: „Asociațiunea va susține o foaie periodică în fascioare nelimitate pentru publicarea afacerilor ei, pentru lățirea mijloacelor înaintării literaturii și culturii poporului român”.

În scrisoarea adresată lui T. Cipariu, la 18 octombrie 1861, Bariț vorbește despre țelul „acelui jurnal periodic care are să iasă sub protecția și în folosul Asociațiunii”. Hotărârea pentru tipărirea unui organ al ASTREI, sub denumirea *Transilvania*, s-a luat la adunarea de la Cluj (1867).

Timp de 21 de ani, revista, sub conducerea lui Bariț, va deveni principala publicație a românilor ardeleni. Acceptând apelul lui Vasile Ladislau Pop, președintele de atunci al

Asociațiunii, de a fi redactorul revistei, George Bariț s-a angajat la o muncă titanică. Deseori, el nu a fost numai redactorul revistei, ci și autorul tuturor materialelor ce alcătuiau conținutul ei, deoarece erau puțini aștrii care se implicau în elaborare de articole și note pentru revistă. Așa se explică faptul că *Transilvania* publica din abundență studii istorice, documente, cronici, memorii etc., deoarece ele coincideau cu preocupările sale istoriografice. Dar aceste materiale urmăreau și completarea golurilor din educația istorică a românilor, pentru a combate tendințele unor istorici maghiari și sași de a exclude nația română din istoria Ardealului.

Revista a găzduit în paginile sale și multe studii despre limbă, educație, știință, tehnică, economie, medicină, filosofie, agricultură și altele, având ca scop înzestrarea tinerilor români cu arme puternice de luptă pentru existența neamului.

La adunări, uneori, era criticat, mai ales de cei care nu făceau nimic, dar erau cu gura mare. Acestora Bariț le răspundea destul de dur. „Cu mijloace mici nu se pot ajunge

scopuri mari, nici a se realiza planuri vaste. Cea mai grea asuprire și mai mare nedreptate se face Asociațiunii atunci când se cer de la ea lucruri pe care le poate executa nu o reuniune modestă, ci un guvern, în a cărui administrație se dau milioane, sau măcar vreun cler, care dispune de venituri anuale cu sutele de mii. Este un testimoniu de lene și decadență când se așteaptă ca pentru sute de mii și milioane să cugete și să facă totul numai 10 – 12 oameni, iar mulțimea cea mare să stea cu mâinile în sân, fără a voi să sacrifice, dacă nu laboare și sudoare de ani întregi, cel puțin atâția bani câți se dau pe fumul de tutun.”

Înainte limba mamei, apoi limbi străine

O altă preocupare a lui Bariț, în cadrul Asociațiunii, a fost susținerea, din toate puterile, a înființării școlii gimnaziale de fete din Sibiu, propusă de avocatul Anania Trâmbițaș la Adunarea Generală din 3 – 5 august 1879, de la Sighișoara. El scrie: „Bărbați români! Să învățăm din erorile, ca și exemplele bune ale altora. Să ne mărtu-

O ședință a membrilor ASTREI, la Șimleu Silvaniei, în august 1908

... și în uniformă militară

În ziua de 13 august, am făcut baie în Kuban, comuna Protschino-Okopskaja, vis-a-vis de Armavir.

14 august. Suntem tot pe Kuban în Ubeshenskoje, tot drumul de la Rostov și până aici ne-a înspăimântat căldura și praful, era ceva nemai-pomenit, simți că te sufoci în drum.

19 august. Ne-au apărut în față munții Caucaz. Eveniment mare pentru noi, care nu-i cunoșteam decât din Geografie. Sunt niște munți impozanți și se ridică aproape brusc din câmpie.

Începând cu ziua de 24 octombrie a început atacul pentru distrugerea frontului. Ca fază de pregătire, unitățile noastre ajutate de artileria și aviația germană s-au pregătit pentru atac. Rușii însă au prins de veste și ne bombardează zi și noapte intens; de asemenea și aviația atacă intens.

La 24 octombrie vreo 18 avioane rusești atacă Bakssanul cu bombe și mitraliere; totodată bombardează cu aruncătorul Katiușa, care produce groază și dezastru. Din cauza acestui bombardament moare slt. Oltei I., de

la noi din comp.[anie], unul dintre cei mai capabili, cinstiți și buni ofițeri. Lovit drept în cap de proiectil, l-a desfigurat în mod oribil. Era un băiat tânăr și unul dintre cei mai buni camarazi ai mei.

În ziua de 25 octombrie, duminică, a început atacul general. Pe la orele 7 și 20 minute apar avioanele germane

de bombardament și venind valuri-valuri aruncă foc și moarte la ruși. Circa 400 de avioane atacă în picaj. Pe la orele 8 începe toată artileria ca la comandă și bat de se zguduie pământul. Artileria ușoară, grea, branduri și mai ales [flakurile] germane „Sturm-flud“ fac minuni. Imediat au început și mitralierele. Este un iad care uimește și ne îngrozește. Este ceva cum cred că nu există minte care să descrie acest spectacol înspăimântător. Tot în aceeași zi, era să fiu ars de viu. Deasupra noastră fiind o luptă aeriană și fiind urlat și bombardament, nu mi-am dat seama de tot ce se petrece împrejur. M-am pomenit cu explozii formidabile deasupra mea și cu masă de foc venind de sus. Am scăpat ca printr-o minune, cu puțină dogoare de la foc.

Au urmat zile de înaintare victo-

rioasă până la Nalcik, unde am intrat în ziua de 28 octombrie. De aici am mers tot prin lupte mai departe pe la Stara Terek, Stara Lesken-Digora. La Digora am petrecut zile și nopți de cumplită groază; avioanele rusești și artileria ne țin numai în gropi, ne mitraliază și aruncă bombe, de îți vine să înnebunești. La Ardan, în fața noastră, rușii au încercat ruperea frontului în dreptul diviziei S.S. Wiking. Au pornit valuri-valuri și cu zeci de tancuri și avioane. Germanii pun în acțiune toată artileria corpului blindat și astfel în fața noastră se desfășoară una dintre cele mai grozave bătălii; regimente întregi rusești și tancuri sunt făcute praf. Avioane rusești cad în flăcări la pământ și ard cu diuimul. Chiar lângă noi cad trei avioane de bombardament. Într-o noapte însă, înspre ziuă, o bombă rusească nimerește un depozit german

Biletul de identitate al elevului Gheorghe Șușanu de la Școala Militară de Geniu

Comandantul Companiei,

Semnătura posesorului,

Gheorghe Șușanu

Profesorul Gheorghe Șușanu
în civil...

Profesorul Gheorghe Șușanu a fost descendentul unor familii de preoți cărturari vâlceni. Pe latura paternă, străbunicul era ctitor al vechii biserici din satul Șușanii de Sus, iar bunicul – slujitor al acestei biserici. Pe partea maternă, străbunicul era ctitorul bisericii vechi din satul vecin, Ușurei, iar bunicul, de asemenea, slujitor al acesteia. Gheorghe Șușanu a fost fiul învățătorului Dumitru Șușanu, formator de „școală nouă” și discipolul lui Spiru Haret. Născut la 28 septembrie 1908, a urmat școala primară în satul natal, Șușanii de Sus. Și-a continuat studiile la Liceul „Radu Greceanu” din Slatina până în clasa a 7-a de liceu, ultima clasă, a VIII-a, și bacalaureatul făcându-le la Liceul „Gheorghe Lazăr” din București, promoția 1928.

S-a înscris la Facultatea de Matematică din București, pe care o absolvă cu examen de licență în 1932.

Stagiul militar îl satisface ca elev la Școala Militară de Ofițeri de Rezervă, arma Geniu, între noiembrie 1932 – noiembrie 1933, absolvind-o cu gradul de sublocotenent în rezervă, după care urmează, în fiecare an începând din 1938, până la mobilizarea pe front în 1942, câte două-trei luni de concentrare militară pentru instrucție și pregătire, în cadrul Batalionului de Vânători de Munte de la Aiud. În 1942 era profesor de matematică la Liceul Comercial din Caracal, când a fost mobilizat și trimis pe front. După demobilizare, în iunie 1944, s-a încadrat ca profesor de matematică la Liceul de Băieți „Radu Greceanu” din Slatina.

În 1946 s-a întors în satul natal Șușanii de Sus, unde, alături de alți entuziaști, iubitori de neam și țară – licențiatul în Litere și Teologie Emil Nedelescu, teologul Nicolae Iliescu și profesorul de muzică Gh. Teodorescu, ultimii doi fiindu-i veri primari – înființează primul Gimnaziu Unic de șapte clase din județul Vâlcea.

Deși pregătirea universitară serioasă pe care o avea i-ar fi permis să revină oricând la postul de profesor pe care îl părăsise la liceul din Slatina, a rămas la școala din sat până la pensionare, în 1970.

Reproducem în continuare câteva fragmente din memoriile profesorului Gheorghe Șușanu. Pentru cursivitatea textului nu am mai marcat cu puncte de suspensie pasajele eliminate.

Ing. Dan ȘUȘANU
(fiul autorului)

CAUCAZ, KUBAN, CRIMEEA

GHEORGHE ȘUȘANU

1942

29 iunie. Am plecat din Aiud la Deva pentru a ne îmbarca cu primul eșalon pentru Rusia.

7 – 8 iulie. Am sosit în gara Volnovakha (la nord de Ma-

riupol) unde am debarcat. Noaptea au și apărut avioanele rusești, iar dimineața au bombardat împrejurimile gării.

2 august. E o duminică splendidă, suntem în Rostov, pregătiți pentru a trece Donul.

Orașul este îngrozitor de distrus. La ora 8 fără 20 minute, dimineața, trecem Donul. Eveniment important în viața noastră. De aici înainte mergem mereu după inamic, pe care nu-l putem prinde.

Alături de camarazi în Crimeea
(în picioare, la mijloc)

pe poziție și astfel a venit salvarea noastră, fiindcă am pornit spre Taman, unde vom trece în Crimeea.

În dimineața zilei de 28 martie, ora 6 și 30 minute, m-am suit în avion lângă satul Starotitorovskaia și după o jumătate de oră de zbor am trecut în Crimeea, la aerodromul Bagerovo, la 14 km de Kerchi. În aceeași zi, seara, am plecat cu trenul și am sosit la Simferopol în ziua de 29 martie, iar de acolo ne-am dus în comuna Sabli. În această comună situată pe văi muntoase între Simferopol și Sevastopol am petrecut Sf. Gheorghe și Paștele.

La 10 iunie am preluat sectorul Diviziei 1 Vânători de Munte între Feodosia și Yalta. Ne-am mutat la Karasubasar. Toată vara 1943 și toamna am stat în Karasubasar, de unde făceam deseori inspecții pe la Soli-Sudak-Uskut și la Simferopol. În luna iulie 1943 am fost în concediu. Către toamnă au început zile de îngrijorare, fiindcă rușii se apropiau de Perekop.

La 1 noiembrie Perekopul a fost închis și astfel ne-am văzut închiși, nemaivând

altă legătură cu țara decât prin avion și vapor.

Crăciunul 1943 l-am petrecut în Karasubasar, prima zi, iar a doua și a treia zi le-am stat într-un bordei din pădurea Yeni-Sala-Uskut, fiindcă fiind plecați pe la Kapsichor, la înapoiere, am fost atacați de partizani.

După aceea am plecat în acțiune după partizani spre Kasili, unde am făcut și **Anul Nou 1944**. Toată iarna ne-am ținut de astfel de acțiuni prin munții Yaila.

1944

De la 1 aprilie însă s-a rupt frontul la Perekop și au început de la 10 aprilie zile foarte grele pentru noi. A început retragerea către Sevastopol. La Sevastopol am stat, de la 14 aprilie, la sud de oraș. Am trăit acolo cele mai grele zile ce se pot închipui. A fost ceva mai grozav decât iadul. Aviația și artileria sunt întrebuințate la maximum. Au loc cele mai palpitate lupte aeriene. Avioanele rusești cad cu nemiluita distruse de artileria antiaeriană și avioane de vânătoare germane. Evacuarea trupelor se face cu vapoarele sau cu aviația.

Sf. Gheorghe 1944 l-am petrecut foarte trist: ascunși într-un adăpost la circa 3 m adâncime.

În zilele Paștilor, luptele sunt de o înclăștare neîntâlnită până acum, rușii voind cu orice preț să lichideze cu noi. Zeci de tancuri și de avioane rusești sunt distruse de armele noastre. Aviația inamică toată ziua e pe capul nostru și nu ne dă niciun pic de liniște. Însă această îndrăzneală o plătesc și ei foarte scump.

1 mai este o zi liniștită, însă friguroasă și posomorâtă, parcă ar fi fost toamna. Ne așteptăm la lupte grele, de aceea toată liniștea nu ne prieste la nimic. Așa s-a și întâmplat, fiindcă în zilele de 5 și 6 mai a început adevărata urgie a frontului de la Sevastopol. Rușii atacă cu forțe extraordinare de mari și cu sute de avioane. Au loc lupte aeriene nemaipomenit de înverșunate.

Înclăștarea luptelor crește pe fiecare oră.

În seara zilei de 8 mai plecăm întreg Comandamentul diviziei noastre.

În seara zilei de 9 mai trebuie să plecăm și noi și

Tot în Crimeea, la Alușta
(primul din dreapta)

de muniție și începe o serie de explozii care ne năucesc. După multe zile de groază, la începutul lunii decembrie, venim mai înapoi în satul Uruck, unde e mai multă liniște. Este ziua de 20 decembrie.

25 decembrie. A venit Crăciunul prea mult așteptat și dorit de noi toți altă dată, însă care acum ne-a umplut sufletul de durere și tristețe. Suntem în mijlocul Caucazului, în satul prăpădit Lesken. Aseară am ascultat la radio colindele și cântecele divine care anunță nașterea Domnului și sufletul ni s-a umplut de durere, încât pe unii dintre noi i-au trecut lacrimile. În acorduri duioase de cântec, sufletul, gândul și dorul nostru zboară către țara noastră, unde am lăsat tot ce ne este mai scump pe lume și pentru care noi pătimim și murim pe pământurile Rusiei. Cu câtă duioșie ne amintim de această zi, 25 decembrie, pe care o petrechem în liniște acasă altădată, în mijlocul alor mei, pe când acum mă aflu la mii de km față de ei și cu sufletul zdrobit de tristețe. Cu câtă părere de rău îmi aduc aminte de stelarii noștri și de prima zi de Crăciun, cu veselia și bunătățile pe care mama ni le servea la masă.

1943

A venit după zilele grele ale Crăciunului și Anul Nou, care ne-a adus o surpriză dureroasă: și anume, a început retragerea noastră către Don. Astfel trecem din nou prin Nalcik,

orașul care forma gloria noastră, apoi prin Malka, unde părăsim cu lacrimi în ochi mormintele camarazilor noștri care și-au dat viața pentru țară. Era să cad prizonier la Cerkesk, am trecut prin pericol mare. Era și un timp groaznic, o furtună cum nu am pomenit.

La 25 ianuarie 1943, la Wasnesenskaia, la fel, era să fiu prizonier, am rămas cinci ore între ruși și români.

Urmăm drumul Mihailovskaia, Razdonskaia, Timošenskaia (1 februarie). Aici aflăm că Stalingradul a căzut, iar noi suntem înconjurați. Singurul drum pe care îl avem este peste mare, pe la Kerchi. Sunt zile de groază, fiindcă ne aflăm într-o situație disperată: ori murim, ori ne predăm.

La 4 februarie seara, ascultând la radio, am aflat că fratele meu din București m-a anunțat că sunt cu toții bine și mă roagă să le scriu. Așa ceva însă este la toți imposibil, fiindcă de când a început retragerea (1 ianuarie 1943) nu mai avem niciun fel de poștă sau posibilitate de a primi sau trimite scrisori.

16 februarie. Suntem tot pe râul Protoka. A început un timp ca de adevărată primă-

vară, zăpada s-a topit și s-a încălzit simțitor, însă e rău că s-au desfundat drumurile și abia ne putem mișca. Este un noroi groaznic. Aviația inamică la fel este foarte activă. Dorul pentru cei lăsați acasă și de la care n-am mai primit niciun rând ne frământă sufletul la toți. Ne gândim și la pericolele care ne așteaptă la orice pas, dar mai ales la faptul că cei din țară nu mai știu nimic despre noi. Trebuie să fie toți cuprinși de o mare jale și neliniște.

7 martie. Continuăm cu rezistență în ariergardă pentru a face față puhoaielor flămânde de ruși care vin în valuri nesfârșite. Totuși, vânătorii noștri fac și de data aceasta minuni, punându-i cu botul pe labe, luând armament, prizonieri și făcând sute de morți.

Acum ne aflăm în satul mizerabil Gubernatorski. Aici am avut o întâmplare care m-a impresionat până la lacrimi și anume: o femeie bătrână, care semăna perfect cu scumpa mea mamă, a venit plângând să-mi spună că ostașii iau tot și ei rămân muritori de foame. A fost o scenă care mi-a sfâșiat inima de durere, ducându-mi

gândul către țara mea unde am frați, surori și o mamă venerată, pe care prin asemanare o aveam în fața mea plângând. Am blestemat pe toți criminalii care hotărâsc războiul și distrug vieți, aducând mizerie și foamete.

În noaptea de 17 - 18 martie suntem scoși de

Păstrea anului 1943. Soldații români sunt prinși într-o horă, în localitatea Sabla, lângă Simferopol (sublocotenentul Șuşanu este marcat cu X)

O scenă de ospăț; frescă pe peretele vestic al Bisericii din Arbore

SĂRBĂTORILE DE IARNĂ LA CURTEA DOMNEASCĂ

CLAUDIU NEAGOE

În preajma sărbătorilor de iarnă, la Curtea domnească era mare animație. Boieri și dregători, căpitani și oșteni, preoți și călugări, negustori și țărani veneau, după obicei, în cetatea de scaun a țării, în ajunul sfintei sărbători a Nașterii Mântuitorului. De la Crăciun și până la Bobotează, la Curtea

domnească petrecerile se țineau lanț, datinile și obiceiurile strămoșești se îndeplineau cu sfințenie.

● De Crăciun dușmanii se împacă ● Covoare persiene, potire turcești, cu „flori în filigrană” ● Veșminte și mâncare pentru toți cerșetorii ● Sunau trâmbițele de câte ori bea domnul ● Bucatele alese pe sunetul tobelor și al trâmbițelor ● La sfârșit, fiecare pleca acasă cum putea: pe propriile picioare sau dus de slujitori

Cronicile interne și relatările unor călători străini, iar mai apoi condicile domnești din perioada fanariotă descriu diversele ceremonii.

De la Franco Sivori, secretarul și confidentul principelui Petru Cercel (1583 – 1585), aflăm că domnul, împreună cu doamna și cu boierii cei mari de la Curte, mergeau la Mitropolie, în ajunul Crăciunului, cu mare alai de curteni și slujitori, ca să asculte slujba de Ajun, ținută de mitropolit, episcopi și preoți. Alături de aceștia se adunau orașenii de vază și poporul de rând din cetatea de scaun a țării, cu toții „ajutând la cântat preoților”.

Ziua sfântă a Crăciunului era o zi a iertării, ziua în care – ne spune același Sivori – „toți dușmanii se împacă”. În ziua de Crăciun „oamenii își fac daruri unul altuia”. De la cel mai mare și până la cel mai umil, toți „vin la Curtea principelui pentru a i se închina, adu-

când daruri, care un lucru, care altul”. Vorbind despre darurile de Crăciun, un alt călător străin, florentinul Anton-Maria del Chiaro, devenit secretarul principelui Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714), arată cum marii demnitari aduceau domnului, în semn de omagiu, „daruri constând din covoare persiene sau potire turcești cu capace de argint aurit, lucrate artistic, cu flori în filigrană”. Ceremonia „înmănării darurilor lui Vodă” era însoțită totdeauna de discursul marelui logofăt, care în numele tuturor „urează Principelui și familiei sale toate fericirile pentru binele patriei guvernată de el cu dreptate și părintească milă”. Apoi toți boierii merg și sărută pe rând mâna domnului, care le aduce în câteva cuvinte mulțumiri, „asigurându-i de dorința sa de a governa patria ca părinte, și nu ca stăpân”.

În această zi de sărbătoare domnii nu pregetau să-și arate dărnicia față de supușii

pentru aceasta eu iau oamenii și ies cu ei de sub mal unde ne aflam și plecăm către I.3, unde urma să ne îmbarcăm; pe drum, cad peste noi cinci bombe de avion; scăpăm ca prin minune de la moarte. La fel se întâmplă la plajă; acolo nu ne putem îmbarca.

Toată noaptea ne bat cu artileria, de credeam că nu mai scăpăm. O parte dintre oameni reușesc să se îmbarce pe bacuri în dimineața zilei de 10 mai. Eu rămân mai departe acolo și atunci începe adevăratul iad pe pământ. Iau foc bacurile, mașinile, sunt distruse adăposturile și scăpăm cu viață, nu știu nici eu cum. Abia putem să ne salvăm de acolo și am venit cu vreo câțiva oameni în partea de vest a peninsulei Chersones. Acolo urma să vină bacurile să ne salveze. Bombardamentul nu slăbește niciun minut.

La Sevastopol (ultimul din dreapta)

În noaptea de 10 – 11 mai cad niște bombe de avion lângă mal și produc un măcel nemaipomenit; peste 200 de morți și răniți zac pe pământ dintre nemți și români.

În dimineața zilei de 11 mai vin vase în larg (circa 14 vase). Vin la țarm cinci bacuri, care s-au încărcat imediat cu trupe. În același timp, pentru vasele din larg începe un adevărat dezastru, fiindcă sunt

mereu atacate de avioanele rusești, incendiate și scufundate.

Abia în după-amiaza zilei de 11 mai, pe la orele 3, am izbutit să mă îmbarc și eu pe un bac. Plecăm în larg, însă ne întoarcem din nou către țarm, să așteptăm un vas mare, care era incendiat de aviația rusă. Pe la orele 6 și 30 minute ne depărtăm definitiv de țarm numai noi, cele trei bacuri. În acest timp am fost mereu atacați de aviația rusească, reușind chiar să ne găurească vasul și fiind astfel în pericol de a ne scufunda. Noaptea ne-am întâlnit în larg cu opt vase care mergeau spre Crimeea.

În ziua de 12 mai ne-au ieșit înaintea cinci hidroavioane germane și ne-au luat răniții.

În seara zilei de 12 mai, la orele 22 și 40 minute am pus piciorul pe pământul țării, la Constanța, mulțumind lui Dumnezeu că ne-a scăpat din iadul de la Sevastopol. ■

CELE 14 TREPTE ALE INTRĂRII PREȘEDINTELUI WILSON ÎN ISTORIE

(Urmare din p. 9)

Pentru europenii din Europa Centrală și de Est, președintele Woodrow Wilson a fost îngerul destinului, cel a cărui trâmbiță a anunțat, la Conferința de Pace de la Paris, din 1919 – 1920, dreptul la eliberarea națională a popoarelor europene din Imperiile Rus, Otoman și Austro-Ungar. Printre popoa-

rele supuse acestor asupritori care părăseau scena se aflau și românii transilvăneni, bănățeni și basarabeni.

Nimeni, niciodată, nu va putea șterge faptul istoric că Wilson este personalitatea care a contribuit esențial la crearea statelor moderne europene România, Ungaria, Polonia, Cehoslovacia, Serbia și Muntenegru, memoria sa fiind astăzi cinstită, după cum se

cuvine, în toate aceste țări. Atunci, la sfârșitul Primului Război Mondial, datorită în mare măsură președintelui Wilson, America avea să intre și să rămână pentru totdeauna în memoria popoarelor dintre Baltica și Marea Neagră ca simbolul viu al Drepătății și Libertății în politica mondială, un simbol a cărui flacără încă mai strălucește și astăzi. ■

paharnic, așa după cum bucatele erau gustate de marele stolnic. Toți mesenii se ridică și se închină domnului, iar când domnul duce paharul la gură, se slobozesc din nou „toate tunurile împrejur, cu buibuitul cărora se amesteca muzica...”. Sub domnia lui Antonie Ruset în Moldova (1675 – 1678), la ospățul dat în ultima zi a anului 1675 a răsunat „fanfara trompetelor și tobelor”.

În Ajun de Sfântul

Vasile cel Mare (1 ianuarie), seara, mehterii domnești mergeau de cântau doamnei și beizadelelor, apoi mitropolitului și veliților boieri, iar aceștia le dădeau bacșișul cuvenit. În ziua Sfântului Vasile, aflăm din *Condica lui Gheorgachi*, după ce ieșea domnul cu toată Curtea la biserică, la sfânta liturghie, se făcea ceremonie mare la spătarie și „șezându fiece-carele pe rânduiala sa, li să dă vutcă, cofeturi și cafea și îndată să face șinlăc [manifestație de bucurie – n.a] de slobozirea a toate tunurile și începe și mehterhaneaoa în meidanul curții din lăuntru”. Toți boierii prezenți, mari și mici,

Reprezentare a unui dans valah în secolul al XVIII-lea

mergeau de sărutau mâna domnului, după care toți slujitorii Curții, cei ai marelui hatman și cei ai marelui agă veneau și, potrivit rânduielii, sărutau mâna și poala mantiei domnului, care porunca visticelului să le dea „obiciuitul bacșiș”.

Petrecerea domnească care se făcea în ultima zi a anului ținea până-n noapte târziu, uneori chiar până-n zori. Când domnul își

punea șervetul pe masă însemna că ospățul a luat sfârșit și, la semnul marelui postelnic, care lovea în pământ cu toiagul său de argint, cei care se mai puteau ține pe picioare de atâta băutură se sculau îndată, iar ceilalți, care n-o puteau face, erau ridicați și susținuți de slujitorii domnești. În același timp, mitropolitul rostea rugăciunea și domnul, după ce se închina de trei ori, își lua rămas-bun de la boieri. În timp ce făclile se stingeau și liniștea se așternea peste palatul domnesc, boierii se îndreptau spre casele lor, însoțiți de muzica lăutarilor domnești. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 februarie 2018, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– La ce modalitate chinezească de profilaxie împotriva variolei au apelat autoritățile din Imperiul Otoman în anul 1717?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna noiembrie 2017 este:

Manole și Dinu Tătăărăscu

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de doamna **Valentina-Luminița Mărcuțu**, din **Turnu-Măgurele**, județul **Teleorman**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2018.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15 – 702, Of. P. 15, sect. 1, București

lor. Franco Sivori ne relatează cum principele Petru Cercel dăruia veșminte nu doar dregătorilor și slujbașilor, ci și tuturor curtenilor și oștenilor, fiecăruia după rangul său, „unora țesături de mătase, altora stofe de lână”. Totodată, principele dădea „veșminte și de mâncare tuturor cerșetorilor din oraș”. După schimbarea darurilor toți petreceau și se veseleau. Se ajungea la o euforie generală: boierii și cei de rând se sărutau unul cu altul atunci când se întâlneau și petreceau împreună cu ospețe și cântece de veselie.

Descrieri interesante despre sărbătorile de iarnă avem și de la Paul de Alep, confident și însoțitor al patriarhului Macarie al Antiohiei în călătoria sa prin Țările Române, între anii 1653 și 1658. În 1653, aflat la Târgoviște, reședința de iarnă a Țării Românești, acesta îl vedea pe Matei Basarab cum pleca la vânatoare, în ajunul Crăciunului, cu mare alai și-n sunet de „tobe, trâmbițe și goarne”, după obiceiul cel vechi al domnilor Țării Românești. În seara de Ajun, după întoarcerea de la vânatoare, oștenii veneau la Măria Sa și „cântau dinaintea lui din instrumentele cele mari și în urmă din tobe, flaute și fluier, așa fiind obiceiul beilor moldovenesti și muntenesti în imitația Turcului”. Apoi se făcea ospăț mare la Curte, unde domnul invita pe cei mai de seamă dregători și pe marii ierarhi ai țării. Când bucătarii și slujitorii Curții aduceau farfuriile

și tipsiile cu bucate „se băteau tobele, tamburinele, se cânta din fluier, se sunau trâmbițele” și tot așa, „ori de câte ori bea domnul”, iar după ce acesta închina și bea „se trăgeau trei lovituri de tun, de se cutremura pământul”. În toată

Trompeți (detaliu)...

noaptea de Ajun și-n noaptea de Crăciun, lăutarii și instrumentiștii tagmelor ostășesti cutreierau în cete, cu făclii aprinse, ulițele orașului, colindând pe la casele boierilor mari și mici. Acest obicei este menționat și de Anton-Maria del Chiaro, la începutul secolului al XVIII-lea. La marile sărbători, aflăm de la acesta, „servitorii Curții” sau mai bine spus „trâmbișii, cobzarii și alți muzicanți, creștini și turci” mergeau pe la casele boierilor și episcopilor, făcându-le urări și strângând bacșișuri.

Importante informații despre sărbătoarea Crăciunului găsim în *Condica lui Gheorgachi* (1762). Pe vremea fanarioților era obiceiul ca domnul să meargă mai întâi la mitropolie „pentru bucuria și prăznuirea Sfintei Nașteri”, iar apoi la sediul spătariei unde, șezând în jilțul domnesc, alături de mitropolit și ceilalți înalți ierarhi bisericești, precum și de marii boieri, era servit cu „vutcă (*Magazin istoric*, nr. 10/1998), cofeturi și apoi și cafea”, în vreme ce afară, în curte, cânta „mehterhaneaoa” (muzică militară otomană în care predominau tobele).

În prima zi a anului, de Sfântul Vasile cel Mare, la Curtea domnească se întindea masă mare, la care participau marii dregători, mitropolitul, precum și străinii aflați aici, ca oaspeți ai domnului. „Răsunetul tobelor și al trâmbițelor – spunea Dimitrie Cantemir, în *Descrierea Moldovei* – dă semn pentru aducerea bucatelor”, pe care mitropolitul le „blagoslovește”. Primul la masă se așează domnul și după el boierii cei mari, fiecare după „orânduială” – sfetnicii lângă domn, ceilalți mai încolo. Când domnul începe să mănânce, „se slobozesc tunurile, iar muzica turcească și cea creștinească pornesc să cânte”. Apoi se aduce vinul, care era gustat mai întâi de marele

... și o scenă de petrecere, miniaturi din *Erotocritul* logofătului Petrache

Grânele au constituit baza alimentației în Muntenia și Moldova (detaliu dintr-o frescă de pe fațada de nord a Mănăstirii Voroneț)

tau străinilor – cu care se trezeau în bătaură cam pe nepotite, la fel întâmplându-li-se cu slujbașii domnești – mai sărmani decât erau, atât timp cât li se impunea să-i ospăteze, și pe unii, și pe ceilalți, fără plată, din bucatele proprii. De pildă, la 30 august 1633, Moise Movilă le porunceau locuitorilor satului vasluian Docolina ca aceleia „care va avea cartea domnii mele, aceleia să-i dea bucate și ce va trebui hrană cum va scrie cartea domnii mele, și turci, și tătari, și alți soli pre aceia să aibă ai griji”, dar nu și celor fără împuternicire domnească, oricine vor fi fost ei. Misionarul apostolic Marco Bandini a consemnat că în vremea lui Vasile Lupu s-ar mai fi întâmplat ca moldovenii din părțile învecinate Poloniei să refuze să ofere ceva de mâncare „pe degeaba” celor care li se opreau în bătaură. Ne-o dovedește întrucâtva episodul trăit de Johann Wendel Bardili, atunci când delegația din care făcea parte – trimisă la Stockholm de regele suedez Carol al XII-lea, refugiat la Bender după înfrângerea de la Poltava – a străbătut Moldova în 1709

(*Magazin istoric*, nr. 7/1970, 9/1983).

Conform relatării lui Bardili, întreaga suită a poposit într-una dintre nopți la ceea ce i s-a părut lui a fi un han. Despre acesta am crede că era, mai degrabă, casa unui moldovean nu prea dornic de ospați înfometați, pentru că stăpânul locului a dispărut imediat ce i-a zărit pe necunoscuți. Însoțitorii moldoveni ai delegației – cu siguranță slujbași domnești –, după ce l-au adus înapoi pe fugar, „l-au muștruluit cu asprime, amenințându-l serios”, „au cercetat toate colțurile casei” și au luat alimente „fără să întrebe prea mult”. Străinii nepoftiți au trezit mare nedumerire păgubitului cu „plata foarte bună anticipată” – întâmpinată cu proteste de lefegiul domniei –, Bardili gândind de aceea că găzduitorul de nevoie nici „nu era obișnuit să primească mari mulțumiri” de felul acesta. Deducem, așadar, că bietul om, nevrând să-și dea bucatele pe nimic, a crezut că le-ar putea salva făcându-se nevăzut.

Domnia pare să fi încercat desființarea respectivei practici abia în secolul al XVIII-lea. La 3 octombrie 1760, domnul Ioan Teodor Callimachi întărea privilegiile târgoveților din Vaslui, anterior acordate de Constantin Mavrocordat și Constantin Racoviță, poruncindu-le boierilor urmând a „umbla cu slujbe la acel ținut [...] întru nimic să nu-i supărați [...] nici la musafirii turci, nici la boeri, nici la alte slugi domnești, la nimeni nimic să nu dea, nici găini, nici carne, nici pâine, nici orz, niciun fel de zahare, nici să ceară la dâșii nimic, ci cui va trebui să-și cumpere”.

Mai anevoioasă se arată aplicarea unor astfel de dispoziții în practică. Chiar și pe la 1780 locuitorii satului teleormănean Ulmeni încă i se jeluiau lui Alexandru Ipsilanti

(*Magazin istoric*, nr. 2 – 3/1983), „cu prinsoare de pe-deapsă”, că li se făcea cheltuială „de către zapcii, i de către slujitorii isprăvniciei, i de către beșlii, i de către părcălăbi cu cele ce li se cer mâncări i băuturi totdeauna cu dâșii și cu caii lor”.

„Mulțime de pești, somni mari și mici, mreane”

Am identificat însă documente în care tocmai oamenii de rând sunt cei învinuiți de hoție. Se fura orice: pâine – adică cereale –, stupi – adică miere –, animale și păsări domestice de toate felurile, pește, fructe, băutură, deși în privilegiile domnești – mai ales acolo – se consemna deslușit ce vor păți cei ce-și vor însuși ceva în mod necinstit. În 11 ianuarie 1505 Radu cel Mare (*Magazin istoric*, nr. 3/1989) întărea Mănăstirii Cozia stăpânirea asupra bălților de la Săpatul până la gura Ialomiței, hotărând că „cine ar

Peștele, hrană nu numai pentru mireni (miniatură de Dionisie din Pietrari, *Condica Mănăstirii doljene Sadova, ctitorită de boierii craiovești în 1530*)

SĂ FI RĂBDAT ADESEA DE FOAME OAMENII SIMPLI?

Ucenicii lui Iisus trag plasa plină cu pește (miniatură dintr-un manuscris din vremea voievodului Alexandru al II-lea Mircea, 1568 – 1574, 1574 – 1577)

OLIVIA SENCIU

Dimitrie Cantemir credea că „schimbările vremii sau felul de hrană sau lipsa naturală de forță fizică împiedică pe locuitori să trăiască mult”. Înțelegem că regimul alimentar al multora dintre moldovenii contemporani eruditului domn nu era unul potrivit nevoilor zilnice, ceea ce le afecta sănătatea.

Călătorii străini lasă impresia că mai ales mesele moldovenilor și muntenilor de rând – țărani și târgoveți, deopotrivă – erau săracicioase. Potrivit respectivelor observatori, mâncarea de bază a celor mai mulți localnici consta din terci și turte de mei sau hrișcă – care țineau adesea loc de pâine –, cereale înlocuite în veacul al XVIII-lea de porumb, din făina căruia se obținea bine cunoscuta mămăligă. Ușor de pregătit de către „orice copil de zece sau 12 ani”, fiertura aceasta se mânca, în zilele de dulce, cu lapte, brânză, unt, slănină, iar în post, cu icre, ceapă, usturoi, pește sărat, ulei, zeamă de prune sau de varză acră.

În secolul al XIX-lea, medicul Constantin Caracș – deși nu făcea abstracție de faptul că existau diferențe cantitative și calitative de la o regiune la alta – socotea că, în ansamblu, hrana poporenilor din Muntenia era „sobră, neîngrijită și neregulată”, că aceștia, pentru „osteneala continuă” pe care o depuneau, consumau prea „puțină mâncare searbădă”, că mult prea rar mâncau carne, iar atunci când o făceau, și pe aceasta o găteau „simplu de tot”. Doctorul a mai constatat că, fiind copleșiți de dări, sârmanii alegeau mai curând să vândă

produse alimentare din gospodărie, decât să se îmbuibă.

Cui va trebui – să-și cumpere

Izvoarele din perioada veacurilor XVI–XVIII conțin, totuși, informații care nuanțează imaginea schițată anterior. S-ar părea că erau destui aceia care nu-și suportau cu resemnare condiția, ci, dimpotrivă, profitau de orice situație ca să procure ceva mai multă mâncare.

Înainte de toate, îi bănuim tocmai pe nevoiașii munteni și moldoveni că voia să se ară-

Doctorul Constantin Caracș (aici într-un portret de epocă) scria că muntenii „găteau simplu de tot”

Foie din Pravila
lui Vasile Lupu

oamenii sărise cu copii cu tot de-l aduna“.

„Și alte bucate multe mănăitoare“

Așadar, pe unii nu i-a deranjat să se ospăteze chiar și din furțișaguri, înfăptuite, din câte se vede, cu și mai mare ușurință atunci când apăreau condiții favorabile: instabilitate politică, manifestări deosebite ale vremii. Consecințele unei asemenea fapte parcă nici nu mai contau. Într-adevăr, *Pravila* lui Vasile Lupu și *Îndreptarea legii* a lui Matei Basarab prevedeau: „cela ce de mare sărăcie va fura, iară nu mult, ce numai cât va mânca [...], acesta să se iarte; iară de vor vria, să-l și cearte, mai pre puțin, iară nu ca pre un fur, pentru că să chieamă c-au furat de nevoie“; însă în practică pare să nu fi încăput loc de iertare. Din hotărârile de judecată reiese că hoții au fost obligați să restituie păgubiților bani, pământ sau produse similare, căutat fiind ca și toiegele pe spinare să-i „înțeleptească“.

Alteori, praznicul a însemnat o masă în plus pentru moldovenii și muntenii de rând. Paul de Alep (*Magazin istoric*, nr. 3/2015) a notat în *Jurnalul*

său de călătorie că în Moldova și Țara Românească era obiceiul ca atunci când se auzea de vreo „năpastă“, adică de moartea cuiva, „să se adune la praznic locuitorii tuturor satelor apropiate“. Pentru parastasul la care s-a nimerit clericalul sirian, rudele răposatului „au tăiat patru vite și 50 de oi, au copt pâini fără număr“, pregătind porții pentru „mai bine de 1.500 de sute de suflete“. Fiecare mesean a fost bine ospătat, primind trei pocale de vin, o felie mare de pâine și o bucată de carne, din care ce i-a rămas a putut lua acasă într-un ștergar.

Astfel de mese se mai pregăteau la zilele sfinților, de asemenea, la sfințirea și de hramul unui lăcaș de cult. Șerban Cantacuzino (*Magazin istoric*, nr. 11/2004, 5/2009) a dispus prin actul de ctitorie ca monahii Cotrocenilor să păzească hramul mănăstirii, Adormirea Maicii Domnului, urmând ca în aceea zi, „câți săraci și oameni de ai pământului acestuia, cât și alții streini să vor întâmpla de să vor aduna la acel praznic, din destul și fără de nici [o] opreală să li să dea lor de mâncare și de beutură, ca niciunul de la praznic să nu să întoarcă flămând și sătos“. După banul Constantin Caragea, de Înălțare, în 1780, în jurul Mănăstirii Neamț s-ar fi strâns peste 3.000 de oameni, cărora li s-au dat „pâini, pești și vin mai prost, fără plată“.

Oamenii simpli căpătau de mâncare și atunci când făceau diverse munci. Cu multă trudă s-a construit iazul de la Băbeni al Bistriței vâlcene, Evtemie – egumen al mănăstirii în 1573 – cheltuind cu acel prilej: „zece vaci grase, și zece oi, și zece rămători grași, și patru bivoli, și 200 de oboaroace de grâu, și alte bucate multe mănăitoare“. Stoica – logofăt în vremea lui Matei Basarab – le-a dat numai celor care i-au bățut, în trei rânduri,

pari la un heleșteu: 300 de pâini, 17,5 vedre – cam 225 l – de vin, 24 vedre olovină – cam 309 l de bere –, un junc gonitor – adică un bou tânăr –, un rămător – adică un porc – și un berbec. Pe niște munteni, „anume Oprea Dobra cu oamenii săi“, Condre Sărbășcu i-a plătit, pentru niște săpături, cu brânză, slănină și pâine. Din oile de Ciorăști ale marelui vistier Toader Palade, în anul 1750, s-au mâncat: un berbec, la culesul viilor, și un cârlan, la chela de mălai. În condicile de cheltuieli ale Mănăstirii ieșene Sfântul Spiridon sunt trecute sumele plătite în mai mulți ani pentru hrana lucrătorilor la vie, în

Șerban Cantacuzino,
miniatură
de Dionisie din Pietrari
(Condica Mănăstirii
Cotroceni)

câteva rânduri fiind numite și produsele cumpărate ca să li se gătească: făină de „popușoi“, carne de vacă, pește, raci și „curechiu“, adică varză.

Fără îndoială, ar fi o greșală să idilizăm situația țăranilor și târgoveților din Moldova și Țara Românească în materie de alimentație. Trebuie să admitem însă că măcar unii dintre ei, atunci când li s-a ivit ocazia, nu au ezitat să mănânce o bucătică în plus ori chiar să se bucure de ceva mai gustos. ■

îndrăzni să pescuiască [...], fi-va orășean sau fi-va boier al domniei mele sau vecin al boierului, de va pescui și fără voia călugărilor, unul ca acela să știe că-l va prinde domnia mea de-i vom lega piatră de gât și-l vom arunca în apă". Pe deapsă și mai grea îl aștepta pe cel care n-ar fi înțeles „să nu cuteze să vâneze pește pe râul Tismanei“.

Privilegiul acordat respectivei mănăstiri de Vlad Vintilă (*Magazin istoric*, nr. 3/1985), în 30 martie 1535, prevedea ca „acel om să fie blestemat de Preacurata Uspenie a Născătoarei de Dumnezeu – Adormirea Maicii Domnului, hramul mănăstirii – și de toți sfinții și Părinții purtători de Dumnezeu și să aibă blestemul lui Teofan“, totodată, ca „mare rău și urgie“ să primească de la vodă. Încamnă că nu numai trupul avea să-i fie osândit vinovatului, ci și sufletul, ceea ce ar fi trebuit să atârne greu în conștiința oamenilor de atunci.

Alte urice – precum cel dat de Petru Șchiopul (*Magazin istoric*, nr. 7 – 8/1982) în 16 iulie 1576 – interziceau, deopotrivă, ca să se „culiagă hameiu sau nuci sau altfel de

НѢБАВЖЕКА
Pentru muncitorii care au făcut iazul de la Băbeni al Mănăstirii Bistrița s-au sacrificat „zece vaci grase, și zece oi, și zece rămători grași, și patru bivoli“ (manuscris de la Alexandru al II-lea)

poami“ din pădure, fără învoirea stăpânului acesteia. Brăconajul și culesul plantelor comestibile trebuia să fi fost practici răspândite, pentru că altfel ce rost ar fi avut niște atenționări într-atât de drastice?

De regulă, produsele furate erau vândute, dar s-au păstrat și dovezi că intenția hoților a fost să le consume ei înșiși. Bunăoară, Ursul, fiul lui Guian de Burdușești, s-a recunoscut „vinovat dumisale sulgerului Tănăsie cu nește brânze ce om mâncat“. Un alt Ursu și cu Andrei „s-au sculat de [...] au spartu o căsoaie – a jeluitorului popa Miron din Olișești – și au băutu vin cât le-au trebuit“. Costantin Holban medelnicer i-a învinuit pe Mihălache Țirul,

Toader Căpracea și pe Andrei călărașul din Glodeni că „i-au ucis nouă mascuri – adică porci – și i-au mâncat ei și li-au vândut și carne“. Golăe armașul și Căptare au tăiat și ei o vită a lui Postolache lipcanul „de au mâncat-o și din carne ei au dat și altor oameni“, pe care i-ar fi tocmnit la coasă.

Ion Neculce pomește că în vremea lui Dimitrie Cantemir, moldovenii, încurajați

de venirea rușilor, s-au ridicat împotriva neguțătorilor otomani, așa că „băcăliile sta vârsate pe uliță de era sături și copii“, iar „strafide, smochine, alune era destule pre la toate babele“.

Potrivit însemnării lui Raftail, monah al Mănăstirii Hurezi, în 29 iulie 1779, „luni seara [...], au dat o ploae repede cu multe strălucitoare fulgere [...]. A doao zi, marți dimineată, să vedea apa Oltului turbure și oameni de toate părțile viind de la Olt cu mulțime de pești, somni mari și mici, mreane mari și mici și scobari mari și mici și de alt de tot fealiu de pește cât să află în apa Oltului, găsindu-l oamenii umblând beat pe marginea apei, adunându-l oamenii cu mâinile [...], că

Vedere panoramică a Mănăstirii Hurezi, din județul Vâlcea, ctitorie a lui Constantin Brâncoveanu

Cleopatra a fost o femeie foarte frumoasă, cultivată, spirituală, dar extrem de pretențioasă. Era destul de curtată, dar se spunea că stătea mai mereu în preajma unchiului ei Alexandru Ghica, frate vitreg al tatălui, de care n-o despărțeau prea mulți ani. Bărbele susțineau că împreună ar fi avut o fetiță, Zinca, născută departe de București și crescută la fel, de către o boieroaică sărăcită, Elena Urziceanu. Pe fetiță – căreia Cleopatra i-a devenit nașă, ca să poată justifica interesul pe care i-l arăta – ar fi vizitat-o rar și cu fereală. Se crede că, de aceea nu se căsătorise; pe atunci, după vârsta de 20 de ani, fetele erau văzute ca fiind mai greu de măritat. Dar Cleopatra nu a fost o persoană obișnuită, ci una destul de neconvențională, cu principii și idealuri diferite de cele obișnuite în epocă.

Când a împlinit 26 de ani tânăra l-a întâlnit pe prințul Trubețkoi, reprezentant al uncii dintre cele mai mari familii nobiliare din Rusia, foarte bogat, stăpânind pământuri întinse, în care erau cuprinse multe sate. El s-a îndrăgostit de ea și i-a cerut mână. Foarte încântată, Cleopatra a acceptat, devenind astfel prințesă. În arborele genealogic al familiei Ghica apare, ca rezultat al acestei căsătorii, o fată, Agafokleya, moartă în 1905, fără urmași.

Rămasă văduvă destul de devreme și dispunând de o avere considerabilă, prințesa Cleopatra Trubețkoi, după ce a stat un timp în Rusia, s-a întors pentru scurtă vreme în țară, plecând apoi în Franța și stabilindu-se la Paris. Motivul se speculează că ar fi fost pasiunea pe care unchiul său, domnitorul Alexandru Ghica, a făcut-o pentru o tânără ru-soaică, căsătorită, contesa Van Suchtelen, o iubire împărțită.

La Paris, în casa unde a locuit, prințesa Trubețkoi a avut

Alexandru Dimitrie Ghica,
fratele vitreg al tatălui
Cleopatrei (gravură
de Constantin Lecca,
1807 – 1887)

un salon de primire unde veneau tineri poeți, scriitori și artiști ai vremii, printre care s-a aflat și poetul Alphonse de Lamartine.

Dorul de țară a făcut-o să se întoarcă la București, unde s-a instalat în noua ei casă de pe Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei de astăzi), fostă casa Faca. Se crede că întoarcerea sa în țară s-a datorat și imboldului dat de unchiul ei, Alexandru Dimitrie Ghica, ajuns domnitor al țării în anul 1834.

Dintr-un portret de epocă, Cleopatra Trubețkoi se vede a fi o femeie foarte frumoasă,

cu obraz alb și păr negru, mățos. În general, era foarte elegantă, purtând toalete comandate la Paris și bogate și numeroase bijuterii de preț, lucru care se vede și în tablou. Bogată, relativ tânără și fără copii, ea ar fi putut oricând să se recăsătorească, dar nu a făcut-o, pentru a nu-și pierde statutul de prințesă și, probabil, și pentru că nu a cunoscut bărbatul pentru care ar fi renunțat la rangul căpătat.

După ce și-a renovat și redecorat, apoi aranjat în stil occidental noul cămin, cu mobilă, tablouri și obiecte aduse de la Paris, Cleopatra a deschis un salon de primire, așa cum făcuse și în capitala Franței. Fiind frumoasă, bogată, cultă și distinsă, oaspeți mai mult sau mai puțin celebri au început să îi treacă pragul. Cei invitați, ce făceau parte din rândul lumii politice, dar mai ales literare și muzicale, discutau în salonul ei problemele arzătoare ale zilei, politică, modă, citeau bucăți literare, recitau versuri și ascultau muzică. La întâlnirile din casa Trubețkoi, ce devenise un excelent loc de reuniune a intelectualității epocii, au luat parte, printre alții, și Ion Heliade Rădulescu, Cezar Bolliac și Grigore Alexandrescu.

In căminul ei, cu preponderență, se cânta și se asculta multă muzică. Printre talentați compozitori și pianiști care au frecventat această casă au fost și tânărul compozitor român Dumitru C. Florescu și vestitul pianist Leopold Mayer, care, pe lângă invitația prințesei, onorată cu succes, a dat și câteva concerte la București, în 1843. Un eveniment a fost și faptul că, tot în casa ei, a concertat și marele compozitor Franz Liszt, în 1847 (*Magazin istoric*, nr. 1/1972), în drumul spre Rusia (aflăm tot de la George Potra).

Cleopatra,
într-un alt desen de epocă

Parfumul Capitalei de altădată

Casa de pe fostul Pod al Mogoșoaiei și frumoasa ei locuitoare (într-o imagine aparținând, probabil, lui Carol Pop de Szathmari)

CASA FACA – TRUBEŢKOI – NENCIU

LELIA ZAMANI

La numărul 194, pe Calea Victoriei, se află o construcție în stil neoclasic francez, ridicată în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Se crede că paharnicul Manolache Faca a fost cel care a construit casa. În anul 1840, clădirea intra în posesia prințesei Cleopatra Trubețkoi, după întoarcerea ei de la Paris.

Cleopatra Trubețkoi a fost fiica marelui ban Constantin (Costache) Ghica și a Ruxandrei Cantacuzino. Bunicul ei din partea tatălui – Dumitrache Ghica – a fost frate cu Grigore al III-lea Ghica, domnitorul Moldovei, care a sfârșit decapitat de otomani în anul 1777. După moartea părintelui său, întâmplată în decembrie 1807, Costache a fost cel care a moștenit casa părintească, aflată pe Calea Victoriei, în fața Teatrului „Odeon” de astăzi. În anul 1812, după incendiul de la palatul domnesc, Curtea Nouă din Dealul Spirei, Vodă Caragea, negăsind o clădire mai potrivită, a închiriat casele lui Costache Ghica și s-a mutat în ele.

Cleopatra Trubețkoi s-a născut probabil în această casă, petrecându-și tot acolo copilăria. Nu se știe data

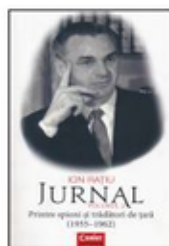
Aici opreau cupeurile

nașterii sale. George Potra, în *Bucureștii de ieri*, consideră că anul nașterii prințesei ar fi spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, mai exact în 1786, dar alte surse spun că fiica marelui ban s-a născut fie în 1800, fie un an (sau doi) mai târziu. În arborele genealogic al familiei Ghica nu apare decât data morții, considerată a fi 20 ianuarie 1880. Tot George Potra scrie că înainte de a fi închiriată casa de către Vodă Caragea, Cleopatra era deja căsătorită cu prințul Piotr Trubețkoi. Nici aici datele nu concordă, George Fotino (*Din vremea Renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești*, București, 1939) notând că fiica marelui ban s-a căsătorit în anul 1828.

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

Vă prezentăm în acest număr o selecție din aparițiile Editurii Corint.

● **Ion Rațiu – JURNAL. VOLUMUL 2: PRINTRE SPIONI ȘI TRĂDĂTORI DE ȚARĂ. 1955 – 1962** (prefață de Nicolae C. Rațiu; studiu introductiv, note și ediție de Stejărel Olaru)
2017, 680 pp.

● **Despina Skeletti-Budișteanu – SERTARELE CU SECRETE. DIN ISTORIA FAMILIILOR BOIEREȘTI BUDIȘTEANU ȘI SKELETTI** (prefață de Filip-Lucian Iorga)
2017, 362 pp.

● **Maier Cheorghi Caracș – DIN ZBUCIUMUL CAPTIVITĂȚII** (prefață de Ion Bulci)
2016, 220 pp.

● **General C. Găvănescu – OCOLUL PĂMÂNTULUI ÎN ȘAPTE LUNI ȘI O ZI. JURNALUL DE CĂLĂTORIE AL PRINCEPULUI CAROL. VOLUMUL 1: EGIPTUL**
2016, 379 pp.

● **Orlando Figes – RUSIA REVOLUȚIONARĂ. 1891 – 1991** (traducere din limba engleză de Alina Popescu; prefață de Ioan Scurtu)
2016, 426 pp.

● **Mike Smith – BOKO HARAM. CEA MAI SÂNGEROASĂ GRUPARE TERORISTĂ A LUMII** (traducere din limba engleză de Dragoș Zetu; prefață de Marian Voicu)
2017, 329 pp.

● **Nicholas Fraser, Marysa Navarro – EVITA. VIAȚA SECRETĂ A EVELI PERÓN** (traducere din limba engleză de Mihaela Prioteasa Petre; prefață de Alina Pavelescu)
2016, 313 pp.

● **Greg King, Sue Woolman – ASASINAREA ARHIDUCULUI** (traducere din limba engleză de Mihaela Sofonea; prefață de Alin Matei)
2017, 472 pp.

● **Rosemary Sullivan – FIICA LUI STALIN. VIAȚA EXTRAORDINARĂ A SVETLANEI ALLILUEVA** (traducere din limba engleză de Alfred Neagu și Junona Tutunea; prefață de Lavinia Betea)
2017, 744 pp.

● **Adolf Hitler – ÎNSEMNĂRI INTIME ȘI POLITICE. IULIE 1941 – MARTIE 1942** (Ediție de François Delpla; traducere de Anca Irina Ionescu; prefață de Ioan Scurtu)
2017, 567 pp.

● **Andrew Baruch Wachtel – BALCANII. O ISTORIE DESPRE DIVERSITATE ȘI ARMONIE** (traducere din limba engleză de Cristina Ispas; prefață de Daniel Cain)
2016, 218 pp.

● **Ece Temelkuran – TURCIA ÎNTRE NEBUNIE ȘI MELANCOLIE** (traducere din limba engleză de Dragoș Zetu; prefață de Ovidiu Nahoș)
2017, 280 pp.

Prințesa a avut o existență lungă și interesantă, implicându-se cu dăruire în promovarea valorilor, cu deosebire culturale, din Capitală, după cum consemnează și istoricul prahovean Paul D. Popescu, care i-a dedicat un amplu studiu.

Nu se știe anul nașterii, cum aminteam, și nu se știe sigur nici anul morții. S-a scris că a murit fie în 1876 – cum afirmă Gheorghe Crutzescu (în *Podul Moșoiaiei*) –, fie în 1878, ori, după unii autori, în 1880 (acest din urmă an apare și în arborele genealogic al familiei Ghica). Cert este faptul că a fost înmormântată în Cimitirul Bellu din București.

După moartea ei, casa a fost cumpărată, pentru fiica sa Nika, de bogatul negustor și moșier craiovean Nenciu, se pare, bulgar de origine – ne spune tot Gheorghe Crutzescu –, refugiat cândva din Macedonia. Vechea monogramă a prințesei a fost schimbată cu monograma familiei, litera N, care se poate vedea și astăzi, întreaga casă fiind amenajată după gusturile noilor proprietari.

Nika a fost un copil extrem de neastâmpărat și cu o puternică personalitate. După educația primită acasă, unde un rol important l-a avut și institutoarea franțuzoică angajată special, Nika a fost trimisă la Paris, pentru câțiva ani, spre a-și desăvârși studiile și manierele. Când s-a întors, era deja o pariziancă cu gusturi fine, dar și cu o mare dorință de a epta.

Frapa prin frumusețea ei, prin eleganța toaletelor și mai ales prin grația cu care se pune în valoare – după cum amintește și călătorul străin Topchi. Nika Nenciu era una dintre cele mai atrăgătoare femei din Bucureștiul acelor vremuri, dar și dintre cele mai

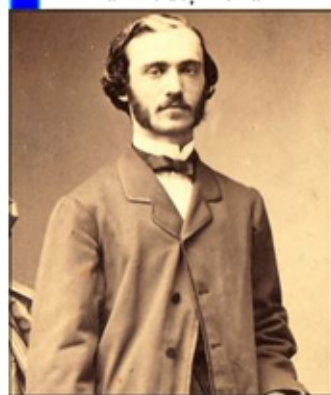

Monograma bogatului negustor și moșier craiovean Nenciu

controversate. Fire complicată și pretențioasă, scandaliza adesea societatea bucureșteană, ba chiar și pe regele Carol I, care dă ordin să nu mai fie invitată la balul de la Palat. A avut trei căsătorii și numeroși amanți. Constantin Argetoianu i-a dedicat pagini ample în memoriile sale. Pe lângă frumusețe (contestată de unii contemporani, care o vedeau mai mult fascinantă), se pune mai evident în valoare mai ales prin luxul orbitor pe care îl afișa: de la haine, bijuterii, la casă și landou, întrecând-o cu mult, în strălucire, pe prințesa Trubețkoi.

La scurt timp după venirea de la Paris Nika s-a căsătorit cu Petrache Grădișteanu, un excelent orator parlamentar și un membru de frunte al Baroului. Dar nu se născuse pentru a fi o bună soție, așa că, după discuții și certuri legate de moralitatea ei, care lăsa de dorit, și luxul exacerbat ce-l etala, cei doi au divorțat.

Petrache Grădișteanu, unul dintre soții Nikai

Nika, imperturbabilă, a mai făcut câteva victime printre bărbați, apoi s-a căsătorit din nou, ales fiind un alt bărbat important, scriitorul și omul politic Alexandru Djuvara. Nici această căsătorie nu a durat prea mult, tot din cauza firii sale nestăpânite.

Nika fiind liberă, din nou, Capitala a fost iar martora aventurilor și luxului ei. Multe dintre familiile din înalta societate au început chiar să o ocolească. Ea nu a fost singura femeie cu mai multe mariaje și aventuri, acest lucru fiind destul de frecvent printre femeile frumoase și bogate (și astfel independente) din înalta societate, doar că la ea totul a fost mai evident.

S-a căsătorit a treia și ultima oară cu Theodor Căpitanovici, fost director și viceguvernator al Băncii Naționale, care, în 1916, a avut importanta sarcină de a transporta tezaurul Băncii Naționale la Moscova.

Considerată de Claymoor ca „regina eleganței din București”, Nika era nelipsită de la plimbarea la Șosea în landoul ei minunat, comandat special de la Paris, epatând adesea prin asortarea căptușelii trăsuri și a cingătorii muscalului ce conducea echipajul cu rochia ce dorea s-o poarte în ziua respectivă. Mai târziu, culoarea căptușelii landoului său a rămas un albastru ca cerul.

După moartea Nikai, casa a ajuns, pe la mijlocul veacului trecut, sediu al mai multor instituții ale statului: al Asistenței și Ocrotirilor Sociale, apoi cămin pentru studenți, Centru de Cercetări Fonetice și Dialectologice al Academiei Române, iar acum adăpostește Autoritatea Națională pentru Persoane cu Dizabilități. ■

Fișe biografice

VECHI FAMILII DIN CRAIOVA
VORVOREANU ȘI PLEȘIA

Prof. univ. dr. PAUL REZEANU

Cred că nu a fost și nu este craiovean care în ultimul secol și jumătate să nu fi auzit de marile familii Vorvoreanu și Pleșia. Puternice, foarte puternice din punct de vedere economic, ele s-au implicat, vrând nevrând, în viața și istoria orașului. Da, s-au implicat, dar au și lăsat ceva în urma lor: câteva case, adevărate reședințe urbane, cu care s-ar putea mândri orice oraș din țară.

Palatul Vorvoreanu din Craiova, azi reședința Mitropoliei Olteniei (stânga) și casa Iancu Pleșia

● Înrușiți cu Armand Călinescu ● Arestat din cauza „cocoșelor”
● „Cumpărat” de Marea Britanie ● Conflict cu familia din cauza unei femei
● „Cronică de familie” în Palatul Vorvoreanu ● Învingătorul lui Pasvantoglu
● Întemeietorul echipei de fotbal F.C. Craiova ● Un vicepreședinte al Băncii Mondiale ● Un castel pentru franțuzaică ● Ghiță-Paris, primul craiovean cu automobil

Familia Vorvoreanu își trăgea numele de la satul Vârvor (Dolj), unde își avea moșia de bază. Era o familie de origine greacă, venită însă din Ardeal în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Cei mai iluștri reprezentanți ai săi au fost Ion G. Vorvoreanu (Craiova, 1837 – Craiova, 1877), licențiat în Drept la Paris, liberal, deputat în Colegiu II, primar al Craiovei în 1869 – 1870 și 1870 – 1871, și fratele său mai mic, George, zis Gogu Vorvoreanu (Craiova, 1840 – Craiova 1911). Gogu Vorvoreanu a făcut studii de Drept la Heidelberg, a fost liberal, primar al Craiovei în 1873 – 1874, fiind decorat de regele Carol I

cu Ordinul „Steaua României”, în grad de ofițer, și „Coroana României”, în grad de comandor. La cererea sa a fost construit palatul din Craiova, care îi poartă numele (*Magazin istoric*, nr. 7/2015).

A fost căsătorit cu Paulina (Polixenia, 1854 – 1944), fiica cea mare a lui Constantin și a Angelei Vrăbiescu. Paulina a urmat pensionul la Viena în 1869 – 1870. S-a căsătorit la 18 ani, în 1872. A făcut importante acte de caritate în timpul Războiului de Independență. A fost decorată cu Ordinul „Meritul Cultural”, în grad de cavaler clasa I, pentru serviciile aduse școlii, bisericii și promovării culturii.

GERAR

1

1501. Prima zi când incunabulul (de la latinescul *incunabula*, leagăn, obârșie), cu sensul de carte de început, este înlocuit de cartea tipărită propriu-zis, așa poate fi definită această zi. Cel dintâi incunabul cunoscut este Biblia de 42 de rânduri a lui Luther, prima carte tipărită cu litere mobile din Europa, în 1455. De atunci, vreme de aproape 50 de ani, locul letrinelor, literele de început, era lăsat liber, fiind pictat ulterior de așa-numiți *rubricatores*, caligrafii. După această dată cărțile se tipăresc integral, și cu foaie de titlu.

9

1929. Profesorul Alexander Fleming, de la Spitalul „Sfânta Maria” din Londra, face o primă încercare de a folosi penicilina, de fapt, *penicillin notatum* (adică mucegaiul comun care crește pe pâine), pe o ființă omenească, respectiv, pe unul dintre asistenții săi, care avea un sinus infectat. Fleming, care a descoperit accidental cu un an în urmă că un mucegai poate ataca bacteriile dăunătoare, spală sinusul cu o soluție de penicilină diluată, reușind să distrugă aproape toți stafilococii. Doi ani mai târziu sunt tratați cu penicilină doi copii de la Infirmeria regală din Sheffield, infecția fiindu-le redusă. Un manager de la o mină de cărbuni este și el vindecat de o infecție la ochi de Fleming (ulterior câștigător al Premiului Nobel pentru Medicină). Folosirea noului medicament se va extinde relativ lent în anii 1930 și 1940. Abia în 1945 o echipă de cercetători anglo-americani anunță producerea în masă a penicilinei.

15

1582. William Shakespeare, fiul unui avut fabricant de mănuși și negustor de lână, se căsătorește, la numai 18 ani, cu Anne Hathaway, fiica unui fermier din apropierea orașului natal al mirelui, Stratford. Ea are 26 de ani și este însărcinată. Cum William nu dispune de mijloace, noua familie va locui la părinții tânărului. Susanna, fetița lor, se va naște șase luni mai târziu. Deși familiile nu trăiesc în armonie, în anii următori cuplul va mai avea gemene, apoi un fiu, unicul, pe nume Hamlet, și apoi o altă fiică, Judith. Este momentul când, pe neașteptate, William părăsește Stratford pentru Londra, lăsându-și familia lângă părinți și făcându-și o carieră în teatru. Joacă, scrie piese, cu mare succes, trezește multe invidii această „cioară parvenită”, acest „animator de scenă”, cum scrie despre el într-un pamflet un confrate frustrat, dar el câștigă bine și trimite bani buni acasă, soției, pentru întreținerea copiilor. În 1612 William se va retrage din activitatea teatrală, revenind la Stratford, lângă familie.

22

1722. Petru I promulgă Tabla rangurilor (sau cinurilor), care cuprinde ierarhie cele 14 gradații, în ordine descrescătoare, ce pot fi obținute în serviciile militare, civile și de Curte. Lista, cu ranguri preluate din străinătate, servește ca bază pentru birocrația imperială rusă și se menține, cu unele modificări, până în 1917. Împăratul face posibilă avansarea în toate serviciile, iar intrarea în serviciu aduce înnoobilarea persoanei respective. Cei ce nu provin din rândul micilor proprietari, dar ajung până la al optulea rang în serviciul civil sau la al zecelea în serviciul militar, devin membri ereditari ai acestei categorii sociale. Petru acordă personal titlul de „prinț” pentru realizări excepționale, iar cei ce îi urmează continuă practica lui.

26

1947. Prințul moștenitor Gustaf-Adolf al Suediei, în vârstă de 41 de ani, participă la o vânătoare în Olanda, la prințul Bernhard al Țărilor de Jos. Seara acesta îi propune să-l ducă în Suedia la bordul unui mic avion pilotat chiar de el. Gustaf refuză: „Cu timpul de afară mi se pare cam riscant”, răspunde el și ia un avion de linie. Câteva minute după esca de la Copenhaga, aparatul se prăbușește în flăcări, în apropiere de Kastrup. Pier toți pasagerii, iar cauzele accidentului rămân neelucidate până astăzi. Unicul fiu al lui Gustaf-Adolf are numai zece luni și în 1973 va urca pe tronul țării.

Ștefan Pleșia, student

descendent al unei familii de nobili ardeleni. Intelectual rafinat, jurist, s-a mulțumit să călătorească prin lume, să facă acte filantropice și să-și administreze averea. N-au avut copii. De notat că scriitorul Petre Dumitriu, autorul nulei *Bijuterii de familie* (1949) și al trilogiei epice *Cronica de familie* (1957), plasează acțiunea acestora în Palatul Vorvoreanu și are ca eroi imaginari pe membrii familiei respective. Din păcate, cele două lucrări au fost scrise cu răutate, cu intenția de denigrare. Peste ani, scriitorul și-a recunoscut vina și și-a exprimat regretul...

Una dintre marile familii craiovene care a dat țării, timp de un secol și jumătate, numeroase personalități în diferite domenii de activitate a fost Pleșia. Primul ascendent al acesteia, Manea Pleșia, este atestat la 1768 ca boier naș moșnean din Busu, județul Mehedinți. Tot la Busu trăia, pe la sfârșitul secolului al XVIII-lea, un Gheorghe Pleșia, care pe vremea ocupației austriece era comandantul unor cete românești care au zdrobit pe apa Dârjovului cete otomane ale lui Pasvantoglu, venite după jaf de la Vidin.

Un Pleșia important, care apare în documente, a fost Stan (decedat la 1840), boier de neam, căsătorit cu Nastasia Chintescu (dece-

dată la 1878). Au avut doi fii, doi băieți: Ioan și Gheorghe, care vor fi confirmați boieri de neam, „prin pitac“, de Vodă Bibescu. Ei au fost aceia care au dat naștere la două ramuri ale neamului.

Ioan Pleșia (1805 – 1855) s-a căsătorit în 1841 cu Maria Pavlovici (1824 – 1915). Au avut cinci copii care au trăit, trei băieți și două fete. Primul dintre băieți, Constantin (1843 – 1925), a fost căsătorit cu Aristița Feraru și a avut două fete: Olga, căsătorită cu Aurel Barbu Drugă (n-au avut copii) și Clementa, căsătorită cu colonelul Ion Antonescu (unchiul mareșalului), primul ofițer superior român căzut în 1916 la Turtucaia. Ei au avut o fiică, Angela-Florica, căsătorită cu L. Stănoiu.

Al doilea fiu, Ghiță (1847 – 1927), n-a fost căsătorit.

Al treilea fiu, Ștefan (1849 – 1936), inginer agronom cu studii la Hohenheim, în Germania, a fost deputat și senator. S-a căsătorit cu Teodora Mărăscu și au avut trei copii: Eugen (necăsătorit, decedat în 1911), Grigore și Angela. Fiul lui Ștefan Pleșia, Grigore (Puiu, 1886 – 1976), a făcut aceleași studii, în același loc ca și tatăl său, a fost deputat în mai multe rânduri, președinte al Băncii „Oltenia“ și întemeietorul echipei de fotbal F.C. Craiova. În 1948 a luat parte la activitatea grupului „Micescu“, fapt pentru care a fost condamnat la cinci ani de închisoare, pe care i-a făcut la Aiud. A fost căsătorit cu Florica-Ștefania (1884 – 1973), fiica lui Gogu Vorvoreanu. Au avut doi copii, doi băieți, Dan și Radu.

Dan Ștefan Pleșia (Craiova, născut la 27 decembrie 1912 – decedat la București, 1997), a fost absolvent al Facultății de Istorie din București. Între 1937 – 1947 a făcut parte din cadrele Ministerului Regal al Afacerilor Străine (secretar de legatie), apoi, după 1950, s-a de-

dicat cercetărilor istorice, de genealogie, heraldică și sigilografie, fiind membru a numeroase astfel de asociații internaționale. În 1993, la Paris, al XII-lea Congres al Federației Franceze de Genealogie i-a acordat „Medaille à nos Aïnes“ (există doar șase în lume). A fost căsătorit cu Elisabeta Hagi Moscu (1921 – 2016), cu care a avut doi băieți, Ioan Dan (născut în 1943, stabilit la Paris) și Ștefan (născut în 1949), istoric, a lucrat la Serviciul de Presă al Ambasadei Franței la București. Împreună cu tatăl său a

Grigore și Dan Pleșia

Gogu și Paulina Vorvoreanu cu șase dintre copii

Constantin Pleșia

Gogu și Paulina Vorvoreanu au avut zece copii, dintre care au trăit șapte: cinci fete și doi băieți. Prima, dintre fete, Aurelia (1873 – 1952), a fost căsătorită cu Petre Călinescu (care avea o mare moșie la Mihița, Dolj, fratele lui Armand Călinescu). Ea a avut două

fete: Magi, căsătorită cu Polizu-Micșunești, și Gica (1899 – 1977). N-au avut copii.

A doua fiică, Zoc (1878 – 1946), a fost căsătorită cu Constantin Brătășanu (proprietarul fabricii cu același nume din Craiova), cu care a avut un băiat, Preda (1907 – 1927, mort într-un accident), fără urmași.

A treia fiică, Lizica (1882 – 1973), s-a căsătorit cu dr. Vercescu; nu au avut urmași.

Al patrulea copil, în ordinea nașterii, a fost Florica (1884 – 1973), căsătorită cu Grigore (Puiu) Pleșia (1887 – 1976), cu care a avut doi băieți: Dan și Radu, ambii cu urmași.

Al cincilea copil a fost un fiu, Goguleț (Gheorghe, 1881 – 1933), căsătorit cu Anetta Mărescu. Nici ei nu au avut urmași. Deși avea o casă

mare, frumoasă, la Craiova, pe Calea Unirii, a trăit mai mult retras la conacul de pe moșia din comuna Izbițeni, județul Romanați. A fost o singură dată deputat al Colegiului III Dolj.

Al șaselea copil a fost tot un băiat, Constantin (Costinel, născut la Craiova, la 10 decembrie 1886, și decedat la Paris, la 9 septembrie 1974). A fost arestat în 1947, după stabilizare, pentru că nu și-a declarat „cocoșii” de aur. A fost eliberat în 1951, dar a fost din nou arestat și a făcut încă opt ani de pușcărie, pentru că ar fi spionat pentru englezi. În 1965 Marea Britanie l-a „cumpărat” și scos din țară cu întreaga familie. A fost căsătorit cu Marguerite Geblescu (1896 – 1979), cu care a avut doi băieți. Georges (Gheorghe, născut la 29 septembrie 1916, la Craiova, și decedat la 21 iulie 1997, la Paris), a făcut o căsătorie nepotrivită, cu Yolanda Arlette Marcovici (1915 – 2002), la 21 februarie 1944, la Paris, motiv pentru care a intrat în conflict cu familia. El a rupt legăturile cu aceasta și și-a schimbat și numele în Voreanu. N-au avut copii, dar au înfiat o fată, Pia Gauthier (născută în 1959, la Hagnerau).

Celălalt fiu, mai mic, al lui Costinel Vorvoreanu, Jean (Ion, 1921 – 1982), arestat de comuniști, a fost scos și el din țară de englezi. S-a căsătorit cu Gabriela Sandra (care a trăit la Londra până în 2002). N-au avut copii. Cu Jean (Ion) s-a stins, de fapt, neamul Vorvoreanu.

Ultimul copil al lui Gogu și Paulina Vorvoreanu a fost Paulineta (1898 – 1983), căsătorită cu Dimitrie Prodan (1886 – 1950),

Ștefan, Constantin și Ghiță Pleșia, cu soțiile, la 1876

Porecla în renume

REGINA INFIRMIERĂ

FLORENTINA DOLGHIN

Belgia a avut o suverană păstrată de istoria țării sub această sintagmă. Era, de fapt, „soția soțului ei“ (Albert I), să-i spunem așa, parafrazând titlul unui film cehoslovac pe care cei mai în vârstă s-ar putea să și-l amintească, pentru că a rulat și pe ecranele noastre. Albert I, și el însoțit de un adjectiv, chiar de două, „regele-soldat“ sau „regele-cavaler“ (Magazin istoric, nr. 11/2010), este cel care, în august 1914, primind un ultimatum din partea Germaniei să lase trupele Kaiserului să traverseze teritoriul belgian – în virtutea și a faptului că era un Coburg –, a avut „insolența“ să refuze, răspunzându-i lui Wilhelm al II-lea: „Sunt un Coburg, sunt și un Orléans, dar nu o să uit că înainte de toate sunt belgian“.

În costumul favorit, care i-a atras și porecla

Elisabeta de Wittelsbach, soția lui, era nepoata împărătesei Elisabeta a Austriei (Sissi – Magazin istoric, nr. 10/2017), în preajma căreia crescuse în Bavaria, mătușa fiindu-i cu aproape 40 de ani mai mare. Tatăl, Karl-Theodor, duce de Bavaria, frate cu Sissi, spirit liberal – iubea muzica și natura, deloc armele, era dezgustat de războiul franco-prusac din 1870 –, a insuflat celor șase copii ai lui aceeași bucurie de a fi liberi, departe de protocolul de la Curte. Elisabeta, a treia în ordine, născută în iulie 1876, a urmat o educație comună fiicelor de condiția ei. Mama, ducesa Maria-Josefa de Braganza, care număra între strămoșii ei pe regele Portugaliei, de-

venit împărat al Braziliei, descindea pe linie maternă din Ludovic al XIV-lea.

Se cunosc la înmormântare

Părinții, un cuplu reușit, împărțeau o mare aplecare către medicină. Karl-Theodor chiar va deveni medic, renunțând la cariera armelor. El își întemeiază un dispensar, unde are o clientelă fidelă, de toate condițiile sociale, pe care o îngrijește cu ajutorul soției, infirmieră. Fiicele lor observă tot, se duc să vadă cum operează ducele, cum se descurcă mama lor cu sarcinile ce-i revin la

■ În copilărie

Grigore și Florica Pleșia

publicat memoriile bunicului Emanoil Hagi Moscu, *Amințirile unui oraș*, în 1995.

Cel de al doilea fiu al lui Grigore (Puiu) Pleșia a fost Radu Gheorghe (născut la Craiova, la 14 iunie 1915 – decedat la Paris, la 16 februarie 2015). A plecat la Paris pentru studii (doctorat în Drept), unde s-a stabilit. A fost consilier economic al Legației

României la Vichy între 1942 – 1944. Intrat în viața economică franceză, a ajuns vicepreședinte al Băncii Mondiale. A fost nominalizat de cinci ori la Premiul Nobel pentru economie. S-a căsătorit în 1938 cu fiica lui Henri Coandă, Ileana, cu care a avut un fiu, Vlad (născut în 1939). Au divorțat în 1956. S-a recăsătorit cu Françoise, cu care a avut două fiice.

Angela (Lea), fiica lui Ștefan Pleșia, s-a căsătorit cu Alexandru Carianopol. Ei și-au construit splendida casă de pe strada Al. Macedonski nr. 7 (arhitect Petre Antonescu). Au avut un

singur copil, o fiică, Theodora (Dora), născută în 1908. Aceasta a fost căsătorită prima oară cu Costinel Chintescu și a doua oară cu generalul de divizie Marcel Olteanu.

Ramura a doua a neamului Pleșia este cea a lui Gheorghe (decedat în 1889), pitar, căsătorit cu Ecaterina Coșoveanu-Dăbuleanu. Au avut opt copii, dintre care doi băieți, Ghiță și Ioan (Iancu), și șase fiice.

Primul băiat, Ghiță (1852 – 1946), necăsătorit, a fost foarte bogat. A trăit mulți ani, în tinerețe, la Paris, fapt pentru care i s-a spus Ghiță-Paris. A fost îndrăgostit de o franțuzoaică. Pentru aceasta a construit, la moșia sa din Obârșia de Câmp, județul Mehedinți, un castel ce amintea de unul de pe Valea Loarei.

În zadar, căci franțuzoaica l-a refuzat. La Craiova, Ghiță-Paris Pleșia locuia în casa sa gen cazarmă, din colțul străzilor Macedonski cu Onești, cu intrare prin Macedonski, casă ce avea o curte largă, până în strada Ialomicioara. Cât timp a trăit, stăpânul a cultivat-o doar cu porumb. Ghiță-Paris era un bărbat înalt, bine, purta o haină modă 1900, cămașă albă cu guler întors (nu gen Take Ionescu) și manșete tari, rotunde. Nu purta cioc sau barbă, dar avea mustați mari, albite de ani. A fost unul dintre marii proprietari de curse de cai din România și primul craiovean care a avut automobil.

Fratele lui Ghiță-Paris a fost Ioan (Iancu, 1855 – 1925), om politic liberal, deputat, președinte al Camerei, prefect de Dolj, posesor al mai multor ordine românești și al Ordinului „Franz Joseph”, conferit cu prilejul vizitei acestui împărat în România. Din căsătoria sa cu Angela Zavarof (o Benghească) au rezultat doi copii: Ioan și Magdalena.

Ioan Pleșia (Ionel, 1897 – 1951) a fost om politic liberal de frunte. A intrat în diplomatie, a fost secretarul lui Ionel Brătianu și a fost ales în Parlament de mai multe ori. Era un om foarte bogat, locuia în casa sa de pe strada Mihail Kogălniceanu (unde astăzi este sediul Bibliotecii „Omnia” și al filialei P.D.S.R.). Era de o distincție deosebită, îi făcea plăcere să joace bridge la club, la „Tinerimea”.

El era proprietarul clădirii mari, cu două etaje, din fața Consiliului Județean. A fost arestat în august 1951 și a decedat în același an, în urma „tratamentului” aplicat la închisoarea Jilava.

Cel de al doilea copil al lui Iancu a fost o fiică, Magdalena. Aceasta a fost căsătorită Anagnostiade (sora soțului a fost soția pictorului Eustațiu Stoenescu). Au avut o fiică, Simona, născută în 1924.

Magistratul craiovean Ioan C. Palada spune, în memoriile sale, că familia Pleșia și-a făcut marile averi prin muncă, prin administrarea chibzuită a moșiilor și prin moșteniri. ■

Dan Pleșia

Regele își riscă viața pe front

Albert a preluat așadar țara în 1909, cu toate aceste probleme. Elisabeta, devenită regină, începe să se obișnuiască cu atmosfera de la Bruxelles, primește pictori, artiști, scriitori, pasiunea ei declarată fiind muzica. Face împreună cu soțul o călătorie, prima de când sunt familie suverană, la Berlin, la inițiativa Kaiserului, un Hohenzollern; Elisabeta este bavareză. Suficient pentru ca în cabinetele lumii să circule zvonul că, în caz de conflict, Belgia va fi de partea lui Wilhelm al II-lea. Dar când acesta întoarce vizita, cuvântul de ordine la Curte este: „Fără drapele germane arborate! Nu trebuie să-l facem să creadă că fiind la noi poate să se creadă la el“. Ceea ce spune totul despre poziția regelui Albert I.

Elisabeta încurajează în acest timp mari artiști ai vremii. Cu compozitorul francez Camille Saint-Saëns, care îi devine bun prieten, cântă împreună la vioară, ia lecții de la dirijorul și compozitorul belgian Eugène Ysaie. Pierre Loti, scriitorul excentric, intră în cercul ei de prieteni. Iar Albert, prudent, lucid, pune la punct serviciul militar obligatoriu. După atentatul de la Sarajevo, îngrijorat, Albert îi scrie Kaiserului, sugerându-i să fie rațional, să evite răul, catastrofa, iar acesta îi reproșează că Belgia nu este în prima linie. Odată Primul Război Mondial izbucnit, este pre-

Alături de compozitorul belgian Eugène Ysaie, în anul 1916

ocupat să mențină neutralitatea Belgiei. Elisabeta îi traduce articole din zările germane, pentru a-l ține la curent cu evoluția situației de la Berlin.

Elisabeta o asigură pe președinta Crucii Roșii belgiene că, în caz de conflict, Palatul Regal va servi drept spital; retrace deja din el mobila, lustrele, eliberează spațiul pentru a dispune acolo paturi și material sanitar. Vrea să dea exemplu, ca toți

cei care au case mari să se pregătească pentru a primi răniți în caz de război.

În august 1914 Belgia este invadată. Armata belgiană ripostează curajos și are o remarcabilă capacitate de rezistență. Regele și regina nu vor să părăsească țara, să plece în străinătate. Ar fi însemnat să dea bir cu fugiții. Părăsesc totuși Bruxelles, se instalează la Anvers. Nu vor urma deci guvernul, care se refugiază în apropiere de Le Havre. Copiii sunt puși în siguranță, trimiși în Anglia. Belgia nu capitulează, nu semnează un tratat de pace separată, rezistă.

Elisabeta, bavareză fiind, se simte belgiană până în vârful unghiilor. E tristă pentru că se gândește la ai ei, dar nu face con-

cesii. Fratele ei comandă un regiment la Ypres, la numai câțiva kilometri, contra armatei belgiene. Ea scrie fiilor ei: „Germanii se comportă tot mai mult ca niște sălbatici, ca niște nebuni furioși.“

Cum acești germani continuă să-i invadeze țara, trebuie să părăsească

În timpul unei vizite în Egipt, primită de regele Fuad I

cabinet, cum le merge post-operator bolnavilor, cărora le țin uneori companie.

La 21 de ani, Elisabeta este trimisă să reprezinte familia la funeraliile unei alte mătuși, ducesa Sophie d'Alençon, moartă în incendiul de la bazarul Charité (*Magazin istoric*, nr. 2/1969). Acolo, între lacrimi și haine îndoliate, remarcă un tânăr cam de aceeași vârstă cu ea, un văr prin alianță, moștenitor al tronului Belgiei, Albert. Regele Leopold al II-lea nu are moștenitori pe linie masculină, este certat cu fiicele lui, pe care le dezmoștenește – i se spune de aceea chiar „Regele Lear” al Belgiei –, așa că, la moartea lui, rege al Belgiei va deveni nepotul lui, Albert, pe care unchiul monarh îl compară ușor persiflant cu „un

plic închis”, pentru că e timid, nesigur pe el, copleșit de ideea răspunderii înaltei funcții, pentru care se simte nepregătit; are și un ușor defect de exprimare... Acest „plic închis” însă va „juca” eroic pentru țara lui în Primul Război Mondial, devenind apoi o personalitate europeană foarte respectată.

Dar, deocamdată, suntem la funeraliile ducesei Sophie d'Alençon, unde cei doi tineri fac cunoștință, se plac, apoi nu scapă nicio ocazie mondenă de a se revedea. Cele două Curți erau deja înrudite. O fiică a lui Leopold al II-lea al Belgiei, Stéphanie, era căsătorită cu Rudolf, unicul fiu al lui Sissi și al lui Franz Josef. Dar frumoasa Sissi nu o suporta.

Părinții Elisabetei de Bavaria, ducele Karl-Theodor, frate cu Sissi, și ducesa Maria-Josefa de Braganza, amândoi pasionați de medicină

Tinerii, în ziua logodnei

Așadar fundalul de familie, cel al relațiilor austro-belgiene sau bavarezo-belgiene, nu este foarte favorabil ideii celor doi tineri, Albert și Elisabeta, de a se căsători, dar familiile lor aprobă mariajul. Nunta are loc la München, la 2 octombrie 1900. Voiajul de nuntă, în Italia, departe și de Bruxelles, și de München, și de Viena, îi apropie foarte mult. Albert și Elisabeta vor locui până la urcarea lui pe tronul Belgiei, în 1909, la moartea lui Leopold al II-lea, la Bruxelles. Elisabeta va purta trei sarcini succesive, pe care le va depăși greu în condițiile climei belgiene, tânjind după pădurile bavareze ale copilăriei ei.

Albert este diferit de unchiul lui, nu-i împărtășește autoritarismul, nici convingerile colonialiste. Leopold al II-lea, rămas în istorie și ca „Africanul”, pusese ochii pe Congo, regiunea cea mai bogată din Africa, pe care și-o

dorea, dar fără a întreprinde o expediție militară, și în 1876 (exact anul când se năștea Elisabeta), convocase la Bruxelles o conferință geografică, unde se hotărâse o cruciadă științifică și filantropică în Africa, în numele civilizației. Nici zece ani mai târziu Leopold devenea „rege suveran” al statului Congo, care se unea cu Belgia, aducându-i acesteia prețioase materii prime și profituri colosale. În 1907 Congo era colonie belgiană (de 80 de ori mai întinsă decât metropola).

Cu Marie Curie, la o demonstrație cum se face o radiografie

tinuă să orchestreze ajutoarele pentru Belgia. Tifosul, holera, bombele nu o sperie, ea rămâne lângă patul bolnavilor.

Regina se îngrijește de copiii orfani sau abandonati. Pune pe picioare un orfelinat de 300 de copii, cărora le aduce personal gustarea de după-amiază. Prietenul ei Pierre Loti va povesti mai târziu despre naturalețea, blândetea, tandrețea și căldura cu care această regină însenina chipurile sărmanilor copii. Fără urmă de protocol sec.

În ultimele luni de război, în septembrie 1918, Albert se afla personal la comanda armatelor aliate, belgiene, franceze și engleze, pe frontul din Flandra. Renunțase la toate titlurile germane, și de duce de Saxa, și de prinț de Saxa-Coburg-Gotha. Nu mai apăreau deloc în titulatura lui oficială. Întoarcerea suveranilor în Bruxelles, după ce războiul a fost câștigat, a reprezentat un veritabil triumf. Au fost aclamați pe străzi de un public mândru de casa lui regală. El, regele cavaler, ea, regina infirmieră, vor fi adorați pentru comportamentul lor din vremea războiului.

Când lumea se liniștește, Elisabeta tot nu are astâmpăr.

Mare iubitoare de artă, ea însăși sculptoriță, se arată pasionată de călătorii, de yoga, de științe, de egiptologie. În 1923, de pildă, vizitează, împreună cu lordul Carnarvon și cu Howard Carter, mormântul lui Tutankhamon. Poartă o corespondență asiduă cu mari scriitori ai vremii, cu Colette, Romain Rolland, Albert Schweitzer, publică o carte despre cântul păsărilor, este o „Wittelsbach“, nu se dezmințe, ca și mătușa ei Sissi, o excentrică.

Albert I moare în februarie 1934, la 59 de ani, escaladând, ca un alpinist încercat ce era, o stâncă de lângă Marche-les-Dames (Namur). Ajunsese în vârful ei, dar un bloc s-a detașat și l-a lovit la cap.

Elisabeta va trăi zilele celui de Al Doilea Război Mondial frământată de comportamentul fiului ei, Leopold al III-lea, violent contestat, acuzat că a capitulat fără condiții în fața lui Hitler, în mai 1940, evident, ca fiu al unei nemțoaice, bavareze. Fire anti-conformistă, ea va salva evrei, printr-o rețea de ea creată, iar postbelic, fire pacifistă, cu idei de stânga, vizitează Uniunea Sovietică, China, îi simpatizează ostentativ, în răspăr cu toată lumea, pe Hrușciiov și pe Castro. „Electronul liber al familiei regale“, cum o numește presa, își leagă numele de multe opere de caritate; creează în 1951 Concursul Muzical Regina Elisabeta, iar când împlinește 80 de ani, belgienii o sărbătoresc cu adevărat regește. Lasă cu limbă de moarte, în 1965, când se stinge, în urma unei crize cardiace, la 89 de ani, ca vioara la care a cântat ea, un Stradivarius, să fie lăsată moștenire lui David Oistrach. ■

Se află în Belgia o regină mică de statură, dar cu o inimă mare, care a știut întotdeauna să pună modestia ei de regină să spună: „Nu sunt decât o artistă“ și modestia ei de artistă să spună: „Nu sunt decât o regină“

(Jean Cocteau)

Anvers-ul, care capitulează la 10 octombrie 1914. Familia regală va străbate perioada acestui război în localitatea La Panne, de la Marea Nordului, sub tirul obuzelor germane. Dar nici Albert, nici Elisabeta nu se descurajează. Trebuie să fie un exemplu. Regele este șeful armatei. Vrea să meargă pe front, comandă efectiv unități, își riscă viața, spre neliniștea apropiaților, care consideră comportarea lui un pericol pentru regalitate. Când nu e pe front, apără pas cu pas principiul – violat – neutralității belgiene: nu vrea să-și supună regimentele autorității Alianților. Pentru moment, nu există decât un comandant militar, și acela e belgian, adică el, regele.

Regina Elisabeta se îngrijește de răniți. „El este șeful, dar ea este sufletul“, va scrie scriitorul și omul politic belgian baron Pierre Nothomb (1887 – 1966). Sporește numărul de ambulanțe (mici spitale, de fapt) și dă bani din cutia personală pentru a le echipa. Vizitează soldații, îi felicită pentru curaj, se preocupă de soarta familiilor lor. Ca fiică de medic, știe multe, înțelege și mai multe, poate mai bine decât responsabilii sanitari. Vrea să fondeze o sală de chirurgie aproape de front.

A auzit despre un medic care a ameliorat condițiile de amputare. Îl va căuta la Calais, unde el a deschis un spital. Doctorul Antoine Depage a lucrat în timpul războaielor balcanice și are experiența câmpurilor de bătălie. Îl aduce cu ea în Belgia și reușesc să fondeze săli chirurgicale pe front, pentru ca operațiile să fie

Albert I, „regele cavalier“

făcute acolo, la fața locului. Transportarea răniților grav omora în aceeași măsură ca gloanțele. Diagnosticul trebuia pus rapid, trebuia să se știe pe loc ce se păstrează și ce se taie. Elisabeta îi cere lui Marie Curie să vină pe frontul belgian, într-una dintre vizitele ei în zona ocupată franceză, pentru a-i demonstra cum se face o radiografie. Cele două femei se vor înțelege foarte bine, instantaneu, pentru că amândouă vor să salveze viața răniților. Marie Curie pune la

punct împreună cu fiica ei Irène ambulanțe ce permit practicarea radiografiilor, faimoasele „micuțele Curie“. Elisabeta îi cere dr. Depage să formeze în specialitatea chirurgie de război medici, dintre cei ce lucrau în spital, iar lui Marie Curie să formeze infirmiere care să poată manipula aparatele de radiografie. Regina vrea tot ce-i mai bun în spitalele ei.

Fiul, altceva decât tatăl

Îi trebuie însă bani, evident, mulți bani. Dar Elisabeta nu vrea să părăsească Belgia. Se oferă să o facă soția doctorului Depage, Marie. Ea este gata să plece în locul reginei în Statele Unite, pentru a pleda acolo cauza răniților belgieni. Pleacă, ține conferință după conferință, adună donații, fonduri. Cu-

plul regal belgian este cunoscut și popular în America. Dar se întâmplă o tragedie. Marie se îmbarcă spre casă pe „Lusitania“, iar „Lusitania“ se scufundă. Elisabeta se simte foarte vinovată de decesul acestei femei, este sfâșiată de durere, dar con-

Sala de operație, unde regina și-a petrecut mult timp, ajutându-i pe răniți

Contele de Saint-Aulaire, cel care a scris despre „prietenu lui aviator”

1915, și este înaintat la gradul de locotenent.

Brevetul de pilot l-a obținut fiind pe front; a devenit comandant de escadrilă de vânătoare și a fost rănit în mai 1916.

Cum pentru România se anunța sfârșitul perioadei de neutralitate și intrarea în război alături de forțele Antantei, la Paris s-a decis ca locotenentul pilot de aviație de vânătoare René Chambe să fie trimis acolo. Pentru a nu fi deconspirat tratativele dintre Antantă și Regatul României, Biroul 2 al armatei franceze l-a trimis pe René Chambe sub acoperirea de curier diplomatic. Scopul real era să culeagă informații pentru Paris, să pregătească aviația de vânătoare a României și să preia comanda primei escadrile româno-franceze ce avea să fie constituită.

În condițiile din vara anului 1916 Chambe a călătorit spre București pe o rută ce ocolea linia frontului. Din Franța a trecut în Anglia, a ajuns în Norvegia, apoi în

neutrul, dar germanofilul, regat suedez, a călătorit spre Cercul Polar, apoi în provincia rusă Finlanda, la Tornea, și mai departe către sud cu trenul, în Rusia. În Imperiul Rus s-a întâlnit cu ambasadurul Franței, Maurice Paléologue, descendent al unei familii boierești valahe. Practic, din acel moment René Chambe a fost deconspirat. În Rusia, spionajul german era bine organizat. Ca atare, a putut afla și comunica identitatea reală a lui René Chambe și a camaradului său Gilbert Adam.

La 11/24 august 1916, locotenentul de aviație René Chambe și Gilbert Adam au ajuns în gara Ungheni, aflată la granița dintre Imperiul Rus și Regatul României. Chambe fusese pus la curent de Maurice Paléologue despre sentimentele antiromânești ale rușilor. Nu a fost așadar mirat de cele văzute. René Chambe a notat totul în carnet. A creat astfel un fel de jurnale personale, utile atât rapoartelor pe care trebuia să le dea Parisului, cât și redactării și publicării după ani a celor văzute în România.

După plecarea din gara Ungheni, la 12/25 august 1916, ofițerul francez a ajuns la București. A fost primit de ministrul plenipotențiar al Franței în Regatul României, contele de Saint-Aulaire, și de atașatul militar, colonelul Ambroise Després. Două zile mai târziu Regatul României intra în război împotriva Puterilor Centrale.

Înainte de sosirea Mișunii militare franceze, René Chambe a făcut o febrilă muncă de organizare și înzestrare a armatei române cu aparatele de luptă necesare. A fost ajutat și de prietenia deschisă arătată de contele de Saint-Aulaire, care în memoriile sale a scris în mai multe rânduri despre „prietenu său aviator”.

Locotenentul aviator francez a participat la luptele din Transilvania, la cele de la Tur-tucaia, în Dobrogea, ulterior a luat parte la confruntările aeriene împotriva bombardierelor care au atacat Bucureștiul, apoi la cele de retragere din Oltenia și Muntenia. În octombrie și noiembrie 1916 a văzut din cer cum s-a pregătit

Pilotul (al doilea din dreapta), într-un grup de camarazi

UN OFITER FRANCEZ DESPRE VARA LUI 1917

Prof. RADU ȘTEFAN VERGATTI

În lucrările clasice dedicate Primului Război Mondial, s-a scris că anul 1917 a fost caracterizat prin trei mari evenimente: declararea războiului submarin total de către Imperiul German (9 ianuarie), intrarea S.U.A. în război, ca aliată a Antantei (6 aprilie) și, în fine, declanșarea revoluțiilor în Rusia (24 februarie/8 martie și 25 octombrie/7 noiembrie, Petrograd). Acest punct de vedere a fost infirmat de o parte dintre istorici. Ei au susținut că o însemnătate deosebită pentru desfășurarea războiului în anul 1917 în ansamblu și, implicit, pentru istoria universală l-au avut victoriile armatei române din vara anului 1917. Unul dintre ei a fost generalul de aviație René Chambe (3 aprilie 1889, Lyon – 24 noiembrie 1983, Baudinard-sur-Verdon), în cartea *Route sans horizon – les caux sanglantes du beau Danube bleu (Drum fără orizont apele însângerate ale frumoasei Dunări albastre, Plon, Paris, 1981, 311 pp. cu ilustrații).*

Locotenentul René Chambe, în septembrie 1916

● Trimis de Biroul 2 curier diplomatic ● Călătorie pe traseul de întoarcere al lui Lenin și discuție cu ambasadorul Franței ● „Prietenul aviator” al contelui Saint-Aulaire vede totul de sus ● Sistemul defensiv românesc este inefficient și vulnerabil ● Martor entuziast pe aerodromul din Pufești ● Devotata ordonanță, o decorație prețioasă ● La Ghidigeni, ceai și cină cu regina Maria

René Michel Jules Chambe, fiul unui avocat din Lyon, a trăit – până la vârsta de 13 ani, când a murit tatăl său – în castelul Monbaly, aproape de Bourgoin, în Dauphiné. Primele studii le-a făcut la dominicani, la École Saint-Thomas d'Aquin din Oullins (Rhône). Fascinat de armată și de cariera militară, s-a înrolat în Regimentul 10 Husari de la

Tarbes, la 18 ani. În 1913, la 24 ani, termină Școala de Cavalerie de la Saumur, cu gradul de sublocotenent. În această calitate a participat la Primul Război Mondial, de la început, încadrat în Regimentul 20 Dragoni, luptând în Alsacia, la Marna, la Yser, în Belgia etc.

În luna ianuarie 1915 a fost selectat să facă parte dintr-o escadrilă de recunoaștere aeriană. Odată cu crearea pri-

melor escadrelor de avioane de vânătoare, s-a oferit voluntar și astfel se integrează într-o armă nouă, aviația. Cea mai mare parte a ofițerilor care intraseră atunci în aviația militară erau foarte tineri și proveneau dintr-o cavaleriști. Chambe doboară mai multe avioane inamice, pentru care primește Legiunea de Onoare, înmănată de generalul Franchet d'Espèrey, la 1 aprilie

tolba plină de grenade, era gata de atac. La crearea și întărirea acestui sentiment de siguranță al soldaților români a contribuit și modul de comportare al ofițerilor francezi față de ei. René Chambe arată în volumul lui că niciodată ofițerii francezi nu au bătut un soldat, așa cum procedau ofițerii români. Dimpotrivă, totdeauna le-au adresat cuvinte bune, încurajatoare, nu i-au pedepsit când au greșit, le-au arătat eroarea și au căutat să o corecteze cu logică și blândețe. Așa a evoluat și relația dintre căpitanul René Chambe și soldatul Dumitrescu, ordonanța sa. Între cei doi s-a stabilit un sentiment plin de afecțiune, de încredere și devotament.

Chambe descrie o parte din bătălia de la Mărăști. A văzut acolo cum luptase, înaintând adânc în dispozitivul armatei germane, Armata 2 română, comandată de generalul Averescu. Dar și cum Armata 4 rusă, aflată în stânga, nu a luptat. Situația s-a menținut patru zile. Dacă i-ar fi secondat pe români, așa cum era planul, aliații ar fi putut obține o victorie împotriva armatei austro-ungare, comandate de arhiducele Josef Carol, și a celei germane, comandate de mareșalul von Mackensen. Ca urmare a defectiunii ruse, ofensiva generalului Averescu a trebuit oprită. Ulterior, de la generalul Berthelot, căpitanul René Chambe a aflat că premierul rus Kerenski ordonase generalului Șcerbacev să nu mai lupte alături de români.

La Mărășești s-a repetat situația. Rușii nu au participat la luptă; ba chiar au fugit. Pierderile lor umane s-au pro-

dus în acele condiții de haos, de fugă dezordonată, de dezertări masive. Căpitanul Chambe a putut vedea din văzduh, din avionul său, începutul acestor lupte. În ziua de 13 august 1917, într-un duel aerian cu un avion german Fokker, a fost rănit. Pentru că pierdea mult sânge, a fost obligat să aterizeze pe un câmp în liniile rusești. Spre norocul lui, obuzele trase de artileria rusă nu l-au nimerit. Chambe găsește inexplicabil tirul rușilor, căci avea pe fuselaj însemnele franceze, ale unui aliat.

A fost recuperat din avion și dus la un spital de campanie rusească. Acolo a fost îngrijit de medicul Șukov (Choukoff), care vorbea bine francezește, ca toți ofițerii din armata rusă, de altfel. La puțin timp, în spitalul de campanie a fost adus un alt ofițer, Konstantinovi Salgoup. Fusesse împușcat în spate de proprii săi soldați și avea să moară în noaptea respectivă. Chambe a crezut că a fost o întâmplare. Medicul rus i-a răspuns că se înșală, uciderea propriilor

ofițeri, haosul și dezertarea erau la ordinea zilei în fosta armată țaristă. Chambe s-a îngrozit. Au venit să-l vadă camarazii de arme, precum și ordonanța lui, soldatul Dumitrescu. Acesta din urmă a rămas permanent cu el. Nu avea deloc încredere în ruși. Era un sentiment general al soldaților români, înregistrat în notițele sale zilnice de căpitanul francez.

La câteva zile mai apoi a fost luat de un ofițer român, Jean Chrissoveloni, și dus la conacul acestuia din localitatea Ghidigeni. Acolo era amenajat un mare spital de campanie, cu medici francezi și români, cu tot personalul și toate dotările necesare. Fiind destul de aproape de front și în lipsa altei reședințe private, acolo locuiau regele Ferdinand, regina Maria, fiicele lor, principesa Elisabeta, viitoarea regină a Greciei, și principesa Marioara-Mignon, viitoarea regină a Serbiei. Toate trei lucrau ca infirmiere în spital. Principesa Ileana, în vârstă de opt ani, era

Pe treptele conacului din Ghidigeni, regina Maria cu fiicele ei și alte infirmiere

și desfășurat bătălia de pe Argeș, numită și bătălia pentru București, încheiată la începutul lunii decembrie 1916 (stil nou; *Magazin istoric*, nr. 3/2007).

Cu uimire și groază a relatat ce a văzut, printre primii: rușii, aliații românilor, nu luptau. A aflat că generalul Berthelot, de curând sosit, l-a implorat pe generalul rus Aleksandr Franțevici Ragoza să intre în luptă (*Magazin istoric*, nr. 7/2017). Acesta însă a refuzat, declarând că nu are ordin de la comandantul său, schimbând astfel soarta bătăliei în defavoarea românilor. Bucureștiul, declarat oraș deschis, a capitulat mai repede.

Chambe a observat și cum erau construite tranșeele. Ca ofițer venit de pe Frontul de Vest, din zona Verdun, era conștient de carențele tranșeele românești, formate dintr-o singură pânză, nesusținută de nimic în spate. Era suficientă o simplă străpungere, o breșă, pentru a fi distrus sistemul simplu, ineficace, al defensivei românești. Cele transmise de el nu au fost luate în seamă de ofițerii români. El considera că Bucureștiul ar fi putut rezista mult mai mult

timp dacă ar fi luptat și dacă s-ar fi constituit un alt sistem defensiv.

Abia după 3/16 octombrie 1916, când în Gara de Nord din București a început să sosească Misiunea militară franceză comandată de generalul Henri Mathias Berthelot, cuvintele lui René Chambe au avut oarecare răsunet. În Misiunea militară franceză erau circa 1.200 ofițeri, dintre care 37 aviatori, lot în care a fost integrat și Chambe. Toți ofițerii Misiunii veneau de pe Frontul de Vest, la care participaseră din plin, știau bine ce trebuia făcut. Au ținut seama de observațiile din rapoartele aviatorului francez. În decembrie 1916 generalul Berthelot l-a avansat la gradul de căpitan. În afară de alte măsuri de refacere și pregătire a armatei s-a trecut și la întărirea complexului de tranșee din sudul Moldovei, pentru blocarea trecerii trupelor germane și austro-ungare, o muncă uriașă, la care au participat geniștii ruși și francezi.

Cele văzute de René Chambe din aer s-au repetat în cazul luptei de la Mărăști (9/22 iulie – 17 iulie/1 august 1917). Refacerea armatei române, după retragerea din Oltenia, Muntenia și Dobrogea, a fost

Cu aparatul său, pe aerodromul din Pipera

privită ca o minune. Chambe a remarcat cum s-a reușit, cu dificultate, să se primească prin Rusia armament, muniție și echipament din Franța. A fost nevoie ca însuși ministrul Armamentului, Albert Thomas, să meargă personal în Rusia, în porturile Murmansk și Arhanghelsk, pentru a debloca transporturile către România. El s-a îndreptat apoi către Moldova. (*Magazin istoric*, nr. 6/2015, 7/2017).

In urma unor ample discuții, Take Ionescu, secondat de Ion I.C. Brătianu și de Barbu Știrbei, l-a convins pe regele Ferdinand să vină în fața soldaților din tranșee și să promită că, imediat după încheierea războiului, va înfăptui reforma agrară și pe cea electorală. Cuvântul regelui Ferdinand a fost crezut de miile de soldați. René Chambe i-a văzut cum au venit pe aerodromul din Pușești pentru a-l asculta. Ei au înțeles că luptau să apere pământul promis de rege.

În iulie 1917 soldatul român a renăscut. Mic, tuciu, în uniformă nouă, cu baioneta-tepușă mai înaltă decât el, cu

1917. Misiunea militară franceză în România

MOȘ ION ROATĂ ȘI CASA LUI

GABRIELA GÎRMACEA

Când intri în localitatea Câmpuri, din județul Vrancea, un indicator îți semnalează existența unei case memoriale a unei personalități din lumea țărănească, despre care îți amintești în fiecare an la 24 ianuarie Moș Ion Roată. Țăranul a intrat în istorie prin alegerea lui în Divanul ad-hoc și prin relația cu domnitorul Alexandru-Ioan Cuza, despre care a scris Ion Creangă. Așa că, înainte de a cerceta documentele istorice, îi vom reconstitui portretul, pornind de la cele două povestiri scrise de Ion Creangă, pentru a face istoria pe înțelesul copiilor.

Prima povestire, *Moș Ion Roată*, a fost publicată în *Albumul macedo-român* la București, în 1880, și reluată în *Convorbiri literare*, în 1885. Așadar, textul a fost scris la două decenii după înfăptuirea Unirii Principatelor. Pentru ca autorul să nu fie acuzat că denigrează anumite persoane, întrucât păstrează în text nume reale, iar referirea la evenimentul istoric este clară, acesta și-a subintitulat povestirea *anecdotală*.

Nu vorbe, ci fapte

Acțiunea este plasată în 1857, „pe când se fierbea Unirea în Iași”, iar Creangă notează intenția boierilor liberali de a chema „la adunare și câțiva țărani fruntași, câte unul din fiecare județ, spre a lua și ei parte la facerea acestui măreț și nobil act național”.

Însă participarea celor 15 țărani la treburile de stat trebuia să se facă în anumite condiții:

Generalul Henri Cihoski, cu membri ai Misiunii militare franceze, la Onești, în 1917

prea mică. René Chambe a fost permanent informat despre situația de pe front în cursul discuțiilor cu regina Maria, cu care dejuna și cina aproape zilnic. Regina era constant la curent cu ceea ce se întâmpla atât în viața politică românească și internațională, cât și pe front.

Opiniiile căpitanului Chambe nu coincideau întotdeauna cu ale reginei. În viziunea lui, ar fi fost util pentru Antanta ca România să fi început războiul cu o acțiune în sud, pentru a tăia Bulgaria în două și a se uni cu trupele de la Salonic, ca astfel să redeschidă legătura dintre francezi și ruși prin Mediterana. Regina i-a replicat lui Chambe că pentru România a fost necesară acțiunea în Transilvania. Nu a reușit, din cauza abandonării României de către aliați, înacțiunii generalului francez Sarrail și trădării rusești. Suverana chiar îi reproșează lui Chambe trimiterea tardivă a Misiunii militare franceze. Condamna și ordinul lui Ke-

renski ca Șcerbacev să-și retragă trupele de pe frontul românesc. Desigur, ea mulțumește politicos pentru ajutorul dat de francezi și subliniază, în fața căpitanului Chambe, că socotește luptele de la Mărăști și Mărășești o victorie pur românească – de altfel singura de pe Frontul de Est din acea vară.

La insistențele reginei, regele Ferdinand I-a decorat pe căpitanul Chambe cu „Steaua României” cu spade, înaltă decorație românească, echivalentă cu „Legiunea de Onoare” franceză.

René Chambe, general

După ce s-a vindecat, căpitanul Chambe a primit oferta colonelului de Vergnette de a reveni în Franța, tot în calitate de curier diplomatic. Înainte de plecare, căpitanul Chambe și-a luat rămas bun de la escadrila acum foarte bine încheagată și de la ordonanța sa, soldatul Dumitrescu. Mărturiseste că lacrimile ordonanței au reprezentat cea mai prețioasă decorație primită.

Devenit între timp general de aviație, René Chambe s-a întors în România în anul 1957, la sărbătorirea a 40 de ani de la victoriile românești din vara anului 1917. Cu aceea ocazie a fost organizată o splendidă paradă militară și o primire extraordinară pentru ofițerii din delegația Franței veterani ai luptelor de la Mărăști, Mărășești, Oituz.

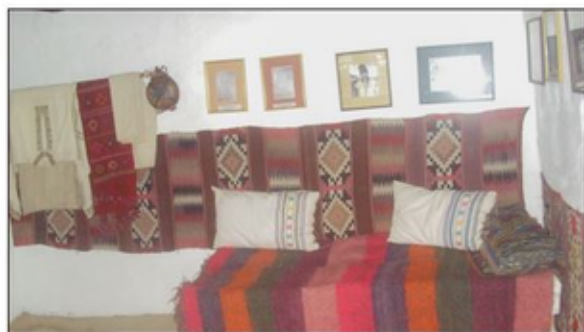
Generalul Chambe a fost nemulțumit de cuvântarea rostită, la 6 august 1957 la Mausoleul de la Mărășești, de primul secretar al C.C. al P.M.R., Gheorghe Gheorghiu-Dej, care a afirmat că victoria s-ar fi datorat colaborării armatelor ruse. Delegația de veterani francezi a încercat să repare nedreptatea istorică, subliniind, în discursul festiv rostit atunci de generalul Victor Pétin, rolul armatei regale române și al comandantului ei – regele Ferdinand –, trecute sub tăcere de comuniști. Cu acest epilog, generalul Chambe își încheie considerațiile asupra victoriilor armatei regale române din vara anului 1917, conchizând că ele au ajutat frontul din vestul Europei, din Franța, să se elibereze de sub presiunea forțelor militare ale Puterilor Centrale. ■

avea gădilici la limbă, adică spunea omului verde în ochi, fie cine-a fi, când îl scormonea ceva la inimă“. De data aceasta, portretul personajului este construit în jurul expresiei „gădilici la limbă“. În Divanul ad-hoc, „se făcea vorbă multă“.

Boierii tineri, care studiaseră la Paris, se pare că deveniseră „stricători de limbă și de obiceiuri“, aspect care se regăsește ironizat și în poezia eminesciană. Dar limbajul lor nu este pe înțelesul țăranilor și moș Ion Roată ține să-și exprime un punct de vedere: „Aveți bunătate de vorbiți moldovenește, căci eu, unul, drept vă spun, că nu pricep nimica, păcatele mele!“

Intervenția lui nu este privită cu ochi buni de un boier, care-l numește „mojic“. Termenul însemna pe vremea aceea om de rând, care nu avea mai mult de un petec de pământ. Pe lângă acest apelativ, în epocă, țăranilor li se mai atribuiă și altele: „ghiorlani și dobitoci“. În limbajul boierilor din acea perioadă, „ghiorlan“ însemna: „țopârlan“, „bădăran“, „țărănoi“. Iar prin „dobitoc“, era desemnat un om lipsit de inteligență și de bun-simț. Pentru că a avut îndrăzneala să spună că nu înțelege, moș Ion Roată l-a ofensat tocmai pe boierul care-i era stăpân. Doar boierul Alecu Forăscu i-a intuit inteligența țăranului, spunând că are „un car de minte“, iar colonelul Alexandru-Ioan Cuza „a dat mâna prietenește cu moș Ion Roată“.

Viitorul domnitor i-a păstrat o amintire frumoasă, numindu-l „prietenu și tovarășul meu cel vechi din Divanul ad-hoc“. La el va veni moș Ion Roată cu multă suferință să se plângă de necazurile pe care i le-a făcut boierul,

Scoarțele cu motive geometrice

al cărui nume rămâne necunoscut, sugestie că, sub semnul anonimului, astfel de fapte erau frecvente în epocă. Boierul „l-a lovit în avere și în cinste“. În afară de un petec de pământ, la averea lui Ion Roată se mai adunau câteva animale (vite, porci, cai, oi), pe care boierul i le-a luat la Curte, sub acuzația că i-ar fi provocat pagubă, deoarece au fost lăsate nesupravegheate pe pământul lui.

Motive pentru presupuse abuzuri se puteau găsi cu ușurință. Dar boierul nu se oprește și ține să-l umilească pe țăran, de față fiind și alte slugi. Vodă Cuza ține să-i facă dreptate fostului deputat, dându-i o pungă cu napoleoni și sărutându-i în fața mulțimii obrazul, pe care scuiase boierul.

Ion Creangă ne mai dă un amănunt foarte important despre țăran: știa să scrie și să citească, aspect rar pe vremea aceea. Și-a scris singur hârtia pe toate fețele și a citit-o în public având lacrimi în ochi.

Însă figura țăranului înțelept a rămas vie printre sâtenii din Câmpuri, unde trăiesc strănepoții moșului. Aceștia își amintesc de dorința lui de a înființa o școală sau de implicarea lui în aplicarea Legii agrare pentru împrietenirea sâtenilor din Plasa Zăbrăuți.

Mâncare - câte un linguroi fiecare

Casa în care a locuit este deosebită prin simplitatea ei și prin autenticitatea obiectelor care se păstrează și care amintesc de

Măsuța cu trei picioare și cu străchini pe ea

„Cum au ajuns țărani în Iași, boierii au pus mână de la mână, de i-au ferchezuit frumos și i-au îmbrăcat la fel, cu cheburi [mantale lungi, cu găitane] albe și cușme nouă, de se mirau țărani ce berechet i-a găsit“. După îndeplinirea aspectului formal, li s-a explicat motivul chemării: „Statura, vorba, hrana, îmbrăcăminte și toate obiceiurile câte le avem noi le au întocmai și frații noștri munteni“.

Unirea era văzută drept „o treabă creștinească“. Dacă toți țărani par a fi înțeles acest mesaj, Ion Roată are curajul să spună că n-a înțeles. La auzul acestor vorbe, un boier începe să descrie beneficiile pe care le-ar aduce unirea. Dar Ion Roată susține iar că nu înțelege. De fapt, Creangă subliniază că acesta nu are încredere în cuvinte. Pentru el, faptele sunt elocvente. I-a demonstrat acest lucru experiența lui de viață. În acest caz, un boier decide să-i dea un exemplu practic și-l trimite să ridice un bolovan.

Fiind peste puterile unui singur om acest lucru, sunt trimiși și alți țărani să-l ajute. Apoi, Ion Creangă introduce în text o strofă din *Hora Unirii* de Vasile Alecsandri: „Unde-i unul, nu-i putere/ La nevoi și la durere;/ Unde-s doi, puterea crește,/ Și dușmanul nu sporește“. Dar se pare că argumentele nu-l conving nici de această dată pe Ion Roată și acesta ține să explice diferența dintre fapte și vorbe: „Dumneavoastră, ca fiecare boier, numai ne-ați poruncit să aducem bolovanul, dar n-ați pus umărul împreună cu noi la adus, cum ne spuneți dinioarea, că

Săculețul cu bănuți

Linguroiul și secera

de-acum toți au să ieie parte la sarcini: de la vlădică până la opincă“. Vorbele țaranului sunt înțelepte și se referă la inechitatea socială, dar și la o tendință care există în societatea românească de foarte multă vreme – formalismul.

Avea gădilici la limbă, dar Vodă Cuza face dreptate

A doua povestire, *Ion Roată și Vodă Cuza*, a fost publicată în *Almanahul Societății Social-Literare „România jună“*, la Viena, în 1883, și reluată în același an în *Convorbiri literare*. Nici în prima povestire, nici în a doua nu există vreo referire

la vârsta personajului. Spre deosebire de prima povestire, în cea de-a doua, în discursul epic, în jurul numelui personajului apare „moș“. Apelativul ar putea să constituie o referire la

vârsta, dar, întrucât Creangă plasează o apozitie prin care fixează două trăsături de caracter, „om cinstit și cuviincios“, s-ar putea deduce că semnificația cuvântului „moș“ ar fi cea de „înțelept“, deși, în momentul Unirii Principatelor, vârsta lui Ion Roată (născut în 1806, în localitatea Câmpuri – mort în 1882, în localitatea Gura Văii, județul Vrancea) era de 53 de ani.

Deoarece Ion Roată se pare că era deja cunoscut în conștiința publică la data apariției povestirii, Ion Creangă subliniază că experiența de viață a personajului îl făcuse să devină sceptic în relațiile interumane: „nu prea puneja temei pe vorbele boierești și

INSTITUTUL DE ISTORIE „NICOLAE IORGA“ 80 DE ANI

Eveniment

RALUCA TOMI,
cercetător

În zilele de 6–7 decembrie 2017 s-a desfășurat sesiunea științifică anuală a Institutului de istorie „Nicolae Iorga”, cu tema: Conflicte sociale, revolte, revoluții, ca de obicei, în preajma zilei onomastice a ctitorului ei, Nicolae Iorga, păstrându-se astfel tradiția inaugurată de Gheorghe Brătianu. Anul acesta evenimentul a avut o semnificație aparte. S-au sărbătorit 80 de ani de la întemeierea Institutului.

Decretul regal de înființare a apărut în *Monitorul oficial* din 29 decembrie 1936, dar inaugurarea a avut loc în aprilie 1937. Scopul noii instituții științifice era astfel definit de Iorga: „Eu înțeleg ca Institutul acesta să fie în același timp o forță activă și în ce privește răspândirea unor anume idei, în ce privește îndreptarea unor anumite prejudecăți curente și în ce privește îmbogățirea ideilor pe care orice societate trebuie să le aibă cu privire la viața și la dezvoltarea generală a omenirii [...] Prin urmare, înțeleg un Institut viu și înțeleg un Institut care să fie în contact și cu sufletul societății românești și cu umanitatea”.

Cu această ocazie a fost organizată o expoziție dedicată arhivei Iorga. Documentele expuse, inedite, prezentate în premieră, fac parte din arhiva personală a familiei și au fost dăruite cu generozitate de academician Andrei Pippidi.

Arhiva Iorga conține o tipologie diversă de documente: corespondență (primită de istoric de la personalități ale istoriografiei românești și mondiale, lideri politici, diplomați, dar și de la oameni simpli: profesori, funcționari, preoți, țărani), acte oficiale din perioada cabinetului Iorga, proiecte de legi, legi, note informative, acte referitoare la diferite aspecte ale vieții economice, presă, cărți poștale, cărți de vizită, afișe, caricaturi, invitații la manifestări artistice și științifice etc. Emoționante sunt scrisorile oamenilor „mărunți”, care zugrăvesc stări de spirit ale unei generații marcate de Marele Război, dar și de profunde transformări provocate de constituirea României Mari și de reformele care plămădeau cadrul instituțional al unui stat modern, democrat.

Expoziția a marcat prin trei panouri realizările instituționale ale lui Nicolae Iorga: înființarea Institutului de studii sud-est europene în 1914; întemeierea Institutului pentru studiul istoriei universale, devenit mai târziu Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, și ctitoriile de la Vălenii de Munte: școala de misionare, Universitatea populară, tipografia „Datina românească” etc.

In vitrine au fost expuse frânturi din corespondența istoricului cu: Armand Călinescu, Ion Mihalache, Alexandru Averescu, Grigore Gafencu, Take Ionescu. Nu au lipsit nici scrisorile semnate de George Enescu, Vasile Pârvan, Octavian Goga, Nae Ionescu, la care s-au adăugat cele ale unor renumiți istorici, geografi europeni: Charles Bémont, Jacques Ancel, Harold Temperley, R.W. Seton-Watson. Un spațiu aparte a fost dedicat scrisorilor și poeziilor semnate de soldați și ofițeri aflați în tranșeele Marelui Război, dar și corespondenței celor rămași acasă, traumatizați de pierderi neașteptate și tragedii. Toți se adresau istoricului, încrezători în buna sa credință, căutând un sfat, o mângâiere, solicitând o slujbă sau demascând nedreptăți ale autorităților locale.

Pereții sălii de expoziție au prins viață datorită afișelor de epocă, caricaturilor, fragmentelor de presă, care au recreat atmosfera primelor decenii ale secolului al XX-lea.

O vitrină aparte a fost dedicată manuscriselor istoricului: fragmente din *Istoria românilor*, din *Generalități cu privire la studiile istorice*, poezii, cuvântări etc. ■

traiul de odinioară. Se intră în tindă, unde pe partea stângă se vede atârnat saculețul în care moșul își ținea bănuții. Drept în față, treci pragul pentru a intra într-o bucătărie în care ghidul îți atrage atenția asupra obiectelor făcând analogii cu viața de azi: covata este ligheanul de acum, cofa s-ar apropia de găleată, ulciorul ar putea fi un fel de sticlă. Se găte la pirostrie, sub un horn. Cutia cu sare stă lângă horn, alături de alte ustensile folosite la pregătirea hranei. În centrul bucătăriei, se află o măsuță și trei scaune. Într-un perete, stau atârinate linguroiul și secera. Despre linguroi afli că se folosea nu numai la amestecarea ingredientelor, ci era și unitate de măsură pentru împărțirea hranei. În străchini de lut, fiecare membru al familiei primea câte un linguroi de mâncare. Putinciul stă și el la loc de cinste și amintește de truda gospodinei de a face unt. Uzura lopeții de lângă cuptor te duce cu gândul la miile de pâini, colaci, cozonaci etc. care s-au copt în această familie, într-o viață de om. Într-un păretar, sunt expuse câteva oale și ulcioare, într-un alt colț poți vedea puiul. Cred că e singura posibilitate prin care vizitatorul tânăr, care nu a locuit niciodată la țară, poate înțelege prin reprezentare expresia „a bate apa-n piuă“.

Din tindă, spre dreapta se intră în sufragerie. Este impropriu să numești așa singura cameră din casă. Aici locuiau cei șase membri ai familiei. Se păstrează atârinate în cui, pe peretele din stânga, hainele moșului, care parcă ar da de înțeles că se întoarce îndată. Dacă le privești cu atenție, te impresionează lucrătura lor, semn că un țăran cu prestigiul lui Ion Roată trebuia să se impună în comunitate și printr-o

vestimentație aleasă. Pe o sfoară stau atârinate câteva „cămeși“ cusute cu motive populare specifice zonei, ștergare și o ploscă. Patul este mic, din lemn, acoperit cu o acoperitură țesută simplu, din lână.

Pe pereții camerei, sunt atârinate mai multe scoarțe, țesute cu motive geometrice din lână vopsită în culori naturale, vegetale. Acestea aveau rol decorativ, dar și de a proteja pereții și pe locuitori, întrucât casa nu are sobă. Deasupra scoarțelor au fost atârinate câteva fotografii, care amintesc de existența lui Moș Ion Roată și de personalitățile pe care le-a cunoscut. În centrul camerei, vizitatorul poate vedea o altă măsuță joasă cu scaune. Lada de zestre stă la loc de cinste. Este sculptată în lemn de brad și are motive geometrice.

Casa are o vechime de peste 200 de ani, este administrată de Muzeul Vrancei și a fost inaugurată în 1959, când s-a sărbătorit centenarul Unirii Principatelor. La grinzi, se poate vedea modul în care a fost „încheiată“ (așa spun țăranii când se referă la îmbinările dintre grinzi, care susțin acoperișul). S-au folosit cuie din lemn și se poate ușor observa că restaurarea s-a făcut în spiritul veacului în care a fost construită casa, cu multă atenție la materialele autentice. Ușile au și ele îmbinări aparte și zăvor cu clanță.

În curtea casei, a fost așezat un bolovan, pentru a aminti de celebrele versuri ale lui Vasile Alecsandri și despre momentul evocat de Ion Creangă. Orice vizitator este îndemnat să încerce să ridice bolovanul și să facă o poză pentru a înțelege tâlcul pildei. La Câmpuri se poate retrăi astfel un episod din istorie. ■

Putinele pentru unt

Lada de zestre din lemn de brad

...și echipa de arheologi condusă de Silvia Teodor și Paul Șadurschi, în timp ce se scotea apa din săpătură

fost depus într-o ladă de lemn care s-a dezintegrat la contactul cu aerul. De asemenea, se pare că fiecare piesă ar fi fost învelită în pânză de sac, dezintegrată imediat după descoperire.

După înlăturarea pieselor (care cu siguranță au fost mai numeroase decât cele păstrate), muncitorii au continuat să sape pentru exploatare, iar arheologii nu au mai putut reconstitui locul descoperirii când au ajuns acolo.

Cele mai numeroase piese sunt unelte agricole: seceri cu cârlig, coase cu cârlig, verigi de fixare în mâner, două cosoare. O categorie interesantă de piese sunt cele folosite în ateliere specializate, precum nicovale, ciocan cu fețele drept-unghiulare, daltă cu tub, pilă cu zimți, unelte de forjă. Menționăm și alte tipuri de piese, precum topoare cu înmănușare verticală, împungătoare pentru cusutul pieilor, cuțite de diferite forme și mărimi. Piesele au fost interpretate ca fiind inventarul unui atelier de fierar și dulgher. Cele mai spectaculoase sunt însă cuțitele de luptă, de inspirație celtică, cu mânerul masiv și capătul inelar.

După descoperirea tezaurului, în aceeași zonă au fost găsite și alte piese datând din perioada geto-dacică: o coasă din fier cu mâner de fixare, verigă de fixare pentru alte piese, o ceașcă dacică și o fusaiolă (greutate pentru fusul din lemn) decorată cu împunsături. Numeroase fragmente ceramice au fost scoase la lumină ca urmare a acestor cercetări.

Cele mai valoroase vestigii sunt, de fapt, construcțiile din lemn, date de către descoperitori în perioada secolelor II î.H. – III d.H.

Construcțiile din lemn erau poduri peste mlaștina antică, încadrate pe baza materialelor ceramice. Platformele erau realizate din bușteni despicați și perforați pe margini, astfel încât să fie susținute prin țărâși. La publicarea raportului a fost ales un lot foarte redus de imagini, iar cele selectate pentru publicare au suferit deteriorări, mijloacele tipografice ale vremii influențând calitatea imaginilor.

De curând, la Muzeul Județean Botoșani s-au demarat scanările filmelor vechi și astfel o mare parte dintre informațiile cu privire la construcțiile din turbărie au fost recuperate. O mică parte dintr-o construcție de acest gen a fost adusă la Muzeul Județean Botoșani și este conservată într-o vitrină, fiind accesibilă publicului. Acest tip de amenajare nu este foarte răspândit pe teritoriul sud-est european, fiind mai degrabă întâlnit în partea nordică a Europei, precum Danemarca sau Suedia. În anul 1981, în aceeași zonă, alături de materialul dacic a fost descoperit și un

Așa arăta în vara anului trecut situl

schelet aproape complet de vită acornută. Conform analizelor realizate de specialiști se pare că vita era o femelă, de talie mică, cu o serie de „caractere de primitivitate”.

În ciuda importanței din punct de vedere economic și arheologic, în momentul de față la Lozna în turbărie domnește liniștea. În fostele zone de exploatare și-au făcut vizuini vulpile și zona pare abandonată. O faună și o floră specifică acestui micro-habitat se dezvoltă și încet-încet urmele vechilor săpături se acoperă. Turbăria de la Lozna este un loc care ascunde în continuare surprize și care merită cercetat în viitor, având în vedere unicitatea artefactelor descoperite anterior. ■

Tristetele Muzei Clio

UN SIT ARHEOLOGIC ABANDONAT

Un panou care ar trebui
să marcheze
un monument istoric
și podul din lemn
de la Lozna în situ

ADELA KOVACS

În vecinătatea comunei Lozna, județul Botoșani, se află o rezervație naturală mai puțin cunoscută. Ea a fost constituită cu scopul protejării speciilor de floră sălbatică, specifică turbăriilor. În cadrul rezervației au fost identificate 204 specii de ferigi și plante cu flori, precum și cinci specii de mușchi, care au cel mai mare rol în formarea turbei. Din nefericire, zona nu apare pe indicatoare turistice și foarte puțini vizitatori riscă o excursie.

Imagine a sitului
în timpul săpăturilor
din 1975...

Arealul este deosebit de interesant și din punct de vedere arheologic. Aici sunt cercetate o așezare din perioada de mijloc a culturii Cucuteni, precum și câteva construcții unicate pe teritoriul României. În deceniul șapte al secolului XX au fost demarate lucrările de exploatare a turbei pe râul Bahna, ocazie cu care au fost începute

cercetările arheologice. Anterior, în anul 1959 s-a descoperit o barcă realizată dintr-un trunchi de copac scobit (monoxilă), care însă s-a deteriorat în contact cu aerul.

În anul 1975 au fost demarate noi activități de exploatare, ocazie cu care s-a găsit „tezaurul de la Lozna“, datat în perioada geto-dacică, pe baza caracteristicilor pieselor. Depozitul de piese din fier a fost descoperit de muncitorii care săpau pentru exploatare. Echipa de cercetători de la Institutul de Arheologie formată din Silvia Teodor și Paul Șadurschi, de la Muzeul Județean Botoșani, precizau în raportul publicat în anul 1978 (revista *Hierasus*, nr. 1) faptul că tezaurul ar fi

Doamna Chiajna

Poartă lucruri noi și până azi neauzite. Anul trecut ceruse în căsătorie pe o româncă, sora lui Petru-vodă, domnul Valahiei. Acum însă țintește chiar la stăpânirea Valahiei și voiește ca, după ce va fi gonit de pe tron Petru-vodă, să devină el principe printr-ajutorul sultanului. Făgăduiește pa-dișahului și marelui vizir

munți de aur; oferă ienicerilor un dar anual cu mult mai mare decât acela ce obișnuiește a le da Petru-vodă. Pe lângă aceasta, afirmă că el poate să facă din Valahia o colonie franceză și-ntr-însa să aducă vreo câteva mii de oameni dintr-acei schismatici care, azi, sunt numiți hughenoti și care, pentru că religia lor foarte se apropie de credința și legea mahomedană, vor deveni prea credincioși supuși ai sultanului și gata a-l ajuta în toate luptele lui cu Maiestatea Voastră imperială, dacă necesitatea va cere. Ambasadorul acesta năzuiește a convinge pe marele vizir că numiții hughenoti se ascădă în mare parte cu turcii, pentru că în templele lor nu au nici statuie, nici icoane, ci se închină numai la unul Dumnezeu...“.

Persoana pe care o amintește documentul ca fiind ambasador al Franței era Grantrye de Grandchamp, nepot al secretarului de stat al Franței, Claude de l'Aubespine (1510 – 1567). De Grandchamp cunoștea destul de bine Orientul, deoarece preț de cinci ani (1566 – 1571) trăise printre otomani, ca ambasador la Istanbul.

S-a remarcat, ca șambelan al ducelui d'Alençon, François de France (1555 – 1584), fratele regelui Carol al IX-lea (1560 – 1574), mai ales printr-o viață personală destul de agitată, abandonându-și soția și copiii, pentru a trăi în concubinaj cu o nepoată a fostei consoarte. Era însă un personaj deosebit de ambițios, ajungând să râvnească unul dintre tronurile Țărilor Române, bazându-se în special pe faptul că unchiul era principalul sfătuitor al Caterinei de Medici. Planul a fost intens alimentat și încurajat de la cele mai înalte niveluri.

Planuri de nuntă, dar și de mărire

În 1566, Grantrye de Grandchamp pornește spre Istanbul, pentru a prelua noua misiune de ambasador.

Ca exponent al diplomației franceze în Imperiul Otoman, de Grandchamp, turcofil convins, a poposit, în drum, în tabăra otomană de la Szeged (Ungaria), unde și-a manifestat satisfacția pentru succesele otomanilor împotriva germanilor și susținerea față de Ioan Sigismund (1540 – 1571), fiul voievodului Transilvaniei Ioan Zápolya (1487 – 1540), protejatul lui Soliman Magnificul. Cei doi se întâlniseră la Belgrad, la 29 iunie 1566, moment în care sultanul i-a promis sprijin în recucerirea cetăților ocupate de Habsburgi.

De Grandchamp a trecut apoi prin Transilvania, împreună cu o impresionantă solie franceză. A ajuns în Țara Românească, unde a rămas mai mult timp la Târgoviște, spre a-și pune în aplicare planul. Acolo, a purtat negocieri cu domnul Petru cel Tânăr (1559 – 1568), solicitându-i să-i dea de soție pe una dintre surori, pe frumoasa și focoasa Dobra.

Doamna Chiajna (1525 – 1588), mama tânărului domnitor, fiica lui Petru Rareș, soția fostului domn Mircea Ciobanul (mort în 1559), o adevărată Caterina de Medici a românilor, fire inteligentă și impunătoare, s-a opus din răspuneri pretendentului francez, poate pentru că, după cum s-ar fi exprimat, Franța era... prea departe de casă! În mod cert, nu putea fi în niciun fel de acord cu faptul că ar fi urmat, în scurt timp, detronarea tânărului său fiu, în favoarea aventurierului apusean. În consecință, doamna și Petru au investit sume uriașe la Istanbul (de la 80.000 până la 130.000 de galbeni din tezaurul ascuns al lui Mircea Ciobanul).

Întâlnirea dintre Ioan Sigismund și Soliman

UN PRETENDENT FRANCEZ LA TRONUL ȚĂRII ROMÂNEȘTI

VICTOR GABRIEL OSĂCEANU

De-a lungul Evului Mediu, tronurile Țărilor Române au fost vizate de suverani, principii străini, dar și de capete neîncoronate, diplomați influenți, personaje bogate sau chiar de aventurieri.

Aloisio Gritti (1480 – 1534), un nobil venețian, fiul nelegitim al dogelui Andrea Gritti (1455 – 1538), a încercat, fără însă a și reuși, să capete, cu sprijin otoman, domnia în Țara Românească. Episodul l-a costat viața! Iacob Heraclid (1511 – 1563), fiul unui marinăr grec din Samos sau din Creta, mercenar în solda celor mai importante personaje ale vremii – regele francez Henric al II-lea (1547 – 1559) și împăratul german Carol al V-lea (1519 – 1556) –, a reușit, prin complicate uneltiri, să-l înlăture pe Alexandru Lăpușeanu (1552 – 1561). A ocupat sub numele Ioan-Vodă (Despot-Vodă) tronul Moldovei, pentru o scurtă perioadă, între 18 noiembrie 1561 – 5 noiembrie 1563.

Tentative au venit și din Apusul Europei, din îndepărtata Franță.

Protestele împăratului Maximilian al II-lea (stânga, sus) față de manevrele ambadorului regelui Carol al IX-lea al Franței (dreapta, sus) pe lângă sultanul Soliman (dreapta, jos), care-și dorea tronul lui Petru cel Tânăr (centru), nu au avut efect; cu ajutorul sultanului Selim al II-lea (stânga, jos), Grantrye de Grandchamp a reușit să îl detroneze pe domnul român, dar fără să apuce să se urce pe tronul lui

Politica de alianță cu Imperiul Otoman – greu de explicat din punct de vedere religios, dar justificată politic –, parafată în 1536 de regele Francisc I și Soliman Magnificul (1520 – 1566), a fost îndreptată prioritar împotriva principalului rival, Imperiul Habsburgic, implicând și Țările Române, ce ocupau o importantă zonă strategică.

Hughenoți în Țările Române

Un raport trimis la 11 august 1567 de Albert de Wyss (atașat imperial la Poartă între 1563 – 1569) lui Maximilian al II-lea (1564 – 1576) arată: „Am auzit din izvor temeinic că ambadorul Franței urzește la această Sublimă

Ultimul caz cunoscut de variolă (Magazin istoric, nr. 9/2002) a fost înregistrat în anul 1977, în Somalia, însă oameni de știință ruși atrag atenția că focare ale acestei boli mortale ar putea reapărea, ca urmare a micșorării stratului de gheață din Siberia. Sub permafrostul siberian se află încă o mulțime de cadavre, de la o epidemie majoră de variolă ce a devastat zona acum mai bine de 120 de ani. Dacă solurile înghețate s-ar topi, atunci virusul ar putea reveni la viață. Știrea aceasta, apărută recent, a provocat excursul istoric pe care vi-l propunem.

VARIOLA... REVINE DE LA RĂSĂRIT?

MIOARA NANU-POROJAN

VARIOLA! Aceste șapte litere au reușit să înspăimânte popoare întregi. De-a lungul veacurilor, milioane de oameni au fost condamnați la moarte. Copii sau bătrâni, bogați sau săraci, erudiți sau fără carte, orașeni sau săteni i-au devenit victime, fără vreo minimă posibilitate de scăpare.

Forma cea mai agresivă a acestei boli era variola major sau variola neagră. O epidemie de variolă neagră a apărut pentru prima dată în China, în secolul al IV-lea, iar la mijlocul secolului al VI-lea pandemia a cuprins peninsula coreeană. În anul 737, mai bine de 30% din populația Japoniei a fost secerată de variolă.

*Lady Montague
(pictură de Charles Jervas),
soția ambasadorului britanic
la Poartă*

Denumirea de „variolă“ a fost folosită pentru prima dată de episcopul Marius Aventicensis în anul 570. De atunci și până în zilele noastre acest cuvânt a stârnit și încă mai stârnește fiori de spaimă.

Variola neagră lăsa cicatrice oribile pe fețele celor care supraviețuiau. Au fost afectați Wolfgang A. Mozart, contele de Mirabeau, Iosif V. Stalin, Maxim Gorki... Boala a făcut ravagii, pătrunzând și la Curțile imperiale. Îmbolnăvindu-se de variolă, regina Austregilda a Burgundiei l-a rugat pe soțul ei, regele Gontram (532 – 592), să pedepsească pe cei doi medici ai ei, în cazul în care aceștia

nu vor reuși să o salveze. Regele a respectat ultima dorință a soției. El a dispus executarea celor doi episcopi, Nicolaus și Donatus, deși erau reputați oameni de știință și nu aveau nicio vină. Când variola a atins America, pe la 1527, ea a răpus acolo milioane de oameni.

În secolul al XVIII-lea, s-a confruntat cu o pandemie de variolă Imperiul Otoman. În anul 1717, epidemia a afectat la Istanbul circa 30% din populația orașului. În acea situație disperată, s-a apelat la o străveche modalitate chinezească de profilaxie – inocularea, o

Inițial, ambasadorul francez a fost primit cu mare fast, căci adusese daruri alee, în special pietre prețioase – rubine și smaralde. Chiajna le-a acceptat, dar în minte deja începuse să facă planuri și calcule. Oare încotro și la ce ținea, de fapt, vicelanul Grandchamp?! Când i-a fost clar, doamna rupe orice fel de legături și îi va refuza cererea de căsătorie, motivând credința diferită, neputând da mâna fiicei „după un schismatic“.

Chiajna a încercat să profite la maximum de moment. A făcut public planul francez, care a devenit cunoscut reprezentanților statelor creștine prin ambasadorii lor de la Istanbul. Împăratul Maximilian al II-lea a protestat împotriva intrigilor, protestul ajungând până la Curtea regelui Franței Carol al IX-lea, și totul s-a transformat într-un scandal la nivel european.

Grandchamp își găsise nașul! I-a mai rămas doar calea procesului: a chemat-o pe doamna Chiajna în fața justiției pentru a-i fi înapoiate cadourile. Dar acțiunea a rămas fără nicio urmare!

Ambițiosul diplomat francez nu putea să depună atât de ușor armele. Ajuns la Istanbul, i-a cerut față marelui vizir acceptarea urcării sale pe tronul Țării Românești și colonizarea ei cu hughenoti aduși din Franța.

De pe tron, la închisoare

Și, în cele din urmă, insistențele i-au fost înclinuate de succes. Prin iscusite mașinațiuni diplomatice, a reușit să-i câștige de partea sa pe principele Transilvaniei, Ioan Sigismund Zápolya, și pe Mihail Cantacuzino, cel din urmă având o mare influență asupra sultanului Selim al II-lea (1566 – 1574), depravatul fiu al lui Soliman. Cu forțele astfel reunite, au reușit să-l detroneze, în 1568, pe Petru cel Tânăr.

Pe la închisoarea din fortăreața Yedikule au trecut mai mulți domni români

Tânărul domn a fost invitat, personal, să aducă haraciul la Istanbul. La sugestia mamei, Petru pregătise și o altă importantă sumă de bani, dar pentru sultan, marele vizir și marii demnitari otomani. La 30 mai 1568, își făcea intrarea, cu mare alai (după unele cronici, circa 1.000 de persoane) în capitala imperiului. Dar ce păruse, inițial, numai lapte și miere, s-a transformat, peste noapte, în tragedie. A doua zi, Petru a fost arestat, iar averea, după o atentă inventariere, i-a fost confiscată. A ajuns după gratii, în închisoarea Yedikule (Șapte turnuri). Apoi, a luat calea surghiunului, împreună cu întreaga familie, la Konya (Iconium), în Asia Mică. La scurt timp, tânărul fiu al Doamnei Chiajna s-a stins din viață, probabil otrăvit, victimă nefericită, dar sigură, a complotului.

Și astfel, planurile Franței păreau a se concretiza, mai ales că le venise în întâmpinare și politica otomană, sultanul agreând o eventuală căsătorie a lui Sigismund cu o principesă franceză. Mai mult chiar, i-ar fi făgăduit Țările Române regelui francez Carol al IX-lea, pentru ca, în acest fel, să se poată forma un regat mare și capabil să reziste ofensivei Casei de Austria.

Însă, în cele din urmă, nimic din ceea ce își propuseseră francezii nu a prins formă. Explicații ar fi numeroase. În primul rând, legate de situația tulbură din Franța. Conflictul religios dintre catolici și protestanți a luat amploare în anii imediat următori. Evenimentele sângeroase pe care le-a presupus, printre care și moartea ducelui de Condé, liderul hughenotilor, dar, mai ales, măcelul din noaptea Sfântului Bartolomeu, din 1572, au zădărnicit atât planurile politico-diplomatice, cât și intenția de colonizare cu hughenoti în Țările Române. De asemenea, înfrângerea navală a otomanilor în 1571, la Lepanto, în fața flotei Ligii Sfinte, conduse de don Juan de Austria (1547 – 1578), a reprezentat un moment de cumpănă pentru Poartă, abătând, pentru un timp, atenția specială de la Țările Române.

Visul lui Grantrye de Grandchamp nu se va mai împlini vreodată. Beneficiind de sprijinul marelui vizir, Mehmed Sökölu (1506 – 1579), Alexandru al II-lea Mircea a fost instalat, în iunie 1568, de Selim al II-lea domn în Țara Românească. De Grandchamp s-a văzut nevoit să se mulțumească doar cu dregătoria de ambasador la Istanbul, pe care a deținut-o până în 1571, când a fost revocat și s-a întors în Franța. ■

Telex Telex Telex Telex Telex Telex

DESCOPERIRI LA LUXOR

La sfârșitul anului trecut, autoritățile egiptene anunțau descoperirea a două morminte în anticul oraș Luxor, cunoscut deja pentru templele sale. Ele au o vechime de peste 3.500 de ani, datând din vremea dinastiei a XVIII-lea. Unul dintre morminte este delimitat de cărămizi de lut nears și zid din piatră. Sarcophagele sunt plasate pe un ax central și există patru camere laterale. S-au găsit mai ales resturi de lemn provenind de la sarcophage. Inscripțiile de pe pereți sugerează faptul că ar data din perioada cuprinsă între domniile lui Amenhotep al II-lea (1427 – 1401 î.H.) și Tutmes al IV-lea (1401 – 1391 î.H.).

Cel de al doilea mormânt are cinci intrări, ce conduc la o încăpăre largă, iar înmormântările s-au făcut pe două axe, în partea de nord și în cea de sud. Inventarul descoperit este mai bogat, numărând inclusiv 450 de statui și o mumie învelită în in, a unei înalte oficialități locale. Un cartuş gravat în plafon poartă numele faraonului Tutmes I (1506 – 1493 î.H.).

Cu ocazia prezentării descoperirilor, ministrul Antichităților a deschis, pentru prima oară, principalul sanctuar al templului mortuar al lui Hatșepsut, sora vitregă, soția și regenta lui Tutmes al III-lea vreme de 22 de ani.

Acțiunile se înscriu în cadrul eforturilor pe care le face ministerul de resort egiptean pentru revigorarea turismului, serios afectat de atentatele teroriste din ultimii ani.

O POVESTE INCREDBILĂ

O carte publicată anul trecut în Canada, semnată de istoricul Max Wallace și intitulată *In the name of Humanity* (În numele umanității), aduce la lumină o poveste din Al Doilea Război Mondial, despre doi evrei care au salvat peste 300.000 de conaționali de camerele de gazare.

Max Wallace a lucrat pentru Fundația Shoah a regizorului american Steven Spielberg și intervieuva supraviețuitori ai Holocaustului din Montreal. În felul acesta a ajuns la Hermann Landau, ultimul supraviețuitor al unei rețele ce a funcționat în Elveția, pentru salvarea evreilor. Organizația era condusă de soții Recha și Yitzhak Sternbuch. Cei doi au salvat mii de evrei care începuseră să fugă din Germania nazistă înainte de izbucnirea războiului. Spre finalul conflagrației, au obținut sprijinul unui fost președinte al Confederației Elvețiene, Jean-Marie Musy. Acesta, catolic fervent și admirator al fascismului, descoperise cu oroare, după 1942, Soluția finală. A acceptat imediat să îi ajute pe cei doi soți. A făcut mai multe călătorii în Germania și l-a convins pe Himmler, șeful SS, că avansarea sovieticilor trebuia oprită și singura soluție era ca Germania să încheie pace cu anglo-americanii, pentru a se putea opune apoi pericolului de la Răsărit. Dar pentru a putea ajunge la o înțelegere cu Londra și Washington, trebuia oprită imediat exterminarea evreilor.

Himmler a acceptat și a ordonat oprirea asasinării evreilor și distrugerea dovezilor care probau Holocaustul. Era evident că germanii pierdeau războiul și dorea, desigur, să dispară urmele crimelor comise.

De ce n-au povestit cei doi soți nimic despre fapta lor? Pentru că se considerau vinovați că nu au reușit să facă mai mult, spune Max Wallace.

Recha Sternbuch, în 1946

Medicul englez Thomas Dimsdale (1712 – 1780)

metodă care presupunea imunizarea unei persoane cu material prelevat de la un bolnav de variolă care nu făcuse o formă severă –, reușindu-se stingerea focarului. Era o soluție de pionierat, care dădea rezultate.

Metoda de inoculare a fost adusă și în Anglia de lady Montague, soția lui Edward Wortley Montague, ambasador la Poartă. La succesul inoculării a contribuit așa-numitul experiment „regal”. Inițial, inocularea a fost testată pe criminali condamnați la moarte, cărora li s-a promis iertarea de pedeapsă dacă acceptă experimentul.

Ecaterina a II-a a Rusiei nu se putea împăca cu gândul că nu există nicio soluție pentru eradicarea acestei boli care pătrunsese și în Rusia, îndeosebi în zona siberiană. „Încă din copilărie mi s-a spus să mă feresc de variolă, iar atunci când am mai crescut, cu mari eforturi îmi învingeam spaima: orice afecțiune minoră pe care o aveam mă făcea să cred că am variolă” – mărturisea ea cu sin-

ceritate într-o scrisoare adresată lui Frederic al II-lea al Prusiei.

În 1763, la începutul domniei, Ecaterina a II-a a dispus organizarea unui Colegiu medical, condus de baronul A.I. Cerkasov. Acesta considera că era imperios necesară inocularea contra variolei, ca metodă de protejare a populației imperiului de eventuale epidemii. Măsura era cu atât mai urgentă cu cât, în pofida tuturor măsurilor severe luate pentru protejarea familiei imperiale, variola ajunsese la palat.

În Rusia, bolnavii de variolă nu aveau acces la Curte, iar în cazul în care ar fi molipsit alte persoane de la Curte riscau să li se pună sechestru pe toată averea! Cu toate aceste măsuri extreme, țarul Petru al II-lea s-a îmbolnăvit și a murit de variolă la numai 15 ani (în 1730).

În anul 1768, la Curtea Ecaterinei a II-a s-a îmbolnăvit și a murit A.P. Șeremetieva, logodnica lui N.I. Panin, diplomat și om de stat, șef al diplomației ruse în prima parte a domniei țarinei. Văzând că situația devine din ce în ce mai periculoasă, țarina a fost nevoită să riște. La 12 octombrie 1768, pe înserat, medicul englez Dimsdale a pătruns pe ascuns în apartamentele imperiale cu un copil bolnav de variolă, de la care a prelevat materialul cu care a inoculat-o pe țarină.

A doua zi, venind la palat, împreună cu toată suita, ea s-a ocupat de treburile cotidiene. Îi era ușor să înțeleagă spaima doamnelor de compa-

nie și a cavalerilor care o însoțeau în plimbările sale: protocolul cerea ca membrii suitei să poarte o conversație lejeră la masă, iar seara să joace cărți cu țarina, molipsită cu variolă.

Așa au trecut șase zile. În fine, au apărut primele simptome, moment în care Ecaterina a II-a s-a retras în apartamentele ei, unde a rămas până la însănătoșirea completă.

Printr-o nefericită coincidență, chiar în acele zile, țaraviciul Pavel s-a îmbolnăvit

Petru al II-lea (nepotul lui Petru cel Mare), care a murit de variolă în 1730

de vărsat de vânt și nu a mai putut fi inoculat cu virusul variolei. Abia la 10 noiembrie 1768, țaraviciul a putut fi inoculat. Urmău cei din anturajul său. Nimeni nu mai avea vreun motiv să refuze inocularea, această metodă de prevenție.

Soluția care a dus, în final, la eradicarea variolei, vaccinarea, a fost descoperită de medicul britanic Edward Jenner (*Magazin istoric*, nr. 3/2010). ■

MITOLOGICĂ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL:

- 1) Erou mitologic, fiul lui Zeus și al Alc-menei.
- 2) Geniul focului în mitologia persană – Mare divinitate greacă, fiul lui Zeus și al lui Leto.
- 3) Gigant ucis de trăznetul lui Zeus – Caii înaripați de la carul lui Helios.
- 4) Țară legendară în Orientul Mijlociu – To-varășul lui Turnus din Eneida.
- 5) Tâlhar din Corint ucis de Teseu – Ibis!
- 6) Res! – Divinitate sabinică, identificată cu Helios la greci – „Infernul“ lui Dante.
- 7) Conducător al expediției argonau-

ților – Spiritele rele din zona insulelor Filipine. 8) Frumosul masculin din mitologia greacă – Întruchiparea Soarelui la vechii egipteni – Cain!

9) Denumire generică dată spiritelor rele – Nepotul lui Hercule, tovarăș de arme și vizitiu al acestuia.

10) Patroana poeziei erotice la greci – Iubita lui Apollo, fiica regelui Macareus, din insula Lesbos.

VERTICAL:

- 1) Nimfe ale copacilor la greci.
- 2) Legendarul nostru maestru, ... în dezlegarea enigmelor – Geniu al pădurilor din cortegiul lui Dionysos.
- 3) Fratele geamăn al lui Romulus, ucis de acesta – Zeu suprem la indieni, o veritabilă întruchipare a forțelor naturii.
- 4) Zeu babilonian – Fiul nelegitim al lui Priam, ucis de Agamemnon.
- 5) Vărul lui Odiseu, tovarăș de arme al acestuia în războiul troian – Fiica regelui Inachus din Arcadia, eponim al Mării Ionice.
- 6) Ela! – „Vântul“ dintre cer și pământ la sumerienii antici – Ero!
- 7) Constructorul faimosului cal troian – „Titani“ din mitologia vedică.
- 8) Rege legendar al Spartei, tatăl lui Eurypon – Iuda! – Zeu binefăcător la scandinavi.
- 9) Luna! – Fiul lui Zeus, iubit de Demeter și Cybele.
- 10) Importantă divinitate greacă ce a domnit peste mări și oceane.

Bibliografie: Mic dicționar greco-roman, de Anca Balaci

Laurian BUTURE

CAZUL COMAN

Iată noi pagini din scrisoarea în care Radu Cuțarida, fost diplomat român aflat la Buenos Aires, îi relatează lui Constantin Vișoianu întâlnirea cu șoferul Legăției României din capitala Argentinei, care ceruse azil politic. Documentul este păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, în fondul Constantin Vișoianu. Mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a publica acest document.

Nu am insistat asupra reticențelor sale, ca să nu-i deștept neîncrederea, lăsându-l să spună tot ce dorea și cum o dorea. Nu cred să fi avut o poziție prea importantă, dar știe multe lucruri pe cari e „gata să le spună”. Și-a exprimat dorința să mă revadă.

Soția, din Transilvania, are aerul [că este] mai fanatică. Nu am vorbit mult cu ea deoarece s-a ocupat de copii, cel mare de cinci ani și cel mic de un an.

La a doua întrevvedere pe care am avut-o, Coman era cu însoțitorul său, care din nefericire a rămas în cameră, ceea ce a împiedicat desigur pe Coman să-mi spună anumite lucruri.

În câteva cuvinte am încercat să determin situația lui înainte, ca funcționar al R.P.R., și acum, situațiune care trebuie să fie cât mai clară, neuitând că sunt două posibilități: prima, că a ieșit în adevăr din orbita comunistă, ceea ce mi se pare exact, rămânând însă cealaltă, că a rămas cu comuniștii, fapt ce trebuie să ne dovedească că este fără temei, colaborând în mod total cu noi.

Coman, convins că a avut dreptul să facă pasul pe care l-a făcut, spune că se pune complet la dispoziția noastră.

Atunci, considerând că are o conștiință și că știe ce vrea, îl întreb cum crede că ar putea să-și organizeze viața.

Răspuns: Să închirieze o casă și să se pună pe lucru. Are meseria de sudor și a lucrat șapte ani la Ford, unde toți au fost mulțumiți. De asemenea, a lucrat șapte ani la Externe, cu succes.

Eu: Sunt două motive pentru a mulțumi unei persoane, unul pentru munca în specialitatea sa tehnică și altul pentru cea ideologică.

Răspuns: Nu a luat parte decât la manifestările organizate contra generalului Rădescu; de atunci le-a evitat de câte ori a putut. Ar dori să aibă o meserie pe care ar putea-o face bine și să i se aducă fetița.

Eu: Partea a doua constă din recunoștința pe care trebuie să o aibă față de Argentina, care a avut destule greutăți în trecut cu regimul dictatorial și cu elementele totalitare de dreapta și de stânga. În ceea ce privește [pe] cele de stânga, comunismul, el, care-l cunoaște, poate fi de mare folos.

Răspuns: Comunismul se dezvoltă foarte mult în Argentina, unde, dacă guvernul nu va lua măsuri energice suprimând toate mijloacele de care dispune, înlăturând în același timp pe toți comuniștii oriunde se găsesc, țara va fi în mare pericol, deoarece comunismul este extrem de activ în Argentina. Nu numai guvernul, dar întreg poporul trebuie să-l combată îndată, căci, dacă se mai așteaptă, va fi prea târziu, comunismul fiind deja bine organizat, cu centre puternice în suburbii. Din câte a văzut la Legăția R.P.R., aceasta este un centru de spionaj pentru toată America Latină, deoarece procedează la transmiterea întregii propagande în țările americane și culege această propagandă pentru a o trimite la București.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) • **N. Iorga** At the death of US President Woodrow Wilson • **Șt. Ciocinaru** President Woodrow Wilson's Fourteen Points • **I. Giurcă** The presence of the Romanian Army in Bessarabia until the Union of March 1918 • **N. Rusu** A TV series produced in Russia falsifies the history of Elena Volosanka, the wife of the son of Tsar Ivan III • **M. Vasileanu** The scholar of the Burning Bush, Alexandru Mironescu • **E. Latham Jr.** The Securitate file of an American cultural attaché (II) • **Al. Elias** Arrested by the Antonescu regime at 17-year-old • **E.H. Schuller** Baron Samuel von Brukenthal, in Vienna and in Sibiu • **D. Acu** George Bariț and the Transylvanian Association for Romanian Literature and the Culture of the Romanian People ASTRA • **Gh. Șușanu, D. Șușanu** Memoirs of War from Caucasus, Kuban and Crimea. 1942 – 1944 • **Cl. Neagoe** Winter holidays at the Courts of Wallachia and Moldova • **O. Senciuc** How hungry were the Romanians during the Middle Ages • **L. Zamani** The Fața – Trubețkoi – Nenciu House from Bucharest • **P. Rezeanu** Old families from Craiova: Vorvoreanu and Pleșia • **R. Șt. Vergatti** The memories of René Chambe about the time spent in Romania during the First World War • **G. Girmacea** The House of Ion Roată, deputy in the Ad-hoc Divan who decided to elect Alexandru Ioan Cuza in the position of Prince of Moldavia, in 1859 • **R. Tomi** The Institute of History „Nicolae Iorga” celebrates 80 years of existence • **A. Kovacs** The sadness of Clío: the Lózna archaeological site • **V.G. Osăceanu** A French pretender at the throne of Wallachia in the 16th century • Romanian Documents at Hoover Institution (CXLII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) • **Н. Йорга** По поводу смерти американского президента Вудро Вильсона • **Шт. Чокинару** Четырнадцать пунктов президента Вильсона • **И. Джуркэ** Присутствие румынской армии в Бессарабии до объединения в марте 1918 • **Н. Русу** Российский телесериал фальсифицирует судьбу Елены Волошанки, дочери господаря Молдовы и невестки государя Руси Ивана III • **М. Василяну** Александру Миронеску, учёный Горящего Куста • **Е. Латэм мл.** Личное дело в Securitate американского культурного атташе (II) • **Ал. Элиас** Арестованный режимом Антонеску, когда ему было 17 лет • **Е. Г. Шуллер** Барон Самуил фон Брукентал в Венс и Сибиу • **Д. Аку** Джордже Бариц и Трансильванская ассоциация литературы и культуры румынского народа (ASTRA) • **Г. Шушану, Д. Шушану** Кавказ, Кубань, Крым. Военные мемуары 1942 – 1944 г. • **К. Нягое** Зимние праздники при господарских дворах Валахии и Молдовы • **О. Сенчук** Как средневековые румыны страдали от голода • **Л. Замани** Усадьба Фака – Трубецкой – Ненчу в Бухаресте • **П. Резяну** Древние роды Крайовы – Ворворяну и Плещия • **Р. Шт. Вергати** Воспоминания французского лётчика Рене Шамба о периоде жизни в Румынии во время Первой мировой войны • **Г. Гырмача** Дом Иона Роатэ, депутата в молдавском Диване ад-Хок, участвующего в выборе Ал.И. Кузы в 1859 • **Р. Томи** Институту истории имени «Николае Йорги» – 80 лет • **А. Ковач** Печаль музы Клио – сит археологии в Лозне • **В.Г. Осэчану** Французский претендент на престол Валахии в XVI в. • Румынские документы в Гуверском Институте (CXLII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

DIALOG CU CITITORII

Mulțumim tuturor cititorilor și colaboratorilor care ne-au trimis felicitări cu ocazia sărbătorilor de iarnă.

GÂNDURI PENTRU REVISTĂ

Domnul VASILE BOLBOJA, din satul Tânganu, comuna Cernica, județul Ilfov, ne scrie: Sunt un cititor-abonat al revistei pe care o citesc din „scoarță în scoarță”, ordonat, ca pe un roman polițist. Eu sunt iubitor de istorie, nu un istoric. Și în această calitate, în decursul timpului v-am (mai) trimis rânduri-gânduri.

A spune că sunt un cititor consecvent al publicației *Magazin istoric* este aproape banal. Sunt mii de cititori anonimi care nu se laudă cu acest lucru. *Magazin istoric* este o publicație de excepție ce a depășit o vârstă... istorică, de o jumătate de secol! Cele 96 de pagini lunare aduc în casele iubitorilor de istorie o micro-carte de istorie. Care, spre cinstea ei, odată cu trecerea anilor, și-a păstrat demnitatea de comentator și conservator lucid, detașat, al istoriei românilor și a lumii.

Personal, m-au impresionat rubricile despre istoria României de acum 100 de ani și

respectiv 50 de ani. Acum 50 de ani eram tânăr și am trăit cu intensitatea tinereții acele evenimente. Am apreciat că nu s-a dat o tentă politică unor „evenimente” care, vrem/nu vrem, au făcut parte din viața noastră. Sunt știri despre fapte concrete economice, politice, sociale, administrative, culturale și sportive. Adică componentele vieții noastre din acele timpuri.

Remarcabil prin documentare și realism a fost și grupajul despre evenimentele petrecute acum 100 de ani. Acei ani în care, în vârtoarea istoriei, România și-a desăvârșit statul național. Care, în linii mari, se păstrează și astăzi în condițiile în care Europa a ajuns de la circa 32 state la peste 50. Este o mare realizare a înaintașilor noștri.

Revista *Magazin istoric* a consemnat evenimentele tragice din timpul primei conflagrații mondiale. Atunci, suferințele poporului român au fost dincolo de limita suportabilului uman. Și totuși România a supraviețuit și a devenit „dodoloață”, iar politicienii de atunci merită tot respectul nostru.

Foarte interesante sunt și scrisorile înaintașilor noștri. Atunci românii „își scriau scrisori”, se întâlneau fizic, se iubeau, petreceau împreună în parcuri, la baluri, serate, „la șosea”, etc. Astăzi tinerii noștri își petrec aproape tot timpul liber în fata calculatoarelor și al tabletelor. Fără relații umane directe, sentimentale, prietenești. Să fie vorba de celebra înstrăinare de care sociologii occidentali vorbesc, în cunoștință de cauză, și care, iată, se extinde vertiginos și păgubitor și printre tinerii noștri ?!

Remarcabile și lămuritoare sunt și articolele care ne informează, după atâția ani, despre adevărata desfășurare (cu informații din culise) a evenimentelor petrecute în spațiul rusesc, în anul 1917.

CERERE ȘI OFERTĂ

Domnul ADRIAN POP oferă colecția completă pe 50 de ani. De asemenea oferă numere dispareate în stare perfectă, inclusiv nr. 1/1967. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon 0741.38.74.14.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcăneanu, nr. 1 – 3, etajul 3, camerele 11 – 14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074

01